

Tartalom

A CENTRUMBAN KEMÉNY ISTVÁN

Vendégszerkesztő **WIRTH IMRE**

BAZSÁNYI SÁNDOR: Három meg egy az egy (<i>miniesszé</i>)	5
BABICZKY TIBOR: Endümión	8
„Írásban újra bármit megtehetek” – a költővel HEGYI KATALIN beszélget	9
BÓDIS KRISZTA: Egy másik élet	54
FEKETE VINCE: (Feltámadás)	56
VERMESSER LEVENTE: Gondolatok egy jó barátról (<i>miniesszé</i>)	57
NAGYGÉCI KOVÁCS JÓZSEF: Kemény-exegézis (<i>miniesszé</i>)	61
GUILLAUME MÉTAYER: Kemény István, prófécia és emlékezet (<i>miniesszé</i>)	64
KALÁSZ ORSOLYA: Kemény István német nyelvű versesköteteihez (<i>miniesszé</i>)	68
HALMI TIBOR: A kamasz szív működése (<i>miniesszé</i>)	73
KÓSA ESZTER: Ez egy vers	77
REMÉNYI JÓZSEF TAMÁS: „Számoljuk meg a világot” (<i>tanulmány</i>)	79
CSOBÁNKA ZSUZSA EMESE: Boldogasszony bolondja (<i>mese</i>)	85
VISY BEATRIX: Gilgames a Nílusig megy (<i>tanulmány</i>)	89
KEMÉNY ISTVÁN: Lovag Dulcinea	97
NEMES Z. MÁRIÓ: A mandarin gondosan elzárt kertjében (<i>esszé</i>)	108
TOMAJI ATTILA: Ősz és szerelem	115
FRÁTER ZOLTÁN: „Nagy versek” (<i>miniesszé</i>)	117

A borítóbelsőkön **FÜR EMIL** képeit,
a belső címlapon **GÁL CSABA** fotóját közöljük.

KÖVETKEZŐ SZÁMUNKBAN: Lyra Mundi

CENTRUM – Kemény István

KEMÉNY ISTVÁN (Budapest, 1961. október 28.) költő, író.

1980-ban érettségizett Budaörsön. A budapesti Eötvös Loránd Tudományegyetem magyar–történelem szakán végzett 1990-ben. Írásaival először a diákirók, diákköltők sárvári találkozóján szerzett elismerést. Kötetei 1984 óta jelennek meg. Eddig tíz kötete jelent meg külföldön német, francia, bolgár, spanyol, román és lengyel fordításban. Felesége Szirmay Ágnes író, dramaturg, két lánya és egy fia van (Lili, Zsófia, Márton). Budapesten él.

Művei:

Csigalépcső az elfelejtett tanszékekhez (versek, ELTE, 1984)
Játék méreggel és ellenméreggel (versek, Szépirodalmi, 1987)
Az ellenség művészete (regény, Holnap, 1989)
Témák a Rokokó-filmből (versek, Holnap, 1991)
A koboldkórus (versek, JAK–Pesti Szalon, 1993)
A Kafka-paradigma (esszé, Vörös Istvánnal, Széphalom, 1994)
A félszent (tragédia, Bartis Attilával, 1995)
A néma H (versek, Pesti Szalon, 1996)
Család, gyerekek, autó (kisprózák, Palatinus, 1997)
Valami a vérről. Válogatott és új versek (Palatinus, 1998)
Hideg. Versek 1996–2001 (Palatinus, 2001)
Élőbeszéd (versek, Magvető, 2006)
Kedves Ismeretlen (regény, Magvető, 2009)
Amiről lehet (Interjúkötet Bartis Attilával közösen, Magvető, 2010)
Állástalan táncosnő. Összegyűjtött versek 1980–2006 (Magvető, 2011)
A királynál (kurzív) (versek, Magvető, 2012)
A világ leírása (esszé, Bartis Attilával, Deák Erika Galéria, 2016)
Legszébb versei (vál., szerk. Németh Zoltán, AB-art, 2016)
Lúdbőr (esszék, Magvető, 2017)
Nílus (versek, Magvető, 2018)

Díjai:

Kilencek-díj (1986)
A Szépirodalmi Könyvkiadó Nívódíja (1988)
A Jövő Irodalmáért Jutalom (1989)
A Holnap Kiadó Nívódíja (1990)
Soros-ösztöndíj (1994)
Hidas Antal-díj (1994)
Robert Graves-díj (1995)
Déry Tibor-díj (1995)
József Attila-díj (1997)
Zelk Zoltán-díj (2001)
Palatinus-díj (2002)
JAK-díj (2004)
Székely Bicska-rend (2006)
Palládium-díj (2007)
Magyar Köztársaság Babérkoszorúja díj (2007)
Márai Sándor-díj (2010)
Hévíz Irodalmi Díj (2016)
Babits Mihály Alkotói Emlékdíj (2016)
Térey János-ösztöndíj (2020)

BAZSÁNYI SÁNDOR

Három meg egy az egy

Avagy minden fénybe mártott test a szomorúságából annyit vesz...

„Kétszer kettő az négy.
Ha sosem mondd el – elfelejtik.
Ha túl sokszor mondd – nem hiszik el.”
(Kemény István: Kétszerkettő)

Amikor az idén hatvanéves Kemény Istvánra és az ő költészetére gondolok, akkor három szó jut eszembe: az *igazság*, a *valóság* és a *szomorúság*. Meg az is beugrik, hogy ha a hatvanat hárommal elosztom, akkor húsz lesz belőle. Hússzor három. De inkább háromszor húsz. És akkor már az első húszhoz kötném az *igazságot*, a második húszhoz a *valóságot*, a harmadik húszhoz pedig a *szomorúságot*. De ez utóbbi úgyis benne van az előző kettőben, azok meg egymásban. Meg még sok minden másban, sok más szóban. Merthogy nyugodtan mondhatnám az *igazság* helyett azt is, hogy *lényeg*. A *valóság* helyett meg azt, hogy *világ*. A *szomorúság* helyett viszont nem mondhatnék semmi mást, ennek ugyanis nincs egyenértékű párszava, találó szinonimája. Ám szinte rögtön bevillan róla egy kép egy üres padról egy parkban, vagy egy elhagyatottságában korszerűtlen játszótéren. És hát, ismerem fel azonnal, ez is egy szó, a *korszerűtlenség*, mégpedig olyan, amely magában foglalja az összes többi, az *igazságot* vagy *lényeget*, a *valóságot* vagy *világot*, és a *szomorúságot*, amely tehát egy magányos pad egy parkban vagy egy játszótéren. Mondjuk, egy olyan magánysötétben ázó játszótéren, mint amilyen azon a festményen látható, amelyről s amelynek kapcsán Kemény verset is írt 1997-ben, és amely utóbb rákerült az ötvenedik születésnapjára megjelentetett gyűjteményes kötet borítójára. A *Játszótér éjjel* című kép alkotója pedig háromszor is megfestette *A világ vége nappal* című vers alkotóját, legutóbb tavaly. És most ennek a képnek, Szűcs Attila *Költő összekuszálódott vakfoltokkal* című képének és a rajta látható fehér inges, fekete hátizsákos, piros edzőcipős alaknak a nyomán beszélnek *igazságról*, *valóságról* és *szomorúságról*, egyszóval Kemény István *korszerűtlenségéről*.

Ám előtte hadd másoljak ide néhány sort Kemény egyik legutóbbi számvetéséből, a 2018-as kötetében megjelent, önmegszólító *Hipnoterápiából*:

*Ön szomorú. Gyermekeire,
az ifjúmarxistákra gondol,
akik most vannak felkészülőben,
most halmozzák fel a tudást. (...)
Cselekvésre készülnek: ezt a csodálatos
függőnyt, ami itt lóg előttünk, és
amit velük együtt ön is
megbűvölve bámul, és
amire rá van vetítve, festve*

a mögötte zajló előadás, vagy
 nincs mögötte semmi, mert
 annyira dúsan redőzött, olyan
 titokzatosan hullámzó függöny ez –
 egyszóval a valóságot –
 az igazságról fellebbenteni.
 Erre készülnek ők. Elszántak és
 szigorúak, de önnel elnézőek,
 mert tudják, hogy korszerűtlen,
 de azt is, hogy szomorú,
 és a szomorúság egészen
 sohasem korszerűtlen (...).

És valóban, a szomorúságból fakadó korszerűtlenség (vagy a korszerűtlenség-
 ből fakadó szomorúság): inkább erénye Kemény költészetének, mint hibája. Ha
 ezt az alkati-poétikai árukapcsolást – függetlenül attól, hogy „ifjúmarxisták”
 vagyunk vagy sem – elfogadjuk, akkor tényleg értékévé válik benne mindaz,
 ami önmagában könnyen hibának, valamiféle megbocsátandó esetlegességnek,
 jó szándékú ügyetlenségnek tűnne. Kemény „megbűvölve bámulja” a *valóság*
 tagadhatatlanul „csodálatos függönyét”, de nem kívánja azt „fellebbenteni” az
igazságról, noha jól tudja, komolyan hiszi, hogy a *valóság* mögött tényleg ott
 rejlik az *igazság*. Az a valami tehát, amiről nem lehet nem beszélni, de amiről
 nem szabad túl sokat beszélni sem. („Ha sosem mondd el – elfelejtik. / Ha
 túl sokszor mondd – nem hiszik el.”) Az *igazságról*, az *igazság* és a *valóság*
 kapcsolatáról nehéz hitelesen beszélni. Kemény nyelvét, az ő „élőbeszédét” a
szomorúság hitelesíti, ettől lesz tehát hiteles, érvényes, sőt egyenesen korszerű
 – heves korszükséglet – az ő *korszerűtlensége*.

A képen látható férfi hátat fordít nekünk, a kép nézőinek, de csak azért,
 hogy jobb kezét csípőre téve, elmélyülten nézzen ő is egy képet, jobban mond-
 va egy képszerű látványt, amelyet a festmény címe „összekuszálódott vakfol-
 tok” együtteseként jelöl. Az ábrázolt költő előtt feltáruló látvány elemei: egy
 hatalmasan vöröses tojásdad folt, valamint annak halványan ismétlődő ívei
 és formái. A sugárzó jelenséget a képkeretnek megfelelő, függőleges és víz-
 szintes egyenesek rácsozata fegyelmezi – mindez egyszerre érzéki és lidérces
 fényfürdőben. A rácsszerkezet vízszintes összetevőivel, párhuzamos vona-
 lakkal szabdalt tér síkján áll a rácsszerkezet függőleges irányával megegyező,
 ugyanakkor fejét a tojásdad folt íve mentén jobbra elbillentő költő, aki így lesz
 szerves része az „összekuszálódott vakfoltokból” egybeálló látványnak, telített
 vizuális rejtélynek. A rejtély minden bizonnyal megoldhatatlan, ámde alázattal
 megfigyelhető, sőt talán mértékkel elemezhető is. És innentől már csúsztatok
 és egyszerűsítek, azazhogy megpróbálok egyszerűen átcsúsztatni a festmény
igazságát állító vizuális *valóságát* a költészet saját *igazságába*. Kemény költé-
 szetének *valóságát* értelmező *igazságába*.

A *Hipnoterápia* vagy más Kemény-versek szavával *valóságnak* nevezhe-
 tő, vízszintes és függőleges erővonalakkal raszteresített (ugyanakkor kör-
 ívekkel lágyított) felületen átsugárzik a színben működő *igazság* fénye. A
 rasztervalóság összetevői: a fiatalság és a felnőttkor, a barátság és a szerelem,
 a család és a gyerekek (és az autó), a Kádár-korszak és a hiánydemokrácia,
 a korszakok és a haza, a zsidóság és a kereszténység, Ady és Kosztolányi, a
 Duna és a Nílus... Az elemezhető rácsszerkezet *valóságának* értelme, *igazsága*

kimondhatatlan. A kimondhatatlanság tapasztalata viszont megszólaltatható. Ennek hangfekvése Keménynél: a *szomorúság*. Ahogyan a verseiben felfénylik a *valóság* részlegesen áttetsző „függönyével” leplezett *igazság* iránti vágy *szomorúsága*.

Azt viszont jól tudjuk a művészet tapasztalatából, Kemény István költészetéből, hogy *minden fénybe mártott test a szomorúságából annyit vesz, amennyi az általa befogadott fény súlya*.

Szűcs Attila: *Poet with entangled blind spots*, oil on gesso on plywood, 200x150 cm, 2019–20

BABICZKY TIBOR
Endümión

Fehér, terített asztalra vágytam,
körülötte mindenki elfér.
Az asztalra végül alkudni kellett.
A székeket kihozta egy cég.

Szélhajú vágyak járnak át a szobán.
Szikrákat szór, kicsorbul, köifűrészt
a hold. Egy ládában élünk, amit
a végtelen üresség ránk lakatolt.

Nehezen alszom el. Álmomban
felébredek, és újra nyár van.
De mindig idegenek ülnek ott,
elsuhogó évek huzatában.

„Írásban újra bármit megtehetek”

HEGYI KATALIN BESZÉLGETÉSE KEMÉNY ISTVÁNNAL

– *Beszélgetésünkre készülve azon gondolkoztam, hogy mi legyen az a vezérfonal, amire építve végigtekinthetünk eddigi pályádon. Arra jutottam, hogy életművedből kiválasztok, kiválasztunk jó néhány verset, s arra kérek, hogy ezeknek a verseknek a keletkezéstörténetéről mesélj nekünk. Számomra mindig érdekes volt műhelytitkokról beszélgetni, szeretem a „költészet és valóság” egybeeséseit és különbözőségeit vizsgálni. Nagyon köszönöm, hogy elvállaltad ezt az interjút.*

Kemény István, Horváth Csaba, Hegyi Katalin 2006 májusában Érdligeten, István nagynénjénél. Gál Csaba felvétele

A Nagymonológ című vers az 1996-os A néma H című köteted záró darabja, ami arra enged következtetni, hogy fontos versnek tartod. A datálásból kiderül, hogy ez a vers azok közé tartozik, amelyek rövid idő, két nap alatt megszületett. A keletkezéstörténeten kívül, ha van ilyen, a címről szeretnék megkérdezni. Egy átlagos olvasónak a nagymonológ szóról Hamlet monológja jut eszébe, bár az egyetemes irodalomban számtalan nagymonológot ismerhetünk. Miért ezt a címet választottad?

– Igen, a nagymonológ szóról – jó átlagolvasóhoz illően – nekem is Hamlet monológja jut eszembe, lenni vagy nem lenni. A kilencvenes évek közepén, amikor még volt csütörtökönként Sárvári Kör, és a társaság más napokon is összejött, valamelyikünk felvetette, hogy mindig csak fecsegünk, Shakespeare-t meg alig ismerjük, pedig bölcsészkarra jártunk. És indítottunk

Bartis Attila, Kemény István a közös drámaírási idején Gyergyószárhegyen, 1994-ben. Bartis Attila felvétele

beszámolt a többieknek. Így hát kondicionálva voltam Hamletre '94 júliusában. Szintén ekkoriban Bartis Attilával közösen történelmi drámát írtunk *A Félshent* címmel: 1993 és 1995 között ezért háromszor két hétre megszőktünk otthonról Gyergyószárhegyre. A Szentföldön indult a történet az első keresztes hadjárat idején. Sajnos nem lett kész soha. Lett volna benne egy hamleti nagymonológ, de nem tudtuk jól megírni. Talán ezért is lett nekem végül egy saját *Nagymonológom*. És volt még egy jóval tágasabb oka is ennek a versnek. Akkoriban, a rendszerváltás utáni években kezdődött (igen, pont akkor, amikor „a történelem vége” szlogen söpört végig a világon) itthon a huszadik századi történelem átértékelése, újragondolása, hitlerizmus–sztálinizmus, stb. Akkor nagyon erős volt az a konszenzus, hogy vannak soha nem felejthető történések, bűnök. Ezt én is így gondoltam, de talán éppen ezzel szemben kapott el a gonosz kétely, hogy de, de mindent el lehet felejteni, és bizony benne ragadhatunk egy történelem, sőt idő nélküli örökjelenben. Ma már, amikor torkig vagyunk a történelemtől szóló millió (okos, ostoba, gonosz, jó szándékú, profi, amatőr, tudományos, dilettáns, konteós) narratívával, ma már úgy látom, hogy inkább ellenkező a konszenzus: ó hát persze, hogy bármit el lehet felejteni... meg úgyse lehet igazat mondani a történelemtől... meg nem is kell, mert ugyan kit érdekel már a történelem... az nem is tudomány... és hasonlók. De az én korosztályom egy olyan világban nőtt fel, ahol minden felnőttek volt személyes ügye a történelemmel, ezért én még harminc fölött is azt hittem, hogy a történelmi tudat örök emberi szükséglet, és hogy pár oldalnyi történelmi adat és összefüggés tudása nekünk, európaiaknak az alapfelszerelésünkhöz tartozik. Szóval: '94 nyarán nekem valahogy minden együtt volt egy nagymonológhoz az európai történelemtől. Leültem hát este tizenegy óra körül a pingpongasztal mellé Badacsonyörsön az anyósoméék nyaralójában (Ági és a másfél éves Lili aludtak), és nagyjából fél kettőig megírtam ezt a verset. Megittam hozzá egy litert az apósom szürkebarátjából, pedig ez nem volt a módszerem, és ma se az. De akkor észre se vettem. És jó ütemben ihattam, mert segített.

(Egy töredékvers azokból az időkből az akkori füzetemben, ami mintha azt mutatná, hogy nem a semmiből jött elő ez a vers: *A nagy szavak nem hangzottak el / A nagy nevekkel hasonló a helyzet / A nagy földeken még mindig erdők nőnek / És a nagy szemeken ott feszül a szemhéj // Nem történt még semmi, semmi régi.*

És pár szó a naplóból: júl. 12. kedd: „... leszorulok a garázsba... megírok egy verset ötödféles jambusokban, és nincs kész, de úgy érzem, ez egy nagy vers. Titokzatos (bár unalmas).”

Nagymonológ

Eljön megint a franciák uralma
 A Nagy Lovagság újra meghatódik
 És elkísér egy újabb rossz királyt a
 Szentföld felé, de félúton csatázik
 S az Elveszítetetlen Ütközetben
 Mindenki meghal, ők s az ellenségük
 A földön ezzel egy időben annyi
 Derül ki majd, hogy dörgött és esett az
 Éjjel: a prognózis szerinti keddre
 Eljött megint a franciák uralma.
 A franciák alatt a múltat értjük
 A Gótikát, az Ancient, a Terror
 Megismételhetetlen stílusukban
 Ahogy csak egyszer élt és halt az ember
 A Gótika, az Ancien, a Terror
 Alatt viszont a Templomot, az Udvar
 Kertjét s a szörnyű Gázkamrákat értjük
 És egyszer elfelejtjük. Itt a vége.
 A kert, a templom és a kamra egyszer-
 Csak jó meleg vasárnap déli fényben
 Érinthetetlen pó-vidéki ház lesz
 Az udvarán öreg pap-arcú autó
 S 1938, örökre
 Az édesanyánk születési éve
 A nagy merőkanál a húslevesben
 Ebéd előtt egy hosszú percre eltűnt.
 Egy hosszú délután elébe nézünk
 Jelek most nincsenek, lecsillapultak

És nem borzongunk, hogyha éjszakánként
 Az egészségünk lombja zúg a szélben
 Mert mi lettünk az erdő, és a házban
 Csak egy üres képernyő zúg, a tenger
 Az emberélet útjának helyén
 Egy nagy, sötétlő allé és a semmi.
 (1994. július 12–13.)

– Úgy emlékszem egy régi beszélgetésünkre, hogy A néma H című vershez volt kész sorod, s volt két történeted. Egy konkrét: édesapád akkor valóban kórházban volt, s egy másik: egy találkozás, ami lehet akár több is, melyek ebben a versben fogalmazódtak meg. S van benne titok, ami a jó vers egyik kritériuma.

– Igen, ma is úgy rémlik, hogy az első két sor volt meg, ez a durva ellentét: világgá menni láttam, de azt hittem, csak sétál. Vagyis egy másik ember életének a teljes félreértése. Nem emlékszem, hogy jött-e szembe pont a János kórház sarkánál ismerős, de az a gyanúm, hogy nem: ez egy kitalált szituáció lehetett a versben. De apámat tényleg agydaganattal műtötték. Hetekig életveszélyben volt, minden nap bementünk hozzá. A naplómban szó van még arról is, hogy

kiállítás nyitottam meg a Francia Intézetben. Erre egyáltalán nem emlékszem, de a néma H akár innen is jöhetett, a franciák néma H-jából. A H persze a kórház, de mivel a vers témája egy külföldre költözés, Magyarország H-ja is fontos. És végül én magam, illetve az, aki a versben mesél, a hülye zavarával együtt pont olyan, mint egy néma kis h, amit/akit nem kell kimondani: ott van, de mintha ott se lenne.

(Ugyanaznap, amikor ezt a verset írtam, van egy másik vers is a füzetemben, letisztázatlan, nem jelent meg soha. De ebben is van egy utcai találkozás, csak H-tábla nélkül: *Elhúlsz, melegszel, nem jövök. / Melegszel, elhúlsz, ott, ahol vagy / melegszel, elhúlsz: árapály / Elhúlsz, melegszel, útnak indulsz / Meglátsz a rozsdás villamosból / de meg bírod állni, hogy leszállj.*)

A néma H

*Világgá menni láttam, de
azt hittem, csak sétál,
sétál a nagykabátban,
a szerelem idején együtt
vásárolt nagykabátban,
sétál csak úgy, vagy sétál
de világgá akar menni,
azt hittem, hogy csak sétál
és nem fog világgá menni,
világgá menni láttam,
nem gondoltam, hogy ennyi.*

*A hatalmas, néma H-nál
futottunk akkor össze
(kórházba rohantam éppen,
a műtét előtt apámhoz),
a hatalmas, néma H-nál,
a járdaszélen álltunk.
Mondta, hogy világgá megy,
mondtam, hogy sietek sajnos,
mondta, hogy akkor menjek,
motyogtam: akkor én is...
mosolygott: szia, és elment.*

*Az utca lejtett előtte
és emelkedett előttem,
emelkedett és lejtett,
végig működött közben.
(1995. április 14.)*

– Egy nap élet. Ez a vers máig a legnépszerűbb versed. Sokan kívülről fűjják passzusait, akár az egész verset, a YouTube-on többek előadásában hallgathatjuk meg. Verssel ritkán fordul elő ilyen „közönségtalálkozó”. A Quimby Most múlik pontosan című számához hasonlítom a közönségsikert, igaz, tíz évvel korábban írtad ezt a verset, de a Petőfi Irodalmi Múzeumban a 2006-os Múzeumok éjszakáján az első költői koncerten ténylegesen is találkozott ez a két mű.

Készülődés az *Egy nap élet* című költői koncertre. Szirmay Ágnes, Kemény István, Fráter Zita, Hegyi Katalin, Kiss Tibor a Szabadság hídon, 2006 júniusában. Gál Csaba felvétele

Ezt a versedet Térey János ikondarabnak nevezi, s Te magad is azt mondd: „A jobb verseim közül leginkább ez emlékeztet egy jó versre.” (https://www.muut.hu/archivum/26884#_ftn6) Kappanyos András tanulmánya a *Turista és zarándok* című kötetben (JAK + Prae.hu, 2016) érdekfeszítő, a vers újabb és újabb rétegeire hívja fel a figyelmet. (Elérhető még: http://real.mtak.hu/43147/1/1_nap_élet_u.pdf) Szeretném, ha mesélnél arról az osztálytalálkozóról, ami elindította ezt a verset. És ha már a költészet és valóság közötti különbségekről beszélünk, áruld el: azon a bizonyos nap kora délutánján ültél-e a 61-es villamoson, vagy más miatt választottad ezt a jaratot? Például a születésed éve miatt?

– Igazából nem történt semmi különös. Egy jóféle tizenötödik érettségi találkozó volt. Jó osztályunk volt, szerettük egymást. Az érettségi után pár hónapig még havonta találkoztunk, de aztán mégis szétestünk. Ötéves találkozónk még volt, de tízéves, ha jól emlékszem, nem. De a tizenöt éves osztálytalálkozóról sokan mondják, hogy különlegesebbek a többinél. Olyankor egyensúlyban van a múlt és a jövő. Még bőven ifjúság, már bőven felnőttkor. A krisztusi kor környéke. Egy kerthelyiségben ültünk össze 1995. június harmadikán Budaörsön, a Semmelweis utcában, ami keresztezi a mi utcánkat, az Öntő utcát, úgyhogy a szüleim házából sétáltam át az osztálytalálkozóra. Az érdemi része (amikor sorra mindenki elmondja, mi van velem, hogy él) két-három óra alatt lezajlott, ahogy kell. A gyerekesek hazamentek, de az én kislányaim Badacsonyörsön voltak az anyukájukkal, úgyhogy én ráértem. Éjjel taxikkal átmentünk a falu (na jó, már akkor is város!) másik végébe, a Törökugrató mellé, biliárdozni. És aztán hajnalban visszajöttünk a kerthelyiségbe, ahol a reggeli nyitás előtt is lehetett ülni. Többen voltunk, mint öten: Peti aludt az asztalra borulva, de Vali, Gyula, Pista, (és kik is még? Gábor? Jancsi?) és én végig bírtuk. Erre elég büszke voltam, mert ezek sportolók voltak, az osztály menői, én meg a nem egészen előírászerű jó tanuló, akit az utolsó másfél évben vettek be maguk közé. Egy szóra se emlékszem, mit beszéltünk. Csak jó volt, és gyönyörű a hajnal. Egy kicsit furdalt valami, hogy ennek a napnak annyi, de sokkal erősebb volt a jó érzés, hogy ez így helyes, egy ilyen pont így kell végigcsinálni: nekem most ez a dolgom és semmi más: az, hogy itt üljek félrészegen, nézzem a hajnalt a többiekkel, mert ezt most a világhoz teszem hozzá.

61-es villamos: arra se emlékszem, hogy hónapokkal később, amikor a verset írtam, eszembe jutott-e, hogy mi voltunk a '61–62-es évjárat (logikus lett

Szalagavató utáni buli: Domján Sándor, Kemény István, Farkas Tünde (Erzsébet), Budaörs, 1980

volna). Talán igen, de nem ezért lett 61-es: egyszerűen ez a villamos jár az Alkotás utcában, ez visz hazafelé Budaörs felől az Újlipótvárosba. Vitt volna, de a valóságban nem ültem aznap a 61-esen, mert Vali (ő ékszerész lett, erre emlékszem) hozott be a városba kocsival, ő nem ivott egyáltalán. Talán a Margit-hídnál tett ki. Ezek vannak meg most 2021 márciusában a valódi tizenöt éves osztálytalálkozómból. Tavaly lett volna a negyvenedik, de a járvány elvitte.

(És most megkeresem a naplóm, hogy mit írtam az osztálytalálkozóról. A napló kegyetlen: „Ugyanaz a megszeppent, kioktatható, szerencsétlen kamasz vagyok.” Hm. Majd két nappal később még egy mondat: „Este kínlódom; csak egy érettségis versötlet.”)

Egy nap élet

*Harmincháromból húszan maradtunk, tizenöt év után
szép ez is,*

*Egy óra múltán a kocsmáros behordta fölöslegessé vált
székeit.*

*Férfiak és nők, fiúk és lányok, június, este,
sátortető,*

Könnyű zsvvaj volt, nagy szavakkal előre föl nem
 törhető.
 Nagy szavak váltak könnyű zsvvajjá, tizenegy autó
 odakint,
 Húszan maradtunk: húsz ruha és pénz, tizenegy autó:
 a valamink.
 S máris megy kettő: „tudod, a kölkök nélkülem nem
 alusznak el”,
 A másikért meg itt a férje: a sövény fölött már
 ott a fej,
 Valaha fontos a harmadik volt: pohárral áll, hogy
 menni fog,
 Az asztal mögé bezárva ültem, mutattam: „Kibújni
 sem tudok.”
 Valami szél jött és bodzaszag volt, eltelt a második
 óra is,
 Mutatta: „hány van?”, mutattam: „Három. Hát neked?”, „jön a
 harmadik.”
 És ezzel átbújt mellém az asztal alatt, hogy „még egy
 pillanat,”
 Mesélt, mesélve újra átbújt, s még mindig mesélve
 elszaladt.
 Átmásztam én is, hogy elszökésre, menekülésre
 kész legyek,

Egyszer csak mégis délelőtt van, öten maradtunk,
 részegek.
 Egymás nyitott-könyv-életéből kihullott könyvjelzők
 vagyunk,
 Szavakba öntjük a közös eszmét, ami csak annyi:
 még ígyünk.
 Repülő zúg a másik égen, kezdődő, pontos
 napsütés,
 Figuráit kirakja lassan a gyümölcsfák közé a
 nemsötét,
 Fagyíért jön be egy család, a kocsmárosné a
 kertbe ment –
 Betelt a hetünk, és az Isten mégis csak teremt
 és teremt...

Itt volna vége, de életemmel nem szolgáltam rá
 erre sem,
 Ha délelőtt volt, hát délután lett, haza a hatvan-
 egyesén.
 Mért mondjam ennél pontosabban, hogy nemsokára
 meghalok
 S nyers boldogság, vad reménytelenség együtt se tett ki
 egy napot –
 Az a nap kéne mégis, egyben, legalább az a
 csonka nap,

Hisz máskor úgyis csak semmit mondok, és nekem is semmit
 mondanak.
 Annak a napnak a délutánján fél kettő körül
 volna most,
 Már annyit éltem volna eddig, hogy elég is lenne,
 hogy vagyok,
 Bolyongásvégi nagy türelmet vinnék haza a
 pénz iránt,
 Erdőbe mennénk a gyerekekkel, úgy élnénk le a
 délutánt,
 Órára, tükörbe, más szemébe estig már nem pil-
 lantanék,
 Azon a napon mesélés utánig megtartana a
 tartalék.
 S ha alszanak már, kilenc után, el meztláb akkor
 menni csak,
 Legvégül még kifutni innen, mint bölcsnek hitt, öreg
 férfiak.
 (1995. június – 1996. február 25.)

– Az eperfa lombja és a Tíz csillag című verseid teremtő élményei a gyermekkor helyszínein születtek meg. Össze lehetne gyűjteni az összes ebbe az élménykörbe tartozó versedet. Jellemző Rád, hogy ebben az életszakaszodban, a felelős felnőtté válás éveiben, a múltad, a környezeted, a családot foglalkoztat, ebből kell felépítened a jövőöd életét tartalmát. Úgy tűnik, ez erősen működik benned talán azért, mert feleséged révén a tiédnél „korszerűbb családba” kerültél, s ez fokozta a szembenézést, a múlt megértése iránti vágyat. Kérlek, erről a két versről mondd el a magad történetét!

– Mondják, hogy mindenkinek van egy gyerekkori Kertje. Az enyém az Érdliget, Tarna utca 14-18. Három keskeny telek egybenytva. Hatszáz négyszögöl. Van egy lapos felső része és egy meredeken leszakadó alsó, vagyis a fél kert domboldal. A felső, Tarna utcai front egy gyönyörű jegenyesor: ezen

Az érdligeti kert 2006-ban. Gál Csaba felvétele

át lehet belépni a felső kertbe (itt áll a két ház: a mienk és a nagynéném), az alsó kert pedig négy terasszal, lépcsőzetesen éri el az alsó utcát. Szóval van a kertben domborzat: fennsík, hegy, völgy, ellátni egészen Nagytétényig. A terület nagy része dzsungelszerűen elvadulva, főleg a teraszon: gaz, bozót, szőlőindák a fák lombjába gabalyodva. Nyáron áthatolhatatlan. A kert fáit öreggek, egy díszgyümölcsös maradványai: cseresznye, meggy, barack, mindenféle gyümölcsfa. Az alsó utca felől az akácok megállíthatatlanul nyomulnak fölfelé. Apám néha nekiesik baltával, és kiirtja az akácot, ami a következő évben a duplájára nő vissza. De: a felső kert peremén áll két szép juharfa egy-egy műkö virágtartóval – és ezek közül vezet le egy lépcsősor az alsó kertbe, teraszról teraszra, bele a dzsungelbe; és ez a lépcső nagyvilági, még ha betonból van is, és nagyrészt már szét is fagyott. Akármilyen szegényesen és pusztulóan, de ez a kert bizony park volt, annak készült, díszbokrokkal, díszágásokkal – ha tetszik, ezek egy hajdani magaskultúra nyomai. (A kertet és a nagynéném házát a környék legendái szerint egy csokoládégyáros építtette a harmincas években a szeretőjének.) Itt laktunk 1970-ig. Én kilencéves voltam, a húgom nyolc, amikor elköltöztünk. De a nagynéném ott lakott haláláig, 2011-ig. A házát és a telekrészt 2014-ben adtuk el. Vagyis az én életem nagy részében megvolt a Kertünk.

A sétabotos bácsit pedig tényleg láttam. Tényleg végigment egyszer a Tarna utcán. Csak egyszer. Olyan régimódi halszálkás zakót, lovaglónadrágot, kalapot, mint az övé, láttam máskor is (meg sétapálcát is: a nagyapámé is megvolt még, csak a Nagyapa nem volt már) – de ahogy a bottal bánt, azt a hanyag eleganciát csak filmekben láttam azóta is. Vagy ott se, mert ez a valódi elegancia volt. Maga az úri hanyagság. Az a fölény volt a bácsi minden mozdulatában, abban a közönyben is, ahogy rám se nézett, hogy őt védi egy burok: a méltóság, a korszakidegenség, a megjátszott szórakozottság. De közben a bonyolult, bohóc-os mozdulatai a sétapálcával félelmetesek és kísértetiesek is voltak – mintha még mindig lenne hatalma, és mintha éppen arról akarná elterelni a figyelmet. Mintha nagyon is érdekelné, hogy nézik. Nem bohóc, inkább bűvész volt: a sétapálcámat figyeljék, mert csalok! Vagy inkább illuzionista, aki saját magában is fenntartja az illúziót, hogy még mindig ő az úr: ura a helyzetnek, ura a földnek, ura a népnek. Fölénye megvetés is volt. Talán külföldről jött vissza, körülnézni. Talán az övé volt régen Érdliget.

A *Családi kör* alapvers volt otthon. A húgommal együtt kicsi korunktól tudtuk fejből az első versszakot. Volt egy nagy eperfánk is a két ház között az udvaron, és az tényleg feketén bólingatott. (Tehenünk persze nem volt, de Stiegleréknek a szomszéd utcában több is.) A *Tíz csillag* című versem tulajdonképpen függelékek készült: megcsillagozni és magyarázni *Az eperfa lombját*. De aztán valahogy külön vers lett belőle.

(Napló: „A sétabotos vers végre elindulna, de leesik a fejem az álmodástól.” 1996. jan. 6.

Sorok a füzetemben a lap tetején *Az eperfa lombja* fölött: „Tele volt a világ akkor bűnösökkel” „Ezek a lépések 300 éve háborút bírtak volna eldönteni”; „a nagy bűnt elkövették / élt még aki tette”; „egyszer látott dolgok titokká rohadtak”; „de addig ítélet nem lehet kimondva / amíg kihajt nálunk az eperfa lombja”).

Az eperfa lombja

Honnan tudjam, mit láttam még működésben?
 Mi volt az a bácsi ott a napsütésben?
 Megjelent az utcán, rövid utca volt az,
 benne volt a kertünk, kerítése korhadt,
 ő ment, honnan tudjam, hogy mivel törődve?
 Néztem, hogy a sarkon eltűnik örökre.
 Nem jelentett jót, de nem jelzett veszélyt sem,
 mint egy krákogás az elmondott mesében.

Idős úr volt, szikár, katonásan ép test,
 vadászruha, kalap, halálpontos léptek,
 tekintet előre, érett, szinte fénylik,
 mint hogyha nézhetne akár másfelé is,
 derűs volt, sőt, szép is, mégis féltem, mert egy
 sétabot is táncolt a léptei mellett:
 egyet koppan, aztán egyet szúr előre,
 szúr-koppan-szúr-koppan, sújt a levegőbe.

Akkor már húsz éve volt délben is este,
 öt éves sem voltam, nem tűnt föl az este,
 aznap kérdeztem csak, mért van mindig este,
 azt mondtad, butuskám, hiszen nincs is este!
 nem hittem, de este tényleg jött az este,
 megmutattad: látod, ez most tényleg este,
 cigarettás kézzel legyintettél: „édes!
 sétapálcát láttál, ma már nevetséges!”

Akkor a régi volt éppen eltűnőben,
 volt minek eltűnni abban az időben,
 ami korhadt akkor, azt korhadni hagyták,
 ami jött az utcán, inkább menni hagyták,
 bár akkor a Nagy Bűn készen volt már régen,
 s ami száradt, jórészt megszáradt a kézen.
 Öreg kezek újból játszani tanultak,
 botot ugráltattak fürge, csontos ujjak.

Honnan tudjam, mit láttam még működésben,
 most, mikor az új is lassan eltűnőben,
 mi járta utolsó sétáját el aznap
 színét és visszáját hordva a gonosznak?
 A nagyvillany aznap nem volt csak leoltva,
 aznap kavargott úgy az eperfa lombja,
 mesétekből egyszer látszott, hogy kíméltek,
 aznap kérdeztem meg a sötét miérettet.
 (1996. január)

Tíz csillag

*

Akkor még a régi házban laktunk a Hat Jegenye alatt, egy dombtetőn. Abban a kertben tiltott fa nem volt, de a hat vastag jegenyetörzs megmászhatatlanul állt ott. Azok a fák maguknak nőttek, ránk csak délutáni árnyékuk vetődött. A környék legjellegzetesebb tereptárgya volt ez a hat fa, Oroszország számos mai tábornokának fiatal repülőhadnagy-kori emlék.

Az érdfilgeti Tarna utca jegenyéi, 2006. Gál Csaba felvétele

**

Volt egy eperfa az udvarunkon, de az amerikai szövőlepké tanyázott benne. A hernyók július végére lerágták az összes eperfalevelet, beszótték az ágakat, és szétmászta a kertben meg a házban. Párnán, cipőben, nyakban, pohár vízben találtuk őket. Sértődött fa lett az eperfánk: gyümölcséhez nyúlni nem volt gusztusa senkinek.

***

A második vatikáni zsinat legfőbb miseszöveg-változtatásának kihirdetése az ó-érdfilgeti templomban. „Kedves testvérek. Mostantól ehhez a részhez, hogy 'sokszor és sokat vétkeztem gondolattal, szóval, cselekedettel', hozzátesszük még ezt is: 'és mulasztással'. Mondjuk tehát...” Nekem csak a pesti templomok tetszettek. Az ó-érdfilgetinek még tornya sem volt. Nem is templomnak épült. De talán éppen a mulasztás bűne emelte be aznap végre a római katolikus Anyaszentegyházba.

****

Több mint harminc év telt el azóta. Pesten lakom északi fekvésű emeleti lakásban, ahova csak júniusi reggeleken jut be a nap, és tiszta, derűs éj az már, ha a szemközti ház teteje fölött tíz csillag megszámlálható. Családom kérvények fő érve, magáról a család szóról máig is a régi jut az eszembe. A kertről az a kert, mindenről az a minden. Olvasószemüveg van a kertemben felejtett könyvben: nem fújhat akkora szél a lugasban, hogy lapozni bírna. (1996. február–március)

– Azt mondtad Bartis Attilának, hogy a jó vers az, amelyik: „elejétől a végéig jó, sehol nem jár üresen, van benne titok és ifjú program...” (Amiről lehet, 21. l.) A Valami a vérről biztos ilyen. Örülnék, ha ennek a versnek a titkairól beszélnél, s a rock and rollról, ami ebben a versben fellelhető.

– Az a tizenéves korom követelménye volt, hogy legyen egy versem egy olyan ifjú programmal, mint József Attila *Tiszta szíve*ljében: ki kell mondani, hogy mit akarok csinálni az életben! De ez a vers, a *Valami a vérről* már nem éppen az ifjúkoromból való – legfeljebb csak a mából nézve. Inkább arról szól, hogy megy az élet, megy, és az „ifjú program” nem halad. Kirabol az élet, mint egy régifajta kardozós kalandfilmben, ahol fát döntenek a hintó elé. És a vér meg a bor... ezek a költészet szimbolista, vagy akár adys közhelyei, a rock and rollal megfejelve: az élet egy díler, aki hozza a cuccot, hogy élhess, pöröghess. Bort hoz véért, vért hoz borért. Készséges persze, de csak ő jár jól, akár tizen-nyolcadik századi haramia, akár 20. századi drogkereskedő, mindenképpen kirabol, vigyázz. Odavet valamit neked, valami emléket a gyerekkorodból, egy kardozós kalandfilm részletét, nesze rágódj rajta, hogy mért rágódsz rajta még harminchat évesen is. És a vers arról szól, hogy csinálj már valamit az életben, meg arról, hogy úgyse tudsz mit csinálni, de akkor legalább tedd meg azt az egyetlen dolgot, amit mégis tehetsz: Ess pánikba! Rémülj már meg!

(Életkörülmények ekkoriban: pár év, és negyven vagyok, gyerekeket kell eltartanunk, nincs pénz, állandó nyomasztódás van, elkeseredett veszekedések otthon. Naplót ekkoriban nem írtam, pár sor az akkori füzetemben pár oldallal ez előtt a vers előtt: *Egyedül volt az eszével / furcsa pár / előbb egy könyvet olvas-*

Kemény Zsófi, Kemény István, Kemény Lili, Szirmay Ágnes, 1998, Főnix-ház udvara, Wallenberg utca. Tátrai Vilmos felvétele

*tak, aztán / megnéztek egy gengszterfilmet / de végül mégiscsak ott / cigarettáz-
tak a konyhaablakban / újra. / Peregtek, peregtek az események / kutyát ütöttek
odalent / azt mondták neki, kussolsz, / és megszólalt egy autó. / Csupa olyan ügy,
amihez / kéne érzés. És az neki nem volt.)*

Valami a vérről

*Az élet dönt fát a hintó elé, maga az élet,
az élet dönt fát mögéje, ha megállt,
az élet kavarja meg a lovakat, az élet,
a fák közül az üvöltéseket ő hajtja ki,
a lesből a zsványokat ő hajigálja a célra.
Az élet metszi el a torkokat, maga az élet,
adja el a hintót, az élet, az élet.*

*A véren tanul, a véren gyakorol, a véren
próbál embert, gondolkodik a véren,
kifürkészi az útjait, ahol kibuggyan, ő is ott van,
szereti a vért, bort ad érte,
menj, vigyél neki, csengesd föl, alszik,
de akkor is bort vagy vért ad érte,
lejön a kapuba, hozza bármikor. Te még
nem ismered, az élet, az élet.*

*Te is szereted, ne tagadd le. Csinálj valamit,
mert elmegy, elmegy. Szökik, üti-veri a lovakat,
szökik a zsákmánnyal, viszi az egészet,
és közben elszórja, elmulatja,
beváltja kísérezzenére, arra
a gyerekkori, vacak filmzenére,
amivel már annyiszor átvért. Végül
a füledben hagyja a maradékot:
dúdolva, füttyülve halsz meg, te hülye.
(1997. december 14.–1998. március 29.)*

– Ezt a verset azért választottam be a kommentárokat váró sorozatunkba, mert úgy gondolom, hogy a „keresztény és közép” mint társadalmi kategória, értékrend a Te lényeged, s megfogalmazásod azok számára, akik ebbe a társadalmi csoportba helyezik el magukat, érvényes definíciót adsz. Kicsivel több, mint egy évig formálódott a szöveg, bizonyára a keletkezés hosszabb ideje magával a témával is összefügg. Lehet, hogy tévedek.

– Definíciót nem tudok adni a keresztény középosztályról, és nem is merném megpróbálni. A családom anyai és apai ágon is ide tartozott, vagy inkább innen próbált nem kizuhanni. A nagynénémnek hitoktatói diplomája volt, az apámat egy ideig pálos szerzetesek is nevelték, az anyámat pedig két bigott özvegyasszony: a nagymamám és a dédmamám. Mindannyiuknak bőven voltak negatív tapasztalatai a katolikus egyházzal és a külsődleges vallásosságról, és kaptam is ezekből bőven. De az is otthonról jön, hogy nekem a „keresztény”

szó elsősorban jót jelent. És a „keresztény középosztály” kifejezésnek sem az a mérgező jelentése az elsődleges számomra, ami borzalmas bűnökre vezetett a 20. század első felében, hanem a középosztálynak azt a részhalmazát jelenti, ami a kereszténység parancsait igyekszik követni. A kereszténység az a vallás, aminek a szeretet a fő parancsa. És ez csapda is. Egy embert is nehéz szeretni, nemhogy mindenkit. A keresztény ember ezen többnyire elbukik. De újrakezdi, mert muszáj. És ilyenkor leselkedik rá a legfőbb veszély: könnyen hiszi azt, hogy ő jó: hogy ő a jó: merthogy mégiscsak jobb annál, aki nem is próbál szeretni. És ha még üldözik is, mint az 1990 előtti politikai rendszer, akkor joggal hiszi, hogy azért üldözik, mert ő a jó – és nyilván a rosszak üldözik, ki más. És könnyen akkor is ezt hiszi, amikor már rég nem üldözik: 1999-ben is, és még 2021-ben is. És innen (egyfajta mártírtudatból) jönnek a bűnei: önteltség, kevélység, felületesség, kirekesztés. Mindez nagyon hasonlít a marxizmus-leninizmus, vagy urambocsa a politikai korrektség radikálisainak az önteltségéhez, kirekesztéséhez. De ezek a mozgalmak soha nem hirdették meg a szeretet parancsát. Ezt csak Jézus tette meg, és ezért a szeretetlenség mégiscsak egy keresztény embernél tűnik fel a legjobban: hidegségként.

Kemény István és Kemény Marianne az „örökké félkész budaörsi háznál”, 1973-74 körül

Örökké félkész budaörsi házunkban a szintelválasztó deszkákon át esténként felhallatszott hozzánk az emeletre a vatikáni rádió: apácakórus mondta a Rosariót, a rózsafüzért. Volt abban a monotóniában nagy erő, de félelmetes hidegség is. Nagymama és Dédmama hallgatták odalent minden este. Az apám meg túrte, pedig az agyára ment, tévézni akart, ahogy mi is. Az anyukám ment

le sokszor, és kérte meg őket, hogy halkítsák le egy kicsit. De akkor Dédma nem hallotta. Állandó konfliktusforrás volt ez otthon. Elsősorban nyilván az apám hidegsége miatt, aki meg nyilván a Vatikán hidegségét hallotta bele az apácák hangjába. Mert ezt ő ismerte gyerekkorából. De ő mégsem volt egy egyszerű, tévészős, kádárkori kispolgár, mert ha nem tévezett, akkor például Isten és a Big Bang összeegyeztetésén gondolkozott. És hasonlókon. Vasárnap délelőtt pedig misére mentünk. A Mátyás-templomban a Lorettói-kápolna melletti sötét kis ficakban ültünk le, és a padon ülve hallgattuk a Haydn-, Mozart-, Kodály-miséket. Apám áhítattal. Én meg untam. A templom dugig volt: ott volt a keresztény középosztály. Ültek, álltak, alig fértek, nem tudták, amit mi tudtunk, hogy van ez a sötét sarok, ahol mindig van hely a padon, ahol le tud ülni a családnk. Ebből a sarokból néztem a keresztény középosztályt, és vártam a mise végét. Róluk és értük szól ez a vers. Beleírtam a hidegségüket (-ünnket), a szeretetlenségüket (-ünnket), az önteltségüket (-ünnket). És igyekeztem beleírni azt is, hogy milyen az, ha néha-néha sikerül szeretniük (-ünnket).

Szirmay Ágnes és Kemény István házasságkötése a Balzac utcai házasságkötő teremben. Első sor második és harmadik személy Kemény István szülei: Kemény Józsefné Máthé Annamária, Kemény József, valamint más családtagok, 1990. november 17.

Keresztény és közép

Hideg. Hideg az egész család.

*A Ráday utcai ág is hideg,
a Polgár utcai ág is hideg,
a budakalászi ág is hideg,
ugyanaz a hideg kézfogás.*

*Hideg már az első biztos ősnél,
a királynő testőrnél Bécsben
és hideg a kétéves Luca Teréziánál
a bölcsődében, idefenn.
Hideg az egész tákolmány.*

Sehol egy öngyilkos, sehol
egy betörő, sehol egy rohadt
szemét, mert hideg.

Becsülettel kielégített, de félig
megőrült feleségek, férjek
fel nem melegítik, mert hideg.

A szeretet neki hosszú,
de – mint a jég – nem is
lehetetlen, hideg.

A gyűlölet neki nehéz
de – mint a gőz – nem is
lehetetlen, hideg.

Hideg, hideg az egész család.
A Ráday utcai ág lakása,
a Polgár utcai ág lakása,
a budakalászi ág lakása
előtt is ott a szürke korlát.

A barátok ezerszer látják,
mert vannak barátok, és van szemük,
de a barátok mindhárom ágnál mások,
nem járnak össze, nem ismerik egymást.
az a korlát nem érhet körbe
de ha körbeérne, akkor mi van?
drágább lesz a kenyér? Hideg.

Hideg az egész család.
Halakat, rákokat, skorpiókat
tart a fejében és vicceket,
mert a társalgás könnyen átcsap
beszélgetésbe, hideg.

El se hinnéd, ha elsorolnám,
milyen hősokeket fojtott el egymaga.
Darwint és Freudot a szakálluknál
ragadta meg. Petőfit azzal,
hogy túl keveset élt, Bartók
Bélát meg egyetlen szóviccel
Dénes bácsi terítette le, húszban.

Hideg.

De nehogy valami tragikus, nagy nép
öntelt osztályát képzeld ám el,
ami a vesztébe rohan, és hiszi, hogy ő
csinálta a háborút, pedig csak

*frontra megy, széthullik, elfújta a szél...
már hallom is a színészeit!
jaj, nem! ez csak egyetlen család,
ami történetesen hideg.*

*Beleszületni egy pillanat műve,
szabadulni tőle csak gúnnyal lehet.
Együvé tartozás a többi.*

*Mert másfelől magát a sátánt
is felnevelné. Mert a gyerek az
gyerek. Ha már megvan, hát felnevelné,
vasárnap rántott húsrá várna,
mikor már felnőtt, akkor is,
családja helyett családja volna,*

Mózessy Rebeka keresztelője. Keresztszülők: Kemény István és Mózessy Lívía. Jobbra a szülők: Kemény Marianne és Mózessy Egon. Táltos utcai templom, 1989 márciusában

*pedig tudná mindenki hallomásból,
hogy ő lett a Sátán, és senki más,
és a Sátán se tudná, sírjon vagy nevéssen
az ebédnél, ha megkapná a kérdést:
ugye azért nem iszol túl sokat?*

*Hideg, hideg az egész család.
És felmelegszik és örökre sértett
de megbocsátja, majd lehül,
és ezt csinálja csendesen.
Kihajtasz rajta: húsz év,
elfonnyadsz rajta: hatvan.
Veled is meg van áldva és
nélküled is, te jó gyerek.
előre emlékszik, előre tervez.*

Ott lesz a végén és képvisel.
Misét mondat, mert mindenre gondol.

Mindenre gondol.

„Ne emeljük föl szívünket,
fölemelkedik az ügyis.”
(1998. február–1999. márc. 20.)

– A méhész című versed az 1996-tól 2000-ig tartó költői korszakod pihentető verse számomra. Laikusként úgy képzelem, hogy az a sor lehetett meg a fejedben, hogy „valami zümmögjön nekem”. Nekem legalábbis a vers ismeretében ez a lány ritmus, rigmus rögzült, s ezt ismételtetem, ha nyári napon méhek, darazsak ke- ringenek körülöttem.

– Hú, nem emlékszem. Arra tippelek, hogy az lehetett meg először, hogy egy méhkaptár ugyanúgy zúg és zümmög, mint egy trafószekrény. És még a formájuk is hasonlít.

(Megkerestem A méhést az akkori füzetemben. Ez van felírva az előző lap tetejére: aki méhész volt, villanyszerelő lesz / aztán a végén megint méhész / és valami zümmög neki. Szóval azt, hogy „valami zümmögjön nekem”, a rímhely- zet hozhatta arra, hogy „méhészkedem”. És az is jól látszik a füzetben, hogy akkoriban nem is ezt a verset akartam megírni, hanem egy másikat. A méhész tehát szinte véletlenül jött. Azt a másik verset elkezdtem jó párszor, de nem lett belőle semmi. Az lett volna a címe, hogy A tizennyolcadik század. Pár sor ebből a versből: Az unalom halvány fényénél utazunk / lovag jár előttünk, ez a kalandjai fénye; a táj fekszik, de ha szidjuk, felkönyököl / a villanykapcsolóért tapogatózik / de ez csak a tizennyolcadik század. Legyint. Szóval, az elektromosság közös téma A méhésszel.)

A méhész

Hatezer évig voltam méhész,
száz éve vagyok villanyszerelő.
Ha nyugdíjba megyek, majd újra méhészkedem.
Valami zümmögjön nekem, zümmögjön nekem,
zümmögjön nekem, zümmögjön nekem,
zümmögjön nekem.
(1998. augusztus)

– Az Égi harmónia című versnek érdekes története van. A történet állomásai, ha csak a dátumokat sorjázom: 1991. december, 2000 a Harmonia Cealestis meg- jelenésének éve, és 2000 decembere. Kérlek, meséld el a két vers (Haláldal és Égi harmónia) születésének történetét!

– Ennek a két versnek majdnem ugyanaz a szövege. Csak a címük és az első soruk különbözik. A Haláldalt 1991-ben írtam, megjelent folyóiratban, aztán kötetben is. Beleírtam a nevemet az első sorába: „Édes nevem, Kemény István”. 1999 őszén Esterházy Péter szeretetteli, könnyed, titokzatos, derűs,

Térey János, Esterházy Péter, Békés Pál, Karafiáth Orsolya, Háy János a Frankfurti Könyvvásáron, 1999. októberében. Kemény István felvétele

elegáns, ellentmondást nemhogy nem tűrő, hanem fel se tételező, kicsit kaján, kicsit konspiratív, kicsit leeresztkedő, kicsit feudális, nagyon kedves és nemhogy ellenállhatatlan, hanem egyszerűen imádnivaló mosollyal (*nem találunk szavakat Esterházyhoz*) közölte velem, hogy meg fogok lepődni jövő tavasszal. Egyértelmű volt, hogy a készülő könyvébe vendégszövegnek választott tőlem valamit. Így is volt: az egyik főművébe, a 2000-es *Harmonia Caelestis*be tette bele az én *Haláldalomat*! És új nevet írt a nevem helyére: Esthajnal. Szébb nevet kaptam tőle, mint a – valljuk be – majdnem ronda Kemény István. Sőt, a saját neve első három betűjét is ideadta nekem: Est. És a vers mellett szépséges Esterházy-mondatokkal utalt is rám: hogy a vers szerzője egy bizonyos István diák. Büszke voltam nagyon, mert kevés emberre néztem úgy, mint egy félistenre, de Esterházy Péter ilyen volt. De akármilyen büszke voltam, én akkor se vagyok István diák. És akkor se, ha a versem éppen arról szólt, hogy nem fontos a név. Arról szólt, igen, de egy kicsit mégis fontos. És akkor bizony úgy döntöttem, hogy gögösen, komplexusosan, görcsösen, alattomosan (magamra *se találunk szavakat*), akárhogyan, de egyértelműen visszaveszem azt, ami az enyém: a versemet. És visszavettem: a következő verseskönyvembe, a 2001-es *Hidegbe* beletettem a *Haláldalt* új címmel: *Égi harmónia*. Vagyis *Harmonia Caelestis*. A nevem helyén viszont meghagytam az Esthajnalt: ez volt a kompromisszum. Vagy inkább szintézis. És helyreállt a Harmónia. Bennem. Mert ez nekem volt fontos.

(Szomorú epilógus: ettől a kis epizódtól teljesen függetlenül, egyszer a kilencvenes évek első felében a négyeshatoson összetalálkoztam Esterházy Péterrel, és ő pár szó után azzal engedett el, hogy aztán beszéljünk már egyszer, hívjam fel. Nem mertem felhívni. Amikor később mégis beszélgettünk, nem ezért beszélgettünk. Kezdetől fogva bánt ez. És öt éve, mióta meghalt, még sokkal jobban.)

Égi harmónia

*Édes nevem, Esthajnal
menekülj, menekülj
a csupasz emberről
szállj el, szállj el*

*Az égnek már nincs neve
a földnek már nincs neve
a csupasz emberen
akkor minek*

*Semminek nincs már neve
a nevek már szabadok
édes nevem, okos nevem
menj a tieid közé*

(2000 decembere. 1991. december 24–27. Haláldal címmel)

– Volt három depressziós évem 2001 és 2004 között. Mi okozta ezt, s az ezzel járó némaságot? „Nagyon büszke vagyok arra, hogy sokaknak fontosak a verseim. Volt, hogy el is szálltam kicsit, de ilyenkor általában jött egy jókora pofára esés. Iszonyú adag kishitűség van bennem, nagyobb részt alkatilag, de nem csak.” (Amiről lehet, 67. l.) A *Turista és zarándok* című kötetben Benedek Anna Kemény

Kemény István az érdligeti Tarna utcában, 2006-ban. Gál Csaba felvétele

zakója című tanulmányában igazán széles körű áttekintést ad azokról az alkotókról, akik kapcsolódnak hozzád. Mi az, ami elbizonytalanított, ami hallgatásra ítelt?

Ebben az időszakban írtad a Lengni legalább (2002. augusztus), a Kesztű (2003. január–március) és a Fel és alá az érldligeti állomáson (2003. ősz – 2004. április 1.) című verseket. Ebből a csokorból most beszéljünk erről az utoljára említett versedről!

– Ez a három év csak annyiban különbözik a többi depresszív időszakomtól (mert volt még egy pár), hogy ez volt a leghosszabb és legsivárabb írásszünetem. Legalább négy főbb oka volt: 1. mást írtam akkoriban: szappanopera-dialógusokat, álnéven és rengeteget, volt, hogy két tévésorozatra is egyszerre. És a depresszív állapotomat éppen ez tette elviselhetővé, hogy végre pénzt tudtam keresni, és azzal, amiben jó vagyok: írással. Vagyis már nem vagyok egy élősködő senki, vagyis majd egyszer a gyerekeim szemébe tudok nézni. 2. Volt szerepe a depresszióban annak is, hogy a 2001-es verseskönyvem, a *Hideg* mintha nem is lett volna. Nagyon utálok a *kánon* szót, még jobban utálok róla beszélni, de be kell vallanom, akkor határozottan úgy éreztem, hogy valahol eldöntetett, hogy én a „futottak még” kategóriába tartozom az úgynevezett kortárs költészetben. De mert az üldözési mániától viszont fóbiásan rettegek, ezt gyorsan megmagyaráztam magamnak: nyilván van bennem és a verseimben valami konstrukciós hiba, amit pont én nem látok. Ez a gondolat pedig tovább lökött a kognitív diszonzancia negatív spiráljába... 3. Ha az ember elég kitartóan gyakorolja valaminek a nem csinálását, akkor belejön; egyszerűen megszoktam, hogy nem írok. 4. Valószínűleg negyvenéves kori (szébbik nevén: életközepi) válságom volt.

Szóval, ha Háy János nem április elsején született volna, akkor 2001 és 2003 között nem lettek volna befejezett verseim (esetleg egy). De szerencsémre Háy János április elsején született, ami épp elég vicces dátum ahhoz, hogy egy kiadó (Palatinus) minden évben aznap tartson egy közös felolvasást a szerzőinek. Meg közel is van a költészet napjához. Háynak köszönhetem, hogy befejeztem a *Kesztűt* 2003 és az érldligeti állomást 2004. április elsejére. Köszönöm is neki úgy is, mint barátnak, úgy is, mint a Palatinus Kiadó akkori vezetőjének, hogy kiverte ezeket belőlem!

(A füzetemben a kéziratban áthúзва, de olvashatóan még van hat sor: *Tulajdonképpen itt nevetnek / és nem is tudom, hogy / hol lehetnek, a meglepett / tekintetek sem itt kutatnak / de a zenit fölé sem / mehetnek, el is vakulnak* – ez egész tűrhető, de ebben a versben tényleg semmi keresnivalója.)

A *Fel és alá az érldligeti állomáson* a depresszív állapotról szól. És még valamiről. 2000-től 2011-ig minden héten egy reggel kimentem Érdligetre a nagynénémhez, Katához. Magnókazettákra mondta a családunk történetét, kávéztunk, süteményt ettünk, beszélgettünk, pontosabban: hallgattam őt. És a szobájában nem voltam depresszív. De mihelyt kiléptem a Tarna utcára (keresztezve a jegenyest), megint az lettem, és így mentem a vonatomhoz, amely 12.25-kor érkezett Pusztaszabolcra. Innen indul a vers:

Fel és alá az érldligeti állomáson

*A gazban román cigarettás doboz
és bánat a szívben,
leszegett fej, erős napsütés,
még mindig fiatalnak látszom.*

Kemény István nagynénje, Csuka Zoltánné Kemény Katalin és Kemény István. Érdliget, Tarna u. 16., 2005 júniusában. Gál Csaba felvétele

*Az ilyen alakokat hogy megvettem,
az ilyen figurákat hogy sajnáltam,
mert azt mondták, nincs már itt semmi,
nincs bizony, bezzeg valaha.*

*Harminc éve helyes kis állomás volt,
telente fűtött váróterem, kint fehér
murva és piros-fehér padok,
sok hosszú szerelvény, egész mondat.*

*Most földig rombolt épület,
betonperon, a gazban cigarettás
doboz és pontatlan
érzés a szívben.*

*Régen azt hittem, el kell engedni
avulni, kopni, ami el akar,
el is engedtem, hiba volt,
most jönnek vissza tönkremenne, sorban,
de hát én ugyanaz maradtam.*

*Az ilyen alakokat hogy megvettem,
az ilyen figurákat hogy sajnáltam,
mert azt mondták, meglátod, te is ilyen leszel,
ilyen leszel, bizony, mert a jellem
a bűdös életben meg nem változik.*

*Közben ráérősen,
mintha győztes csatából érnének ide,
örök vesztes külsejű emberek
szállingózzák végig a peront,
kis ácsorgások, föl-le séták,
cigaretták, sok kis kevés idő.
Az ilyen alakokat hogy megvettem,
az ilyen figurákat hogy sajnáltam,*

*azt mondtam, csúfak és prolik,
azt mondtam, várakozók.*

Az érldligeti állomás melletti kisbolt, 2006 májusában. Gál Csaba felvétele

*Most földig rombolt önérzet,
széttaposott cipő, borosta, bánat,
egy szinte véletlen arany karóra,
leszegett fej és félrenevelt múlt.*

*A múlt, ha nem múltnak nevelték,
kamaszkorától csak bosszút áll, mert
mindennap így szól egy szép napon:
„nézz rám: az érldligeti állomás voltam
egykor. És most is csak az vagyok.
Mondjad, mi érdekel.
A bogaras bácsi meghalt.
Szétnyílt tenyeréből
a szarvasbogár elrepült.
A jövő már keményebb dió.”
És ezzel vállat von a múlt.*

*A hangosbeszélő viszont beszélni kezd,
mint a kisebb testvér, ha szóhoz jut ő is,
és jövőt ígér: egy vonatot.*

*Az ilyen alakokat hogy megvettem,
az ilyen figurákat hogy sajnáltam,
mert azt mondták, ők csak egy kis
pont ugyan, de az is jobb, mint a semmi,
és hogy változnak az idők.*

*Szomorkás csönd lesz, mert ugyanazt
szégyelli megkérdezni a gaz és
a szív és a román cigarettás doboz:
ugyan mivé?*

*És vonat jön, mint a menetrendben,
egyszer csak itt áll, és elvisz innen,*

Kemény István az érldligeti állomáson, 2006 májusában. Gál Csaba felvétele

*rövid szerelvény, hiányos mondat,
leülök, nézek, mint az ablak.*

Ugyan mivé.

*Nem sajnálok és nem vetek meg,
célt akarok és könnyű lelket,
ha együtt nem megy, jó úgy, ahogy van:
zengő érc fölött, személyvagonban.*

De nem tudom.

(2003. ősz–2004. április 1.)

– 2003 tavaszán kezdted el írni az Állástalan táncosnőt. 2006 januárjában fejezted be. A befejezésnek épp munkahelyem, a Petőfi Irodalmi Múzeum adta az inspirációt. Őszintén szólva nem emlékszem, mi volt az apropója ennek a versnek. Több fotókiállításunk is nyílt akkoriban (József Attila, Pilinszky János, Tandori Dezső, Íróportrék), de végül is az érdekel engem igazán, hogy miért kíváncsozott ki belőled ez a vers.

– Igen, ez rögtön ellene is mond annak, hogy csak három verset fejeztem be 2001 és 2003 között. De csak látszólag, mert akkoriban még szilárdan ellenálltam annak, hogy a megrendelésre írott versek IGAZI verseknek számtsanak. Az volt a romantikus elvem, hogy vers csakis az, amit magamtól,

és mindenféle kényszer nélkül kezdek el írni. Befejezni azt már szabad külső ráhatásra is, de legyen magamtól elkezdve! Lélekből és szabadon! Márpedig ezt a verset külső ráhatásra írtam: volt egy kiállítás-terve a PIM-nek 2003-ban: *André Kertész fotói magyar költők verseivel*, és erre kaptam névre szóló meghívást, ami nagyon jólesett, pedig a projektirodalommal szemben erős ellenérzéseim voltak. Küldtek egy André Kertész fotót, hogy ez lesz a témám, ha vállalom. A képen egy kabátos lány és egy vaskályha volt. Nézttem, nézttem őket, megtetszettek, vállaltam, és – naná! – az utolsó pillanatban el is kezdtem írni róluk egy verset, amit – naná! – késve vittem el a PIM-be. A címe az lett, hogy *Vissza a kályhához*. (Az interneten vannak fényképek a kiállításról, de nem tudom kivenni, hogy ott van-e a falon az én versem is. Az elkésés miatt lehet, hogy nincs ott. (E. Csorba Csilla és Kovács Ida voltak a kiállítás kurátorai, ők tudják, hogy szerepelt a versed *Az olvasás élvezete. André Kertész fotói magyar költők verseivel* című kiállításban, amely 2003. április 23. és 2003. június 1. között volt látogatható. – H. K.) És aztán megfeledkeztem erről az egészről, de amikor két év múlva az *Élőbeszéd* című kötetemet raktam össze, megtaláltam a verset, és örömmel láttam, hogy működik: él a zsörtölődős bácsi (a kályha) és a visszazsörtölődő, fáradt, szomorú lány beszélgetése! Hozzáírtam pár sort, még párbeszédeesebbé tettem, jelenetszerűbbé, találtam egy tetőpontot (az ócskást), és közben nagyon megszerettem a bácsit és a lányt – meg a verset is. Új címet adtam neki: *Állástalan táncosnő*. Életem talán legjobb címe. Ez került később az összegyűjtött verseimre is. A vers pedig, amit megrendelésre (fúj!), egy projekthez (fúj!, fúj!) írtam, ha nem is a legjobb, de az egyik legkedvesebb és legfontosabb saját versem azóta is.

Állástalan táncosnő

*André Kertész fotójához: kávéházi asztalnál
fiatal lány kabátban újságot fut át*

*Vissza a kályhához, ha megvan, ha nem dobták ki még,
de úgyse dobták, mindig ez a sértődött kicsi bácsi volt,
a hátrabillent vaskalappal – minthogyha ő megmondta
volna már a múltkor is, de hagyjuk ezt: jönnek be még
újjak, hál' istennek, nekik talán még nem hiába járatom...*

*De Kályha úr, édes, én pont magához jöttem, higgye el,
és tudom, hogy most utál, mert tényleg régen jártam itt nagyon
de az élet elsodort, maga ne tudná, hogy van ez? Igenis
a tanácsaira szomjazom, amúgy meg intelligens a háta...*

*Ült volna szembe, már bocsánat, üresek az asztalok,
a kabátjára nincs szavam, habár egy becsületsértéssel ér fel
hogy képes volt kabátban leülni... de ezt is megszokom,
a tanácsaim pedig, na persze, a tanácsaim, na ja,
hát nézze, kislány, a tánc az annál fontosabb dolog,
mint hogy a táncosokra lehetne bízni, itt vagyok például
én: egyetlen lépést se tettem életemben, de mondhatom,
nem egy és nem két balerina fordult már meg itt,
és a fűtésre nem volt egy rossz szavuk! – Nekem talán volt?*

Mi az, hogy! Most is vacog, csak jól nevelten! Manapság ennek is örülni kéne, de én már hadd ne essek hasra ennyitől! Maga nem azzal jött be, hogy milyen jó kis meleg van itt, de bezzeg künn a szél sikolt, hanem csak úgy... bejött.

Pedig tényleg sikolt, ez nem tavasz, tavasz csak itt van, itt magánál, Kályha úr! – Csak hízelegjen, táncosnőnek akkor se szólítom, nem én! Az élet, kérem, az nem táncanfolyam, hogy a hirdetési oldalt böngészgetve a kályha mellől újrakezdjük!

De akkor mi, az Isten szép szerelmére, mégis micsoda?

Na hagyjon ezzel, kislány, ne mérgesítsen, mert a végén még el találok mondani, hogy az összes belépő részeges csibészben az ócskást látni, az milyen. Na nem! Inkább maga meséljen valami szépet, hadd fiatalodjak, nem baj, ha nem igaz. (2003. tavasz – 2006. január)

– Célszerű romok című versed, ha nem is érte el azt a népszerűséget, mint az Egy nap élet, nagyon ismert és szerethető szöveg. Sikergyánús, ha úgy tetszik. Szerintem kivételes tehetséged van arra, hogy fajsúlyos témákat könnyen befogadhatóan fogalmazz meg. Az olvasó lelkesen adja át magát a szövegnek, élvezettel csodálkozik rá az epikus betétre (Belgium autópályáinak kivilágítására), s amikor sokadjára olvassa, szinte már kívülről tudja, akkor tárulnak fel előtte a titkok, melyek megfejtésre várnak.

Lehet, hogy nincs igazam, de úgy gondolom, hogy ha Bartis Attilával folytatott beszélgetésedben Elias Canetti nyomán „konzervatív anarchistaként” határozod meg magad, akkor ez a vers ennek az önmeghatározásnak költői kifejeződése. „A konzervatív anarchista olyan anarchista, aki nem tud, de nem is akar megszabadulni a múlttól, és egyben olyan konzervatív, aki nem hajlandó kiöregedni a világból. Ha egy k. a. valamit eltűnni lát, így szól: egy pillanat, előbb mutassanak nekem jobbat. Rossz hagyományt gyengít, jó hagyományt erősít. De az erős és jó hagyományt vígan kineveti, mert tudja, hogy ezzel javítja.” (Amiről lehet, 46. l.) Ez elfogadható, vagy tényleg a vizsgára visz?

Kétszerkettő című aforizmádat a vers végén megismétled. S kiegészíted egy mondattal: „És gúnyolodni tilos!” Miért volt erre szükség?

– Belgium, Brüsszel: Európa mai szimbólumai. Igen, bevallom, a túlcivilizált Európa és a széteső klasszikus európai civilizáció jelképének szántam a kivilágított belgiumi autópályákat. Annak ellenére, hogy a szimbolizmus már akkor kimenőben volt a divatból, amikor még gázlámpákkal világították Európát. De miért is ne használjunk tizenkilencedik századi formákat: szimbólumot, sőt, allegóriát? Azért, mert ezt tiltja a huszadik századi irodalmi közmegegyezés? A klasszikus európai kultúra 21. századi szétesésében – de mondjunk inkább totális átrendeződést – van jó is. Például az, hogy írásban újra bármit megtehetek. A 21. században minden költői eszköz megengedett. Nem kell már modernnek lenni, mint négyszáz év óta folyton.

Ebben a versben (sőt, általában a verseimben) mindent komolyan gondolok. De az iróniát is. Most, hogy kicsit gondolkoztam ezen a tizenöt éves versen, úgy látom, hogy az irónián is ironizál.

Sokáig szerettem azt az iróniát, amiben felnevelt a családom, Budapest, Magyarország. Megtanultam ironizálni, érteni az iróniát. Fordítva beszél-

ni, fanyarul, viccesen. Mindenre rávágni egy negatív választ, lehetőleg jó ütőset, de ha ilyen nem jut eszembe, akkor is mindig a legrosszabb eshetőséget választani. Miért? Mert ez otthonos. A negativizmus közösséget teremt. Sorstársakká tesz másokkal. Sok kedves emlékem van családtagjaimról, barátaimról, vagy a sarki boltból, ahogy egyszer csak előáll egy probléma, és valaki már mondja is a legrosszabb verziót. És máris létrejön egy sorsközösség: a többiek összevigyorognak, értik egymást, és erőt merítenek a közösből. Szóval az irónia hozzásegít a túléléshez, a jég hátán is megéléshez. Kicsiben és nagyban is. Hétköznapokban, vagy olykor még a legnagyobb megpróbáltatások idején is. Ilyeneket gondoltam az iróniáról. És 1990 után, amikor kinyílt a világ, azt hittem, ez az iróniaképesség nemzeti kincse Magyarországnak, nekünk magyaroknak. Mi ezt fogjuk adni a szabad világnak: az (ön)irónia fanyar életerejét. Jó tíz évig még azt gondoltam, menni is fog. Pedig pár év után már jöttek a fejcsóváló nyugatiak, hogy „ti magyarok olyan negatívak vagytok”, de én ettől kicsit mindig megsértődtem, és vártam tovább, hogy a mi derék iróniánk előbb-utóbb meghozza a maga gyümölcseit: Na, majd meglátjátok! Nagyjából az ezredforduló táján kezdtem úgy érezni, hogy nem hozta meg. Nem érte meg a negativizmus, mert többet vitt a lelkemből/lelkünkéből, mint amennyit hozott. Elkezdtem magamat és magyar honfitársaimat nem fanyarnak, hanem keserűnek látni, betegesen boldogtalannak, extrém mód gyűlölködőnek, cinikusnak, indokolatlanul, kényszeresen, öngazolóan gúnyolódónak. És az önsorsrontásban önazonosnak. A *Célszerű romok* már ebből az időből való. Ezért és hasonlókéért tilos a gúnyolódás.

Az ezredforduló óta is eltelt húsz év. Vannak jelek arra, hogy lassan ki-vesznek azok, akik az iróniát értik, a nyelvét beszélik. Vagy ha nem is vesznek ki, kétszer is meggondolják, hogy megszólaljanak-e rajta, mert ironikus megjegyzésekért egyre könnyebben találhatja magát az ember bíróságon. Iróniáját véres komolyan veszik, és elhalványul minden árnyalat a direkt értelmezés mellett, és minden más értelmezést megtilt, büntet, maga alá gyömszöl valamilyen naprakész forradalmi vagy ellenforradalmi ideológia, pillanatnyi politikai vagy anyagi megfontolás. És aki felhívja a figyelmet, hogy ezt vagy azt a kijelentést talán pont fordítva kéne érteni, urambocsá viccesen, az is ellenséggé válhat. Az ember mosolygó fejcskékét tesz mindenhova, nehogy komolyan vegyék. Vagy inkább hallgat. Szóval most, amikor ez a vers már tizenöt éves, inkább az az érzésem, hogy lassan az iróniát kell menteni. Sőt, talán még a gúnyt is: szükség lehet okos, metsző, pontos gúnyra is, és ahhoz derűs, anarchisztikus bátorságra.

Célszerű romok

*Egy szép napon, mikor egy régi fénykép,
egy fél pár kesztyű
vagy más kacat miatt, nem is tudom,
de a régi önmagammal
szembesültem már megint,
hogy milyen buta voltam, és szívtelen,
és bár a helyzet nem túl sokat változott,
valami csoda folytán mégis vannak*

gyerekeim, múltam, sőt, gerincem,
 egyszóval, hogy ma mennyivel boldogabb vagyok,
 és váratlanul
 és ennek ellenére
 és e pillanatban
 és vigasztalhatatlanul
 a régi önmagammat kezdtem el siratni,
 mert mégiscsak elárultam őt,
 és luxus minden, ami azóta lettem,
 mert megváltozni öngyilkosság...
 ez jutott eszembe egy szép napon.
 Szép nap pedig azért volt ez,
 mert váratlanul
 és ennek ellenére
 és e pillanatban
 estéje is lett neki,
 és a nagy sötétben a belgák,
 igen, a belgák jutottak eszembe,
 akik nemrégiben egy alkalommal
 – így mondja a fáma – nagy jólétükkel nem bírván
 már mit kezdeni, gondoltak egyet,
 és kivilágították az autópályáikat.
 A kis Belgium sokáig úszott
 fényben éjszakánként,
 még akkoriban is, amikor már
 réges-rég hanyatlott és szegényedett,
 mikor már öreg és magányos volt Belgium.

Megálltam ebben a csúfondáros
 fényben, ahol ébren nem jártam soha
 sem azelőtt, sem azután.

Az első érzés a száanalom volt
 – mégiscsak gaz nőtt ki Belgiumból –,
 a második lett a kíváncsiság, hogy
 minek is éltem fénykorában,
 a harmadik, hogy pusztuljon,
 ami menthetetlen –
 és a negyedik volt menteni
 a menthetőt.

Itt állok most tehát,
 és tudom, amit tudok:
 fölösleges fények nincsenek,
 és célszerűek a romok.
 Kétszer kettő pedig négy.
 Ha sosem mondom el - elfelejtik,
 ha túl sokszor mondom – nem hiszik el.
 És gúnyolódni tilos.
 (2005. december – 2006. január)

– A depresszió éveitől elköszönsz. Legalábbis ez jutott eszembe, amikor a Kishitet olvastam. Emlékszem egy régebbi beszélgetésünkre. Mintha azt mesélt volna, hogy a berlini ösztöndíj után Bartis Attilával beszélgettetek, és Attila arra biztatott, hogy hagyd el ezt a kishitüséget. Ennek a kora lejárt már (életkorod és a teljesítményed miatt is). Ekkor vagy ezért írtad meg ezt a verset, valóban a „rontás ellen”.

– Igen, Attila megkért szépen 2010 tavaszán arra, hogy ne kérjek bocsánatot a készülő közös beszélgetőskönyvünk minden ötödik mondatában, mert ennek semmi haszna, ez csak felbosszantja az olvasót – ráadásul abszolút fölöslegesen, sőt kontraproduktívan. Ki is húztam egy csomó bocsánatkérést. A Kishitet ezután, októberben kezdtem írni, de egy másik Attila is inspirált benne: József. Ő mutatta meg – Dante óta talán a legnagyobb költői erővel – azt a bizonyos *homokos, szomorú, vizes síkot*, ahonnan nincs tovább – hát igen, a Poklot. Megmutatta, járt ott. Talán ott is lakott már élete vége felé. Megmutatta: ez az a hely, ahol fel kell hagyni a reménnyel: ahol az ember „szétnéz merengve és okos fejével biccent, nem remél.” Nekem szerencsém van, mert nem jártam ott, vagy nem tűnt fel, hogy ez az. Talán ezért mertem profanizálni József Attilát, vagy inkább továbbgondolni, amit a lelki pokolról mond: „*homokos, szomorú / síkra érni, / sietős léptekkel / átvágni rajta, / vagy megfutamodni, / mint a férfi*”, tehát leírni, hogy talán van tovább, talán mégse csak felhagyni lehet minden reménnyel ezen a síkon, hanem egyszerűen át is lehet vágni rajta. Csak nem kell nagyon szétnézni. És talán-talán: ezt még *csalás nélkül* is lehet. Talán erre a pár soromra vagyok a legbüszkébb minden sorom közül: mert tudtam és mertem valamit kezdeni a pokollal (és József Attilával):

Kishit – rontás ellen

*Kishit, Kishit,
kedvesem, Kishit,
pipacsmező,
mezőnyi méreg,
bocsáss meg, Kishit,
Kishit, Kishit,
de most itt foglak
hagyni téged.*

*A te virágaid
mind vadak, de
én se leszek már
szelíd és senki,
virágozz vadul
tovább, Kishit,
én meg rohanok
újjászületni.*

*Újjászületni,
Kishit, kedves,
korábbi címem,*

régiségem,
tárgyi emlék,
hogy min feküdtem
kiásott földként,
és mégis éltem.

Itthagylak, Kishit,
a büntudatommal,
a kérlelhetetlen
logikáddal,
emlékül pedig
a törhetetlen
üvegből megőrzött
pár szem szilánkkal.

Megyek, mert vár már
egy válogatott kis
csapat, a hátra-
levő évek,
többet akarok
érni annál,
vagy éppen annyit,
amennyit érek.

Sok mindent akarok,
felnőni újra
és gondolkozni is,
ha újra megy majd,
feltámasztani
azt, ami felébredt,
és csalódott arccal
újra meghalt.

Nem válogatni
eszközökben,
a jövőt uralni
végre egyszer,
megváltani, vagy
megjelölni
vizelettel vagy
képzelettel.

A lánglelkű hülyét
megdicsérni,
a korrekt bölcsnek
ellenállni,
jól titkon rúgni
a társadalmat,
ha meg akar ölni
és zabálni.

*Kis véscsengőket,
szirénákat
fogadni örökbe,
nevelni szépen,
gyerekzsivajban
hajtogatni, hogy
egyszerre mindig csak
egy beszéljen.*

*Jöjjön csak, aminek
jönnie kell,
aminek dőlni,
dőljön,
a biztosaknál
legalább eggyel
több dolgok vannak
égen, földön.*

*Ilyenek járnak
a fejekben, Kishit,
homokos, szomorú
síkra érni,
sietős léptekkel
átvágni rajta,
vagy megfutamodni,
mint a férfi.*

*Igen, a pokolba
vezető út is
az én céljaimmal
van kövezve,
és tudom, hogy te se
csak gonosz vagy, Kishit,
hanem még ezer más
gyógyfüvecske,*

*és ezért majd persze
visszavágyom
hozzád, Kishit,
a bizonytalanból,
hogy masszívnak tűnő
roncs legyek újra,
ne megbízhatatlan,
erős kalandor.*

*És mondogatlak
és emlegetlek,
de mondogathatsz
és emlegethetsz,
Kishit, Kishit,*

*kedvesem, Kishit,
maradok mégis
egyre messzebb.
(2010. ősz – 2012. aug. 14.)*

– A magyar irodalomban nagy hagyománya van annak, hogy a Duna mint metafora szerepeljen a költői mondandó kifejezésére, például Adynál, József Attilánál, Kemény Istvánnál (Köszönöm szépen! K. I. megj.). Tehát ennek hagyománya van. Miért éppen a Nílus?

– Az, hogy egy folyó olyan, mint az idő, elég nagy közhely, de attól még a partján ülve mégsem a közhelyességet érzi az ember, hanem az idő súlyát. Azt, hogy a folyó élet: születés, élés, meghalás. Emberélet, állatélet, növényélet, társadalmak, civilizációk élete. A Nílus a leghosszabb folyó, és a legvalószínűtlenebb. Szinte maga a képtelenség. Igaz, hogy az Eufrátesz, a Tigris, a Szir-Darja, az Amu-Darja is csapadékos hegyvidékekről folyik le sivatagokba, de amit a Nílus véghezvisz, az egyedülálló folyóteljesítmény. A Viktória-tótól a Földközi-tengerig jut el, úgy, hogy több ezer kilométert tesz meg a sivatagban, számára a pokolban: egy homokos, szomorú, vizes síkon, ahova egyedül ő visz vizet. És honnan jön? Kelet-Afrikából, ahol mai tudásunk szerint az emberré válás történt, ahol az őseink, pithecusok, hominidák éltek – és ahonnan folyamatosan rajzottak ki a bolygó többi részébe évmilliók során, és milyen úton? Nyilván legtöbbször a Nílus völgyén, mert ez adja magát a legtermészetesebben. És ebben a völgyben nőtt fel Egyiptom, és hol másutt született volna meg az egyistenhit, mint egy ilyen sivatagi folyó árterületén, amiről egyszerűen nem lehetett tudni: honnan jön, hogy kerül ide? Szóval én úgy látom a Nílust, mint egy embert: homályba vesző, mesészerű (paradicsomi) Kelet-Afrikai gyerekkorral, hosszú, hősies, küzdelmes felnőttkorral, és egy gyors halállal. Mint egy őszövetségi pátriárkát/mátriárkát akinek nincs is öregkora, mert haláláig dolgozik, harcol, töri a fejét, gyerekeket nemz, szül és nevel. Ami a Dunát illeti: ő nekem leginkább családtag. Emlékezni vélek arra, amikor a nagyném először megmutatta a 49-es villamosból. *Kedves Ismeretlen* című regényemben oldalakat írtam arról, hogy a Duna vízgyűjtő területének (Bajorországtól Dobrudzsáig) van egy saját, külön tudata, amit a Duna a mellékfolyói segítségével figyel, és ha beteg, ápol - ha meggyógyítani nem is tud. Nekem, aki egy berlini év kivételével soha nem laktam pár kilométernél távolabb a Dunától, természetes, hogy minden másik folyót belepróbálok a medrébe. Természetesen a Nílust is, és az bele is fér.

Nílus

*Ha te is voltál már Nílus, egy
hullafáradt folyó Egyiptomban,
ébredtél már egy hatezer
kilométer hosszú csúszdán
takaró nélkül párologva
egy majdnem eltelt délelőtt
két sístergő part között,*

mit csináltál, hol jártál az éjjel,
 kivel, mekkora esőkben, miféle
 pöttyös, csíkos, pikkelyes
 állatok ittak és csorgatták
 beléd a vérüket, hogy kerültél haza, és
 hányadszor csinálod ezt –
 akkor tudod, hogy bizony
 Nílus vagy Egyiptomban, és te
 vagy a Nílus Egyiptomban, tehát
 nem lesz már több mellékfolyód,
 esőről ne is álmodj,
 szárít a nap és sajnálkozik,
 szárít a szél és sajnálkozik,
 szárít a datolya és sajnálkozik,
 csak a sivatag lepődik meg
 rajtad, mint minden reggel,
 Nílus, Nílus, hát te még élsz?
 de aztán ő is napirendre tér
 fölötted, és felforrósodik,
 szóval, ha látod, hogy semmi kétség,
 Nílus vagy már megint,
 víz, ahol nincs helye víznek,
 így alakult folyó, ez van folyó,
 jó ez így folyó, úgyse lesz jobb folyó,
 akkor most képzeld el azt, hogy
 utoljára vagy Nílus Egyiptomban,
 csak most az egyszer gondold át, Nílus,
 hogy mi vagy,
 mi minden,
 pusztába kivonult remetefolyó,
 erős, szívós, aszkétikus folyó,
 megbízható, türelmes folyó,
 jó szülő,
 derék és dolgos nőket, férfiakat
 neveltél fel és táplálsz most is, akik
 szeretnek, tisztelnek, becsülnek,
 nyugodj meg, Nílus,
 megtetted a dolgodat,
 és örülj egy kicsit,
 mert most már
 Nílus is maradsz:
 a sós vízig kitartó
 el nem párolgó
 mindig újra váratlan
 meglepetés egyszeri véletlen
 csoda

(kb. 2014 – 2017. okt. 22.)

– A Hipnoterápia az utóbbi évek egyik legjelentősebb verse. Te magad is azt mondtad, hogy fontos darabja Nílus című kötetednek. Ez egy nagy vers, hosszú

vers a maga 265 sorával. Enciklopédikus költemény. 2016-ban írtad, a vers ideje ennek az évnek áprilisa, májusa. A vers írásának ideje is ez a két hónap, vagy hosszabb idő alatt született meg?

– Igen, nagyrészt 2016 májusában írtam, és nem volt régi előzménye. Áprilisban Rájátszás-koncertre mentünk Debrecenbe. Éppen virágoztak a repcetáblák végig az M3-as mellett, valószínűtlen, nem e világi sárgán. A turnébuszból olyannak tünnek ezek a méltóságteljesen hátráló nagy foltok, mint egy nagy költségvetésű de szomorú amerikai film utolsó jelenete a stáblistával. Amikor megálltunk egy pihenőnél, felírtam egy cetlire, hogy *ön most szomorú, szomorú*, meg a repcetáblákat: pár sort. Aztán egy-két hétig nem volt időm elővenni, de tudtam, hogy ez most megvan, a hangja, a hangoltsága, a hangulata, a szituáció (az, hogy egy terapeuta mondja), ezt írni kell. És nem lesz rövid. Ekkoriban Wirth Imre közvetített nekem egy felkérést a Műcsarnoktól, hogy a *Kis gesztusok* című kiállítás katalógusába adhatnék egy írást, de először nem akartam vállalni, mert nem volt koncepcióm, és nem akartam maszatolni. De aztán kiderült, hogy egy vers is lehetne ez a szöveg. Ha Imre nem említi meg ezt a könnyítést, akkor talán soha nem írom meg a *Hipnoterápiát*. Így viszont eldöntöttem, hogy ezt a cetlit most nem aszalom hónapokig vagy az örökkévalóságig. Neki is láttam, ahogy kell: megírtam az aktuális *Barátok közt*-epizódomat, és aztán hetekig csak ezzel a verssel foglalkoztam (persze az e-mailjeimen kívül).

–A szomorú szó meghatározó, ha jól számoltam, huszonkilencszer fordul elő a versben. A Nílus című kötet nyitó versében, a Rakpartos balladában a „nem kell értem aggódnok / kis túlzással boldog vagyok” két sor után a kötet utolsó előtti versében a szomorúság az alapézés. A boldogságról itt is szót ejtesz, de úgy, mintha nem érdekelne ez az érzés:

*„Egy galambot lát. A szeme oldalra néz,
mintha nem érdekelné a csőre.
Szomorú. Arra gondol, hogy ön talán
a boldogsággal van így.”*

Kalász Orsolya és Kemény István a pomázi HÉV-megállóban. Wirth Imrénél tett látogatás utáni búcsú 2020. június 19-én. Wirth Imre felvétele

Kemény István hogyan viszonyul a boldogsághoz? Boldog ember vagy? Vagy milyen más fogalommal helyettesítenéd a boldogságot? Költők közül kevés „boldog” alkotóval találkoztam, Weöres Sándor számomra ilyen. Úgy érzeltem, hogy minden átmeneti depresszív időszak ellenére Te is a derűs költők közé tartozol.

– Legalábbis igyekszem, hogy indokolatlanul ne növeljem a szomorúságot. Nő az magától is, kint is, bent is. Azt akartam, hogy ebbe a versbe is kerüljön némi vidámság. A galamb a kétfelé néző szemével, akit látszólag nem érdekel a csőre, tulajdonképpen karikatúra saját magamról: mintha madár lennék, és a madaraknak oldalra nézni kényelmesebb, mint előre, pedig a formájukat elnézve valahogy minden *arra irányul* rajtuk, amerre a csőrük mutat, kivéve a szemeiket. Egyáltalán: egy madár *irányul*. Egy ember *nem irányul*, vagy kevésbé látszik rajta, hogy merre is – de ha irányul, akkor a boldogság lehet ez az irány. A boldogságra mutat a mi lelki csőrünk. Sajnos az én lelki szemeim nem erre a csőrre vannak beállítva (a turnébuszból is inkább a repcére néztem, nem előre), és attól tartok, hogy másoknak is a szomorúság a legkényelmesebb állapot. Ha nincs sürgős tennivalónk (többnyire van), és ráérünk merengeni, akkor ünnepélyes szomorúság fog el minket, elégikus hangulat. Tulajdonképpen az volt ennek a versnek a fő tétje, hogy lehet-e ebből az ünnepélyes szomorúságból valahogy boldogságot csinálni. Innen jött az ötlet: a gyógyterápia. Kutyaharapást szőrivel: írjuk le terápiás céllal huszonkilencszer a szomorúságot, és lássuk, mi lesz!

– „Őn szomorú. A centrumra gondol / és szülőhazájára a periférián.” *Berlin a szabad világ centruma, s a haza a periféria. Ugyanakkor a vers centrumában, a 130. sornál kezdődik a szülőhazáról szóló gondolatsor, s itt billented ki az olvasót a közérzeti líra elégikus hangulatából egy látszólag nem szervesen kapcsolódó történettel a repcetáblákról. Ez a „kizökkentés” még nagyobb hangsúlyt ad a szülőhazával kapcsolatos kritikus gondolataidnak. Az, hogy a vers közepén mondd el ezt, tudatos volt?*

– A *Hipnoterápiát* tekinthetjük egy irgalmatlan hosszú elégiának, de egy nyúlfarknyi enciklopédiának is (ahogy mondd) – ami azt próbálja feltárba venni, hogy az ünnepélyes szomorúság miből is áll össze, hány darabból. Először a jelenre nézünk rá (park, április), aztán a száz éven belüli jövőre (talicska, gépek, közhelyek), majd az újkorra (gőzgép, paróka, Marx), és aztán megint a jelenre: célok és kihívások 2016-ban (ifjúmarxisták, világrend, függöny); és jön sorban a többi téma: mi van még meg a szerelemből (forradalom, múzeum), a hazából, a szülőföldből, a tradicionális tudásból (repce, agrokultúra, félgymag állapot), a művészetből (kurátorok, kiállítások megnyitói), a családból, a szülői házból (ezotéria, cselekvő szeretet), a régi magunkból (vers Atlantiszról), és a világegészből (Szent Ágoston és a mindent elnyelő lyuk), végül megint a jelen (park, üveg, locsolás). Tehát a szülőhazával kapcsolatos kritikus rész ebbe a sorrendbe illeszkedik bele, és nem akar se kritikusabb, se megengedőbb lenni, mint a versben felvonuló többi kép. Viszont tényleg tudatos volt ennek a résznek az elhelyezése: nem akartam a szülőfölddel kezdeni és befejezni se, mert ez a vers tágasabb ennél. Úgyhogy egyszerűen hagytam, hogy a szülőföldes sorok írás közben, anélkül, hogy ide-oda rakosgatnám őket, szépen megtalálják a maguk helyét a vers közepén.

– A megkésettségről is írsz: „A tengerpartra gondol, / ahova mindig későn érkezett. Mindig / csak üres palackot talált. Valaki már / elutazott a hajótöröttért, / vagy kiszabadította az ifritet.”

– Hát ez egy kis privát önsajnálát, de talán mindenki érezte már, hogy ő mindenről elkésett, pedig ha csak fél perccel előbb születik (vagy negyven évvel később), akkor most pont a helyén lenne. A vers legvégén nem az Ember tűnődik az Emberről a tengerparton, hanem csak egy ember (a vers főszereplője, na jó: én) a saját életén, egy padon.

Hipnoterápia

*Ön most szomorú.
Szomorú, szomorú.
Úgy érzi, még sose volt vidám.
De nem gondol a szomorúságra,
csak szomorú. Ön most szomorú.
Szomorú, szomorú, nagyon.
Átadja magát a szomorúságnak.*

*Magasról akar lenézni
élete színterére.
Megfelel erre egy pad is, ha rááll,
egy repülőút még jobb lehetne.
Műholdra gondol, de elveti:
túl nagy gesztus volna,
elvesznének a részletek. Önnek
most nincs szüksége megoldásra.
Ön szomorú. Nem áll föl a padra,
inkább leül rá. A rügyeket nézi.
Most pattannak ki éppen,
mert április van,
2016.*

*A motoros sóhajok jutnak eszébe,
amikkel majd az ősszel
a művelt világ kertészei a sétatokról
félrefújják az avart.
Ön most szomorú, szomorú,
szomorú. A gépekre gondol. Arra, hogy
idézőjelbe tették, és megfojtják az embert,
és arra, hogy mindenki erre gondol.
A gondolkodás gépeire gondol,
a közhelyekre. Hogy száz éven belül
a közhelyek is eltűnnek az emberekkel együtt.
Szegény talicska, és veled mi lesz? Ön
ezt gondolja, mert a jövővel ellentétben
a talicskát jól ismeri,
és lát is egyet éppen*

gyermeki bizalommal dolgozni
egy virágültető nő kezében.

Ön szomorú. Nem végtelenül,
csak nagyon-nagyon.
Az életkorára gondol. Ön öreg.
Öregebb a koránál. Ön modern.
Tapasztalt modern. Ön egy
tizennyolcadik századi úr.
Kétéves volt, mikor a szomszéd birtokon
egy fészkerben megindult a gőzgép,
és hatvan múlt, mikor egyszer az utcán,
szokott reggeli sétája közben,
az ötéves Marx úgy megbámulta a copfját,
amit a tarkóján felejtett öregkorára.

Ön szomorú. A tapasztalataira gondol
és az emlékeire. Kis gesztusokra,
amiket észrevett, következtetésekre,
amiket levont. Az összefüggésekre,
amiket talált. Büszke rájuk.
A pillangó-effektus pillangójára gondol,
akinek egy-két választ most már akár
tudna is adni: mikor lebbentse a szárnyát,
mikor ne, mennyire, sőt, talán hogy
miért. Arra gondol, hogy fel kéne kutatni
a pillangót, mert ismert többet is:
egyiknek ma súlya és hatalma van, a másik
könnyű és szabad maradt, de a módszer
ugyanaz: mozdulatlanul maradni,
megvárni, hogy a pillangó leszálljon,
és ő kérdezzen, ha akar.

Ön szomorú. Gyermekeire,
az ifjúmarxistákra gondol,
akik most vannak felkészülőben,
most halmozzák fel a tudást.
Döbbsenten merednek rá a korra, melyben élnek,
tudják, hogy spektákulum, amit látnak, hazugság, de
mindent megnéznék, mindent megjegyeznek,
megvitatnak, rendszerbe illeszteneik.
Cselekvésre készülnek: ezt a csodálatos
függönyt, ami itt lóg előttünk, és
amit velük együtt ön is
megbűvölve bámul, és
amire rá van vetítve, festve
a mögöttes zajló előadás, vagy
nincs is mögöttes semmi, mert
annyira dúsan redőzött, olyan
titokzatosan hullámzó függöny ez –

egyszóval a valóságot –
az igazságról fellebbenteni.
Erre készülnek ők. Elszántak és
szigorúak, de önnel elnézőek,
mert tudják, hogy korszerűtlen,
de azt is, hogy szomorú,
és a szomorúság egészen
sohasem korszerűtlen,
és ön hálás ezért nekik,
és arról, amit érez,
hogy ezt a függőnyt fellebbenteni
épp akkora munka lenne, mint
a pillangót jobb belátásra bírni –
erről inkább hallgat, mert
hátha mégis csak hit meg logisztika
kérdése mind a kettő, és mert ők úgyis
jól tudják, milliárd dollárra lebontva
és százezer erőszakos halálnyi
pontossággal ismerik
a fellebbentés költségvetését, sőt
tisztában vannak azzal is, hogy
hol csalhat ez a költségvetés,
hol lehetnek benne szándékosan
hamis adatok, hol dolgozhat benne vírus,
összeesküvés, és hol pusztán a káosz. Ők
ezt már mind megtanulták, és ön
nem szeretné, hogy kinevessék,
ön hiú. Eszébe jut, hogy hiúságból
még akkor régen, az ötévesével
való találkozás délelőttjén,
az első borbélynál levágatta a copfját,
meg az, hogy az élettapasztalata
épp csak annyira használható
gyermekeinek, az ifjúmarxistáknak,
mint a copfja.
A copfjára gondol. Ön egy copf.
Most sajnálja magát.
A szerelmére gondol, aki félmeztelenül
vezette a barikádra a forradalmat, és hét
emberöltővel később egy berlini
múzeumban kicsúfolta önt, aki nem
akart vele átmenni a Pokol Kapuja alatt,
amit téglánként megszámozva
raboltak el Mezopotámiából
sok más értékes rommal együtt,
mert akkor még ott volt minden erő,
ahol a múzeum ma is áll:
centrumában a szabad világnak.

Ön szomorú. A centrumra gondol
és szülőhazájára a periférián.
Felnéz: buszon ül: ott van.
Mindkét oldalon titokzatos-sárga
repceföldeket lát. Nagyon
megtetszenek önnek ezek a képek,
a lélegzete is eláll. A művészetre gondol, de
közben eszébe jut, hogy repcét vetni olcsó,
könnyen művelhető, a félgymarmati
agrokultúra jele, és pusztá véletlen,
hogy a repcetáblák gyönyörűek is:
mind egy-egy gonosz érv amellest,
hogy szülőhazája parasztjai elbutultak:
a nagyapjuk ide még húszfélét vetett.
A busz méltósággal halad, a repcetáblák
delejes fénnel világítanak.

Ön szomorú. Barátaira,
a művészekre gondol.
Az anyagaikra, a termeikre,
a munkáikra, a kurátoraikra, akik
terelgetik, nyírják, gyógyítják, eladják,
és fájó szívvel le is vágják őket, ha kell,
a gazdag gyűjtőikre gondol,
a megnyitóbeszédeikre,
kis pezsgőre gondol metszett
üveg pohárban vagy műanyagban,
a lázadásaikra mindez ellen,
a vitáikra és a törvényszerű
elbukásaikra gondol. Ön
szomorú. Az elbutulásra gondol.
A sajátjára és a barátaiéra.
A prostitúcióra gondol és
tanáira, akiktől
azt tanulta, hogy a művészet segít,
erőt ad, szabadságot, hitet,
és hogy önnek is ez volna a dolga,
de ön csak szomorú. Hogy
a feltörő szégyent elkerülje,
gyorsan a régi mesterekre gondol,
akik tisztább szívvel adták el magukat
mediciknek, második gyuláknak,
és arra a tisztább szívre gondol,
hogy tisztább volt-e tényleg,
de másodszor átgondolva is
arra jut, hogy tisztább. És most
fogja el a szégyen, amit
az előbb még elhessegetett.

Testvéreire, az ezotérikusokra gondol,
 akik mindig is szelíd mosollyal
 nézték a művészeket, tudták,
 hogy máshol van a mélység,
 az anyagról pedig szeretettel, de mint
 egy drága öreg kutyáról beszéltek,
 aki nemsokára meghal:
 majdnem húszéves szegény,
 már nem lát, süket, kövér, alig
 bír járni, de még nem szenved talán,
 és nem tudja, hogy beteg –
 ilyenformán beszéltek testvérei
 az anyagról is, teljes felelősséget vállalva érte,
 de mégis fölényesen. Mint akik túléltek,
 és el fogják temetni az anyagot
 egy természetfölötti rend szerint.
 Ön szomorú. Érzi, hogy mindig
 úgy gondolt testvéreire, ahogy
 ők az anyagra. A gyermekgyógyászai
 diplomájukra, a praxisaikra, a hasznos
 életükre is. A gyógyításra gondol.
 A szülői házra gondol, és Atlantiszra, aki
 végül majdnem huszonkét évesen múlt el,
 és a kertben temette el együtt a családot.
 Hazamegy testvéreikhez. Leülnek a fűbe
 használt fényében a napnak, holdvilágnál.
 Azt mondják, olyan szomorúnak tűnik.
 Pedig most épp alig, válaszolja, és rájuk
 mosolyog. Nem faggatják.
 Ők mesélnek inkább, de később
 felolvasnak egy verset önnek:
 De majd midőn újból felmerül
 a tengerekből Atlantisz
 szigetének vizes arca,
 mosoly lesz azon. Pedig mindenki
 azt várta, hogy majd
 valami borzalmas utolsó fintor fog
 előkerülni, de a műhold-
 felvételek alapján
 egyértelmű, hogy
 Atlantisznak nyugalmas,
 boldog álma volt.
 Hm, ezt ki írta, kérdi ön, és
 nemsokára bóbiskolni kezd.
 Testvérei suttogva tanácskoznak,
 plédet hoznak ki, és lábujjhegyen
 surrannak be a szülői házba,
 magára hagyva önt a kertben
 a palack borral,
 amit önnek nyitottak.

Kinyitja a szemét. Szabad.
A tengerpartra gondol,
ahova mindig későn érkezett. Mindig
csak üres palackot talált. Valaki már
elutazott a hajótöröttért,
vagy kiszabadította az ifritet.

A két gyerekre gondol, akiket
a tengerparton Szent Ágoston talált,
amikor napi ideges sétájára
kirobogott, tűnődni a létező
legegyszerűbb világmodellen,
a Szentháromságon,
amit nem értett, pedig ő állította fel.
Kislány volt és kisfiú.
Egy-egy kagylóval ástak a vizes homokban.
Hát ti mit műveltek, kérdezte tőlük.
Belemerjük a tengert ebbe a lukba!
De hisz ez épp olyan lehetetlen, mint a
Szentháromságot megérteni,
rikkantotta Szent Ágoston, és aznap
mint egy költő, úgy örült a gondolatnak,
hogy a világ egy lukba merhető.

De ön szomorú. Önnek nincs feloldás.
Ül egy padon a parkban.
A fák lombot hajtottak ön körül,
mert május lett,
2016.

Egy galambot lát. A szeme oldalra néz,
mintha nem érdekelné a csőre.
Szomorú. Arra gondol, hogy ön talán
a boldogsággal van így.
De nem csalódott, nem dühös,
nem türelmetlen, ki se neveti magát.
Nem is elégedett. Szomorú.
Szomorú, ünnepélyesen.
A szomorúságra gondol. Erőt merít belőle.
Mégfürdeti benne az üres üveget. Feláll a padról.
Az első adagot egy virág tövére önti. Locsolni kezd.
(2016. május)

– A Világ túlvégén című versed 2019. december 24-én jelent meg a Pannon Tükörben. Eric Satie zeneszerző Gnossienne No.1 dallamára írtad a szöveget, és Kollár-Klemencz Lászlónak ajánlottad. A Kollár-Klemencz Kamarazenekar Ég az erdő című albumán szerepel a feldolgozás. (<https://www.youtube.com/watch?v=Y3iR7W0BeAA>)

Mikor és hol találkoztál Satie zenéjével, és miért szeretted meg annyira, hogy versszöveget írj a zenéjére? A beszélgetésre készülve Kappanyos András 1 nap élet –

Utánaszámolás című tanulmányában is találkoztam Eric Satie nevével, ezt írja: „a vers egyik elbeszélő félsora voltaképpen tartalmazza is a vers ars poeticáját: »Nagy szavak váltak könnyű zsvivájá. És ebben a könnyű zsvivában, mintha odavetett vagy véletlenül áthallott töredékek lennének, hatni kezdenek a nagy szavak. Ez a zsvivaj úgy könnyű, mint Eric Satie elképesztő zenéi.«” (In: Turista és zarándok, 301. l.)

Többször beszélgettünk arról, hogy dalszöveget írni nem könnyű, nem úgy működik, mint a vers. Több kísérleted is volt ebben a műfajban, vannak jól sikerült darabok, mint például a Távoli légiveszély Marlene Dietrichnek ajánlva. A világ túlvégén is ebbe a sorba tartozik. Van még vágyad arra, hogy zenére írj szöveget?

– Nem kell naplófüzetekben keresgélni, elég beütnöm a gmail-be, hogy Koll, és már ki is jön, hogy ezt a verset 2018. január 12-én pénteken 11.17-kor küldtem át Kollár-Klemencz Lászlónak. Pár nappal előbb ő küldte át az Eric Satie-darabot, hogy nincs-e erre egy szövegem. A művet onnan ismertem, hogy mind a két lányunk játszott, amikor zongorázni tanult. Most, hogy Laci átküldte, és meghallgattam, hirtelen előjött az a korszak, amikor Lili és Zsófi kicsi volt. De nemcsak a zongoratanulás, hanem az is, amikor pár évesen, kora tavasszal a macskós overáljaikban tesznek-vesznek a kertben. Az eredeti Satie-darabra Kollár Laci egy hideglelősen gyönyörű átíratot csinált. Maga az eredeti zene se megnyugtató: mindig is éreztem benne valami sátánit, és nemcsak azért, mert a Satie szó is Sattal kezdődik. De Laci örült változata teljesen kihozta belőle az ördögöt. Nagy kedvem támadt erre szöveget írni. De sajnos nem vagyok született dalszövegíró, ritkán kapom el azt a nemtudommicsodát, amiben ott a dal. Gondoltam, na jó, egy órát rászánok a dologra, hátha találok valamit. És lapoztam a füzetemet, a cetlijeimet, és tényleg találtam egy versötletet arról, hogy a sátán csak a farkával kavarja ezt a világot, ide se néz, hanem valami fontosabb dologra figyel. Hirtelen meglett egy refrénsor: *a farka lóg az elhagyott világba*. Megvan?! Pár óra alatt megírtam a szöveget, ami nálam fénysebességnek számít.

(Kappanyos András „Eric Satie elképesztő zenéit” említi. Az ő ráérése pedig nekem elképesztő, hogy belehallotta egy ilyen régi versembe Satie-t. Hát még, ha esetleg nem is tévedett...)

Most keresem a füzetemben, hova van ez az ötlet felírva. Nem találok. Talán ez is egy cetlin volt, és kidobtam. Van helyette egy kétsoros vers *Távolodó szörnyeteg* címmel: „*Ott megy, és egyre kisebb a háta. / Ettől féltünk annyira?*”

És van még 2016 végéről is egy kis vers, *Találós kérdés* címmel: *Ott ülsz, trónján az Egésznek, / Onnan nézed ezt az egészet. / Nehezebb vagy a sátánnál, könnyítésnek, / Könnyebb vagy mint a semmi, nehezítésnek. / Ki az? / Mi az?* Megfejtés: az Isten.)

Ezt a verset nem tettem bele a *Nílusba*, mert dalszövegnek szántam, pedig éppen akkor, 2018 januárjában írtam, amikor a *Nílus* verseit összeállítottam. Most már beletenném.

A világ túlvégén

*Kollár-Klemencz Lászlónak
Eric Satie: Gnossienne No.1 dallamára*

*A világ túlvégén
Az idők túlpártján
A világnak háttal ül, nem erre néz*

a sátán

Az utolsó műhold
 Az utolsó bárka
 Csak a sátán farka lóg az elhagyott

világba

A farka lóg az elhagyott világba
 Azzal kavarja nem is figyelve hátra
 A farka lóg az elhagyott világba
 Azzal kavarja nem is figyelve hátra

Ideát egy kertben
 A sövény aljában
 Az avarban turkál egy kislány egy zöld

overálban

Két éve jött az elhagyott világra
 Összpontosít a két szál hóvirágra
 Csak egy kislány egy zöld overálban
 Még dolga lesz az elhagyott világban
 (2018. január)

– Közlemény című versed az Élet és Irodalomban jelent meg először (LXIII. évfolyam, 51–52. szám) 2019. december 19-én. Nagy feltűnést keltett a szöveg. Az időzítése is stílusos volt, karácsony előtti napokban érezhettük mi, olvasók a katarzist. Huszonkét sorban sorolod, hogy mi mindent nem szeretnél megzavarni, megrendíteni, sérteni, átrendezni stb. két egyszerű, közhelyszámba menő keresztényi, ha úgy tetszik általános emberi értékfogalommal: a szeretet és hit fontosságának hangsúlyozásával. Ugyanúgy triviálisnak nevezhető állandó értéket erősítesz meg a magad és olvasóid számára, mint ahogy a Kétszerkettővel tetted, vagy a Szlogennel (2000 decemberében: Csak a lényeg nem hagyja el a süllyedő hajót.). A hosszú bevezetővel tetted lehetővé, hogy a 21. században is érvényesen közve-títsd „kizárólag egy értelmes és boldog jövő esélye érdekében”, hogy a szeretet és a hit a legfontosabb érték. Miért éppen 2019 decemberében érezted úgy, hogy erre fel kell hívnod a figyelmet?

– A decemberi időzítés nem volt előre kitalálva, de jól jött az ÉS felkérése, mert ez a vers szerintem egy karácsonyi folyóiratszámba való. Egyébként augusztusban jött az ötlet egy buszon (megint egy busz), egy észak-macedóniai hegyi szerpentinén, a 2019-es strugai költészeti fesztiválról jövet. A buszban (és bennem is) vidám, felszabadult hangulat uralkodott: akkorra már elmúlt a sok-sok hónapos szorongásom attól, hogy meg fogom-e állni a helyemet a fesztiválon (a nem éppen acélos angolom meg a gyáva természetem ellenére). Ekkor már látszott, hogy megálltam: A méhészt című versem felolvasása alapozta meg a pozícióm a társaságban három esttel előbb, és az utolsó éjjel már együtt énekeltünk az Ohridi-tó partján: én a Csitári hegyeket, amit hevenyészve le is fordítottam angolra. Ezeken kívül két héttel Struga előtt tudtam meg, hogy szívbillenytű-műtétem lesz, de itt a buszban ez is távoli volt: most éppen minden rendben volt, sütött a nap, közös vicceink voltak a többi meghívottal, közösséget képeztünk.

Egyszerű, jó érzéseim voltak, hogy a szeretet (közösség, együttlét) és a hit (bármiben) a legfontosabbak. És hogy ezt végre egyszer már leírhatnám vers-

ben. Igen, de az olvasók elszörnyednének, például ez a csapat: a két francia, a svéd és a New Yorkban élő palesztin költőlány (a vad hördüléssel ejtendő arab h-vel a neve végén), meg a világfi lengyel és a középső középpályás alkatú, kislányos apa, angol költősrác, ezek mind úgy néznének rám, mint akik kígyót melengettek a keblükön, egy szentimentális, unintelligens, giccsben dagonyázó kelet-európai boomert, akit valamilyen félrefordítás miatt hívtak meg egy nemzetközi költészeti fesztiválra. Szeretet és hit, aha, gondolnák: ez nyilván valami keresztény fundamentalista, vélhetőleg jó szándékú bullshit, de hát egy felelős költő nem írhat arról, hogy 2019-ben egyáltalán létezik még ezen a bolygón ez a szóösszetétel, hogy „legfontosabb értékek”, ami diszkriminálja az összes másikat, például az ökológiai katasztrófátudatot.

Elég az hozzá, hogy gondolatban meggyanúsítottam szegény többi meghívott költőt mindenféle negatívummal, ami a mi jogilag, erkölcsileg, politikailag, orvosilag, technológiailag túlbiztosított nyugati civilizációnkra jellemző. Ahol az a legfőbb cél, hogy senkinek ne fájjon semmi. Ne sértsünk semmilyen érzékenységet, se sajátot, se a másét. Ehhez ki kell zárunk a

Kemény István a Raoul Wallenberg utcai ház udvarán a szívbillentyűműtét után, pandémia idején, 2020 áprilisában. Gál Csaba felvétele

világunkból minden stresszt, traumát, egyenlőtlenséget, negatívumot. Magunkból is és a többi emberből is, mert különben folyton újra egymás eszébe juttatnánk ezeket. És végső soron pozitívumokra se tanácsos gondolni, mert ezek rögtön újra felidézik a negatívumokat, és ott vagyunk, ahol a part szakad: egy olyan világban, ami stresszes, traumatikus, egyenlőtlen, negatív, stb. Vagyis a cél, ami felé megállíthatatlanul tartunk, egy hűvös, korrekt és szótlan világ, benne hűvös, korrekt és szótlan szörnyetegekkel, velünk. Teljesen jogos, hogy ez a társaság kivetne magából, ha a szeretettel meg a hittel jönnék elő. Ráadásul ott volt velem a buszban a modern művészet örök egyszerűség-fóbiája is (jaj, csak Szabolcska Mihálynak lenni nehogy...). De mindezt nem gondoltam ám így végig (vagy nem ott), hanem csak bambultam, néztem a tájat. A többiek is. Néha egymásra néztünk, és mosolyogtunk.

Valahogy mégis jókedvem volt. Nem lehetne mégiscsak kimondani versben, hogy a szeretet és a hit a legfontosabb? Valahogy nyilván ki lehet mondani, mert a líra pont erre való, megtanultam ötödikben: érzéseket és gondolatokat kifejező vers. És én most ezeket érzem és gondolom.

És jött a vers koncepciója: paródia kell, egy abszurdításig túlírt felvezető szöveg a szálnalmas igyekezetről, hogy minden lehetséges érzékenységre tekintettel legyünk, és ezután jelenteni ki, hogy a szeretet és a hit a legfontosabb. Csak a vége nehogy vicc legyen, mert akkor megette a fene az egészet. (Tehát ilyeneket még véletlenül se szabad beleírni, hogy a kockázatokról és mellékhatásokról kérdezze meg kezelőorvosát vagy gyógyszerészét.)

Előkaptam egy papírt, és lefirkáltam egy vázlatos szöveget a háttámlák mögött bujkálva, nehogy valaki megkérdezze, verset írok-e. (Persze sejtettem, hogy 2019-ben, felelős költő már egy bukszusbokor magánszférájába se hatolna be ilyen durván, de azért sose lehet tudni.) A szöveget november végén, amikor jött az ÉS felkérése, pár nap alatt kidolgoztam.

(Kereselek valamit az aktuális füzetemben, ami ennek a versnek mégis az előzménye lehetne. Egy lap tetejére pár éve felírtam ezt: *a hely / ahol egy újfajta, elviselhető és vállalható / halálordítás kifejlésztésén / dolgoznak.*)

Közlemény

Előrebocsátva, hogy véleményem kinyilvánításával semmiféle nyugalmat nem kívánok megzavarni, világnézeti, vallási, tudományos vagy bármiféle más meggyőződést megrendíteni, kulturális, nemi, politikai vagy egyéb identitásokat sérteni, továbbá akár egyes személyek, akár társadalmi csoportok, akár biológiai vagy egyéb lehetséges létformák értékpreferenciáit átrendezni, relativizálni, egymáshoz képest hátrányos helyzetbe hozni, vagy mások által akár erőszakosnak is megélhető módon és/vagy mértékben befolyásolni; valamint természetesen kerülni kívánva még a látszatát is annak, hogy az életkoromnak megfelelőnél semmivel sem nagyobb tömegben felhalmozódott úgynevezett élettapasztalatomat akár csak indirekt módon is megkísérleljem normatív elvárások alapjává tenni, külön kihangsúlyozva e tapasztalatoknak szubjektív és ennél fogva viszonylagos jellegét, más szóval teljes mértékben csakis az én személyes életemre vonatkozatható relevanciáját; továbbá készségesen, sőt, fejcsóválással elismerve egy bárhol kijelölt objektív nézőpontból még saját magam számára is teljesen abszurd, tarthatatlan és nevetséges voltát annak a kétségkívül akár megcsontosodottnak is nevezhető, ám olykor mégis elháríthatatlan erővel rám törő képzetnek, hogy tudok valamit a világról; tehát erős kétségek között megszólalásom legitim volta felől, és már csak ezért is fenntartva a jóhiszemű tévedés jogát, valamint maximálisan nyitottan az ellenvéleményekre, a fentebb felsorolt, vagy azok közül esetleg kifejtett szempontokkal teljes összhangban, a magam részéről, lelkiismereti okokból, csakis és kizárólag egy értelmes és boldog jövő esélye érdekében, kötelességemnek tartom teljes szívemből, örömmel és vidáman kijelenteni, hogy – természetesen számos más fontos érték mellett – a szeretet és a hit a két legfontosabb dolog, amit halandó ember birtokolhat.

(2019. november vége)

BÓDIS KRISZTA

Egy másik élet

A Kelenföldi pályaudvaron találkoztunk. Tétovázgattunk a pénztár előtt. Meddig is kell megváltani a jegyet? Tapolcáig?

Egy másik életemben, még fiatalon, végre az írók közösségéhez tartozónak éreztem magam. Mindaddig jól kompenzált csetlés-em-botlásom természetes közegébe került. Mellettem állt Kemény István. A szigligeti JAK-tábor költői szemináriumát fogja vezetni, én az íróit. Hízik az ego. Föl kell készülni a feladatra, jó előre önvizsgálatot tartani, az örömök csíráját felismerni, túlhabzást megfékezni, esendőséget megbocsátani.

Kemény István a két kislányát is hozta. Velem a barátnőm jött. Határozottan pezsegni kezdtünk, voltaképpen ugyanúgy, ahogy – megfigyelhettem – minden emberi lény Kemény István közelében. Szégyen ide vagy oda, az én büszke szívemet is megdobogtatja egy szép férfi, pláne, ha költő, azaz lelki társ. Mert Kemény István nevének hallatán a fiatal költők és írók kerek szemekkel egymásra nézve a következőképpen nyilvánultak meg: Ugyeeee! Hihetetlen, de abból, ha egy másik ember tud hallgatni, hajlamosak vagyunk messzemenő következtetéseket levonni, hovatovább elképzelni, hogy az illetővel közös gyermekket nemzünk, és életünk végéig fenntartható meghittségben és intimitásban tartozunk össze.

A hallgatás projekciós felület. Elég lehet távolba vesző, szomorú tekintettel nézni a suhanó tájat a vonatablakból. Nem rendreutasítani a vonatfülkében egyik ülésről a másik ülésre mezítláb ugráló gyermeklányainkat. Voltaképpen elég megtestesült költőnek lenni, s még a legfegyvelmezett szív is – segédigéivel együtt – elolvad.

Mit is akarok itt körmönfontan megfogalmazni? Kemény István ettől az egész hatásmechanizmustól teljes valójában és minden tekintetben függetleníthető és független is volt.

Az, hogy egy bizonyos költészet Kemény Istvánban ölt testet permanensen és kortalanul, erről ő nem tehet, még ha dolgoznia is kell vele, érte. Költészete kioldódva a matériából esszenciális és éteri. Milyen semmitmondó szavak. Ő erről sem tehet.

Egy másik élet kezdődött számomra, megismerni őt, az alkatot, a gondolkodást, a műveket, s a flegma korszakot, amelyben mindig tündökölt, s amelyben igyekezett mit sem törődni azzal, hogy bármit is tesz, olyan, mint egy herceg.

Egy másik élet kezdődött számomra, de csak kezdetnek tűnt. Valami elkezdődött abban a korszakban, s anélkül ért véget, hogy kimozdult volna az eufórikus kezdőpontról. Leváltam arról az életről, mielőtt még felismerhettem, hogy sosem tartoztam oda.

Most, annyi év után megéreztem, megsejtettem, hogy Kemény István sem. Bár tagadhatatlanul közel került. Ott volt és van. Egy másik életből nézek vissza, nézek felé, nézem őt, igazából olvasom inkább. A lelkiismeretét. A divatjamúlt komolyság diadalát. A kíméletlen szelídséget. Látom, hogy egy másik élet valóságában meghitt kapcsolatban maradtunk. Pedig testi valónkban azóta sem találkoztunk. Ebben a másik életben a prioritásoknak semmi közük a testiséghez, az érzelmekhez, a nagyoláshoz, az allűrökhöz, de az okoskodáshoz,

a félelmekhez és a mentális állapotokhoz sincs. Nem a hétköznapok és ünnepnapok vagy a találkozások koordinátarendszerében van. Ebben az univerzumban a születésnapoknak sincs jelentőségük. A születés pillanatában kijelölve a végpont. A titkokat semmi más, csak a költészet érintheti talán. Vagy az sem.

Nincs felmentésem. Habitusomnál fogva épp arra vagyok képtelen, ami a legcsodálatraméltóbb Kemény István pályájában, írásaiban és jelenlétében.

Pátosz nélkül való.

FEKETE VINCE

(Feltámadás)

Kemény Istvánnak szeretettel

A felszín alatt egy lassan, fokozatosan elmerült vidék körvonalai, tapogatózik a kéz, módszeresen halad a gyermekkor felé, az előtte itt is, ott is előbukkanó jeleket, tájékozódási pontokat keresi, a még-még előhívható képeket erről, arról, amarról, az értelmezhető jelzéseket kutatja, egykori pillanatok boldogságát, gyötrelmeit, át akar jutni ezeken a képzeletbeli záróvonalakon, oda valahova, ahol belesimul a tekintet az üres égbolt kékjébe, ahol majd ez a kékség találkozik a tenger tajtékzó szürkéivel, és hirtelen összesűrűsödik egyetlen hidegen áramló fénynyaládba, mert se hullám, se ártó, akadályozó légmozgás sehol, kisebb csónakok kotyognak csupán itt-ott, távolban, közelben, ahogy a víz lökdösi-nyaldossa az oldalukat, és siklanak és csusszannak máris a gondolatai a nesztelen felszínen, lám, a „fedélzeten” sincs senki, sehol, vagyis ott, ahol ők, ketten állnak, ázik a testük a jóleső napsütésben, parányi, pici mozdulatok csak a testén, azon a testen, feláll, visszaül, előbb háttal, majd oldalra fordul, emeli a lábát, a kezét, az egyiket előbb, majd a másikat, a balt, a jobbot, elégedetten sóhajtozik és boldog és mosolyog a sikamlós dörzsölésre, mint akkor, anyja keze alatt, a zománcos nagytálban, hétvégén, a meleg nyári konyhában a hol erősebben, hol pedig gyengébben, hol gyorsabban, hol lassabban simító, simogató kézmozgásra, a már rég halott nagyanyjára...

VERMESSER LEVENTE

Gondolatok egy jó barátáról

Kemény Istvánnal Kolozsváron találkoztam legelőször, kilencvenegy tavaszán. Vad mágiával átítatott év volt, cigarettafüsttel pácolt kollégiumi szobánkban elképesztő gyorsasággal váltották egymást a happeningek, kezdetben komoly, majd felszabadult röhögésbe torkolló felolvasások, több napos bulik, a macskajaj utáni sakkjátszmák és a legalább annyira fontos gombfocimeccsek. Ide nyitott be Kemény, ha jól emlékszem, Kun Árpáddal és Nagy Attila Kristóffal együtt, egy archeológus nyájasságával szemlélve a szekrényünk tetején elhelyezett paradicsomos ládából kikandikáló, meglehetősen puffedt mohadarabokat, valamint a fűtőtest melletti asztalon felejtett szalámivéget. Hogy a bent táncolók többsége mekkora érdeklődést tanúsított a jövevények iránt, azt sajnos már nem tudom felidézni, azt viszont igen, amikor nem sokkal később odajöttek hozzánk. Éppen Jarmuschról és Tom Waitsről beszélgettünk a huszonéves szakállasok spicces egzaltáltságával, az általunk kitalált kotyvaléknyelven. Meg arról, milyen kár, hogy a vegytiszta hülyeségnek nincs nemzetközileg is elismert mértékegysége.

– Ti mindig *így* beszéltek? – kérdezte Kemény, és nem volt malícia a hangjában, csak kíváncsiság.

– Gyakran, ismertük el. Majd Jánk Karcsi hozzátette: Pedig nagyjából normálisak vagyunk.

Elneveltük magunkat, ők is, pörgött tovább a buli.

Nem sokkal ezután jöttek a versek, a *Játék méreggel és ellenméreggel* című kötet, rejtély, ki hozta fel. Akár a látogatóktól is kaphattuk persze, így utólag egészen valószínű változatnak tűnik, de hát mondom, örvénylő idők voltak. Tény, a találkozás után nagyjából három héttel egy Székelyföld felé tartó expresszvonaton – amely döcögés közben olyan hangokat adott ki, mintha egy hörghuruttól gyötört öreg mormota diktálta volna a végrendeletét – már Balássy Csaba lapozgatta üdvözült mosollyal. Turnírra indultunk a jó Balássyval, rendez éber szokás szerint, és ő egyszer csak, a hörgő-sípoló mozdony kontra-punktjaként, nagy figyelmességgel (ami egészen kivételes módon rá már akkor, kamasz-felnőtt korban, a lényeg jelzésének attribútuma volt), rákezdt: „a meclenburgri paták alatt az Idő / csak homokos síkságot hagyott Jerikóból”...

És ezzel a dolog gyökeret eresztett, majd az utazók sebességének kérelmetlen törvénye kapcsán szupergyorsan elkezdett kihajtani. Ott volt velünk a mínusz nyolc fokos Csíkszeredában, ott volt egész hét alatt, amikor szinte transzba esve mormoltuk a Kemény-sorokat. Kitartott visszafelé, Marosfőtől Désen át egészen Kolozsvárig, ahová velünk együtt végre megérkezett a fulmináns tavasz, és ahol könnyű volt boldogsággal megfertőzni a többieket, hiszen csak erre vártak.

Gazdag, nagy távlatú és meghökkentő volt ez a versvilág; érezted, hogy aki megformálta, kedvét lelte benne. Nemcsak a bázisa bizonyult szokatlanak, de az épületei, a csapóajtói, az ellenőrei és a versek közötti átjárás is. Cro-

Magnon és gyógyszeres halál; gömbkutyák és luxusúrhajók; vasbeton folyosók és Villont, Brenda Lee-t meg Marxot idéző, egyébként szerény kereskedő egy hajón; egy megtévedt tévétorony; magánfenyves és a Monarchia. Lila krém egy tégelyben. Mintha egy rock n' rollra dúdolt vadásznaplót olvasott volna az ember, aminek a függeléke az etikett legfontosabb szabályait is tartalmazza, ráadásul teljesen érthető nyelven. Ami úgy bővöl el, hogy nem támad neked, és közben ott van benne a szerelem és a fiatalság. Mert Kemény, meglehet álrühában, ravasz módon ősi idősíkokat vagy jelenkori térszeleteket emlegetve, mégiscsak visszacsempészte a kalandvágyat meg a nosztalgiát a magyar költészetbe. Abba a költészetbe, amely a nyolcvanas évek végétől jó ideig, ha nem épp a kesernyés versbeszéd, akkor a mindenre megoldást nyújtó ironia lehetőségeit ajánlotta.

Na, de az ember mégsem ehet egyfolytában marinírozott tonhalat, köret nélkül.

Akárhogy is, egzaltáltságunknak és akkori pazar energiáinknak megfelelően bekevertük Kemény István szövegeit a tolvajnyelvünkbe és használni, kezdtük. „Azt hiszi, selymeim kockán nyertem” – jegyezte meg egyikünk a velünk pókerező teológus hallgatónak, zavarba jött a srác rendesen, alig látta a lapokat. „Spirális szavakkal dicsérték az estét” – tódítottuk, pár perccel záróra előtt, sörözés közben. Kívülről tudtuk, és csapatban skandáltuk *Az elvagyódás* sorait: „a lányok is nyugatnak fújják a füstöt, / és vágnak egy kesernyés pszichológia szakra”.

– Hé, ez nem is a tiétek! – szólt oda nekünk bosszúsán az egyetem piros ládáján üldögélő filigrán évfolyamtársnőnk, mondtuk, hogy nem bizony, sajnos. Hanem egy fiatal pesti költőé, szerencsére.

Akivel aztán Wallenberg utcai lakásukban találkozhattam újra. Itt ismerem meg az ő Szerelmét És Egyben Feleségét, Szirmai Ágneszt; valamiért úgy rémlik, patisszont hámoztunk aznap a konyhában (de lehet, csak egy akkoriban látott Greenaway-filmre asszociálok, vagy a fent említett tonhalnak keresek köretet). Ágnes egyszerűen elragadó volt, naplót vezetett, néhány oldalát megmutatta. Később ő írta le Veér Ivó álnéven azt, hogy a költőről maga a költő tudhat a legtöbbet. Esetleg a felesége.

Pest kávé, mozi és megfontolt sétákat jelentett, Dongó kutyával, a ragyogó szemű magyar vizslával együtt, vagy épp vad rohanást, egyszer augusztus huszadikát tűzijátékostól, egy másik alkalommal pedig focimeccset. Kemény csatár mögötti éket játszott, én a kapuban álltam. Kilenc–kettőre kaptunk ki, állítólag Blaszc hármasoktól, de ez fikarcnyit sem vigasztalt. Jóval kedvesebb emlék egy alkotóműhely az FMK-ban, bár a felolvasott szövegeknek mintegy felét nem hallhattam; először egy emelettel lejjebb, egy másik terembe nyitottam be, ahol meglehetősen korpulens hölgyek és urak üldögéltek egy szobafikusz körül, delejes zümmögést produkálva.

Mint kiderült, az előidézett rezgések egyrészt az információáramlást, másrészt a fittebbé válást segítették; hogy a fikusznak (*Ficus elastica*) ebben mi szerepe volt, már nem győztem kívánni. Boldogan röhögve rohantam a portáshoz, aki elkísért a megfelelő emeletre, és így Kemény és Kun verseit, Majoros novelláját már a kellő komolysággal figyelhettem.

Lenne még ezekből az időkből mit továbbadni, úgy kilencvenötig. Aztán többéves szünet, javarészt saját démonaimnak köszönhetően. Pedig Drakula földjén, Erdélyben könnyű lenne a *külsősökre* hivatkozni; mégis az a helyzet, hogy elvonulásomat és bezárkózásomat valójában magam hoztam létre, és ne-

kem kellett megoldanom. Keményről még az én világvége-hely létezésében (az egyik a földrajzi szép volt, a másik nem) is érkeztek hírek, hiszen akkorra értek be az ő belső utazásainak, lélek-expedícióinak nagy versei, az *Egy nap* élet, a *Valami a vérről*, ó igen, a lúdbőrös versek! És az Éjjel a nyájaknál, ez a nála annyira jellegzetes pátriárka-szemszög, a hit abban, hogy el lehet választani a jótól a rosszat, vagy legalább kísérletet lehet tenni rá. Lantzene, filmzene, mormolgtam, már később, Ady és Babits, valamiért ugyanis a létkérdések és a válaszfajták körben járásában Babitsot éppolyan közelinek éreztem hozzá, mint a számára deklaráltan fontos Ady Endrét. Vagy Nicolas Cage-t, de még inkább Donaldson Covenant-ját abban, amit utánozhatatlan alkímiával maga is megcsinált: ahogy az átlagos, nyavalygó, legtöbbször *nem tudom* antihőst egy adott értelemben mégiscsak hőssé gyúrta. Rockzene. Alternatív zene.

A dolgok természeténél fogva nem efféléken tünődtem mégsem, amikor több év után összefutottunk bányászvárosom aszfalttörmelékes főutcáján. A Nagy-Hagymásra indultak Árpádékkal, augusztus volt.

– Szervusz, Legolas! – köszöntöttem, mert tudtam, hogy a Gyűrű Szövetségének tagjai közül leginkább az erdőtündét szereti, és rettenetesen örültem, hogy látom.

Hát így kezdődött el megint, vagy írhatnám persze: folytatódott. Bográcsozással, amikor lejöttek a hegyről. A hazulról hazafelé tartó újabb vonattal velük együtt. Éjjelbe nyúló nagy beszélgetéssel és két doboz szűrő nélküli cigarettával Pesten. A másnap délelőtt pedig izgatott futkosással. István Lentibe készült, nekem pedig rövidnadrágot kellett beszerezni a Griffből és a valutaváltóban drachmát; zsebemben görög vízum, kettőkor indult a gép Korfura.

– Ne nézd meg, csak amikor odaérsz – mondta az ő vontatott hangján, kezembe nyomva a *Hideg* dedikált példányát. Nem is nyitottam ki az első tavernáig, apró, jellegzetes betűi szembevigyorogtak, ahogy az ouzót kortyolgattam: *Egy jégkocka Korfura, Leventének!*

Délszaki útjaimmal egy időben felerősödtek, gyakoribbá lettek beszélgetéseink, levélváltásaink, a *mi legyen-től* valamennyire a *mi volt* irányába, ami több gyerekkori emléket és olvasmányélményt jelentett.

Kiderült, hogy a Singleton kapitány mindkettőnk kedvence volt anno, éppúgy, mint Cooper indiánregényei; hogy Odüsszeusz közelebb áll a szívünkhöz, mint Akhilleusz. Vidám döbbenettel hallgatta, ahogy Géber Tóbiásnak, Kemenesláp község nyugalmazott sírásójának szerepét fejtegetem a *Valakit mellém temettek* című kedves kis magyar krimiből, majd szemrebbenés nélkül áttérek Hölderlin költészetének súlyosságára; hasonló álmélkodással figyeltem én is a Rosztov grófról szóló precíz, szellemes kommentárját. Ugyan hogy lenne képes egy fiatal és viszonylag intelligens, de azért kiemelkedő képességek nélküli fiú, akire lőnek – egy szárnysegéd! – több kilométer vágta után felsorolni az összes parancsot a jobb szárny parancsnokának? – tünődött Kemény. Később ezt beírta a *Lúdbőrbe*, a pillérek közé, én meg éppolyan élvezettel olvastam, akár a verseit.

A versek, igen, persze, az ember csak oda tér vissza, óhatatlanul. A régebbiek, ahogy az újakkal különös összhangba kerülve mintha valami több-létfényt kapnának. Mintha a Kemény által felhasznált képzelet- és valóságkockákból, közel- és régmúlt üledékeiből egy új zikurrat, toronytemplom épült volna, amelynek teraszán a fentiek titkait fürkészszerűen sétálgat a versben lakó, legyen az zarándok, mitográfus vagy simán csak ördögérsek. Odalent pedig furcsa hibridlények és domesztikált tárgyak laknak: hártvány szárnyú, idege-

sen legelésző humanoidok; az idétlen szarvú nagybácsi, Káin; gyerekkorukra visszagondoló, sztyeppei autók és a harmadik évezred elejének áldozati állata, az új porszívó. Mindez él és *működőképes*. Miközben jó néhányan azon vitatkoznak, hogy ez még a poszt-posztmodern-e, vagy már a metamodern, *A semmieset* című, ugyancsak harmadik évezred eleji versében egy magyar költő megváltja a Nullát. Aztán a *Búcsúlevél*, a paradox remény fedézetvektora, a benne lüktető fájdalommal együtt. Elég erős rezignáltság, számomra furcsa ingerültség *A királynál* szövegeiben, alkalomadtán, majd egy olyan remeklés, amit a Nyugatosok is megirigyelhetnének: a *John Anderson éneke*. (Egyáltalán, hogy bír ez az ember ekkora kötetvégi verseket írni? Ja, hogy direkt teszi oda...)

És egy félig-meddig újjáteremtett Éden két nagy folyója: a Nílus meg a Duna. Közöttük pedig boldog tevetánc.

Izgága és túlfűtött vagyok itt a vége felé, kétségtelen, mert el kell mondanom a legszemélyesebbet. Azt, hogy amikor Pestre utazom, az érkezés első perceiben alig-alig tudok a helyzettel mit kezdeni – talán az elcsatolt hegylakó elfogódottsága ez a fővárossal szemben, ami száz év ide vagy oda, bennem megvan. Ilyenkor egy Wallenberg utcában lakó költő szokott eszembe jutni, most sem lesz ez másként, ha megnyitják a határokat. Összefutunk, és beszelgetni kezdünk, mint legutóbb a Vakvarjú nevű jeles, kacsacombot pároló és forgalmazó intézményben. Csip-csip csóka, hangsúlyozza majd ő, épp mint legutóbb, én pedig úgy fogom érezni, kicsit enyém is ez a város, mert egy barátom lakik benne.

NAGYGÉCI KOVÁCS JÓZSEF

Kemény-exegézis¹

(töredék)

„Wozu, mi a bánatnak is a költő? Heidegger válasza:
 „Költőnek lenni ínséges időben azt jelenti:
 éneklően az elmenekült istenekre figyelmezní. (...)
 Szóval hogy dazu, az egészre, hiányt hiányként,
 jelenlétet jelenlétként érzékelve, erre a bánatra, éneklően.”
 (EP)

Éjjel a nyájaknál

*Elmentek a pásztorok, mert dolguk akadt,
 mondták is talán, de úgysem érteném.
 Ülök, és hallgatom a távolodásuk,*

*szinte futnak ezek a sok ezer éves
 bácsik, gyorsan fakul a viháncolásuk,
 és a nyájakkal holnap estig csak én.*

Elmentek, mondták, dolguk akadt. Én meg csak ülök, hallgatok, és nem értek. Mennyi lendület, komolyság: a dolgát végző komolysága. Közölték, hogy hol és mi dolog, de ez sem biztos. A biztos csak az, hogy nem tudom. Még hallom, ahogy távolodnak, én nem mentem, nem megyek. Ülök, és hallgatok. **5** Mint az, aki fülke-fényben állt, és úgy mondta, hogy könyöklök, és hallgatok. Pásztorok, ez biztos. Évezredek óta dolguk: a felelősségvállalás, a jólét és a jól lét megkeresése és megmutatása. Akár terelnek (mint a közép-európai pásztorok), akár vezetnek (mint a közel-keletiek). Mi dolguk lehet, hogy itt hagyták a nyáját? Másik nyáját találtak? Vagy egyszerűen csak végeztek, és **10** jobb dolguk akadt? Az is lehet, hogy ennyi volt, nincs többé nyáj, jólét, jólét és felelősségvállalás? Sok ezer éves bácsik, de viháncolva mentek. Futva. Siettek. Fakul, de még emlékszem rá. Végeztek ezzel, nekem meg dolgom lett. De még ha csak ma estére! De holnap is egész nap. 24 óra dolog. Nem is egy nyáj, nyájak. Sok. Nem vagyok egyedül, de ezekkel a nyájakkal nekem kell **15** törödnöm, ez rám van bízva, még ha számon nem is kéri senki. Mintha lenne még dolgom valami kevés, belül vagy kint a szenttelenben, valami, ami éppen semmi. De tudom én ezt? Nyájvigyázni? Sötétben és majd nappal. Felelni értük, ennivalót találni, vizet találni, vadállatokkal megvívni, vagy legalább elkerülni őket? Gyengéket ölbe venni. Szűk hegyi ösvényen biztonságosan vezetni **20** gíg, ha közel-keletiek vagyunk, és vihar elől menekíteni, ha közép-európaiak.

¹ A szövegben – szerintem indokoltan – Csengey Dénes-, Hites Sándor-, József Attila-, Sánta Ferenc-, Smid Róbert-, Wirth Imre- és Zsoltárok könyve-idézeteket helyeztem el. És persze Kemény Istvántól is.

*Utolsó bojtár lehetek valami ősi
rendben, amit már megtanulni se bítam
– együgyű szülők buta kölyke, rossz
iskolákban, sok szürke évvel ezelőtt –,
belőlem már bölcs, öreg számadó
sohasem lesz, mi nem tudtuk már
megtanulni a rendet, ami
pofonegyszerű volt azelőtt.*

Bojtár, az utolsó. Bojtárból az utolsó, az utolsó mohikán. Annak a reménye nélkül, hogy előbb-utóbb felnövök, felnőhetek segédből olyan számadóvá, akit évről évre fogadtak fel, és ezért, ha bölcs és öreg, akkor sokáig dolgozott jól, akkor évről évre volt kiváló. Együgyű szülők buta kölyke rossz iskolákban, sok 25 szürke év alatt (leszegett fej, félrenevelt múlt) – annyit megértettem, hogy valamit meg kellene értenem. Valamire emlékszem, tudom, hogy van rend, benne vagyok, de nem bírom megtanulni. Megértésem nem plusz, hanem vesztesség, mert amire emlékszem: hiányzik. És hozzá még ez a többes szám első személy, hogy mások sem tudták megtanulni, hogy senki sem tudta megtanulni, nem csak én. Az iskolai értékelés állandó magyarázata.

*De ez nem mentség, hisz
Holnap estig egyedül a nyájnál.*

A rendet senki sem tudta már megtanulni, a nyájnál meg mégis csak én vagyok. Holnap estig – mondom újra. Fontos éjjel van, de nem csupán hajnalt váró, hanem a holnapot váró, a következő éjjel beköszöntét váró. Éber-álom félhomályában, mint a zsoldáros, várok. Mint örök a hajnalt. Magamra vigyáz-35 nom kell, hogy másokra vigyázhassak, és ott legyek majd a nappalban is. Annyi feladat van, nem bojtárnak való, tényleg bölcs, öreg számadók kellenének. De csak én vagyok és a kis hitem.

*Hajnalban én keltem a várost,
függőnyeiket majd én hajtom el,
gyerekeiket én terelem iskolába,
autóik forgalmát estig én kavargatom,
nekem kell egy szellőt szereznem
és megfodroznom vele a Dunát,
nekem kell a vemheseket észrevennem,
és világra segíteni a babát.
nekem kéne a jót együtt tartani,
és hagyni elkódorogni a rosszat,
nekem kéne tartani a lelket
holnap estig, pár óra az egész,
meg is kéne súgnom: ez nem hétköznapi!
de óvatosan titkolni is a nevét.*

Mennyi feladat! És mindjárt itt a hajnal. Keltenem kell a várost, terelem kell a gyerekeket. Jó pásztor legyek. Terelek: lefelé, élő vízhez? – minden 40esetre iskolába. Talán nem rossz iskolákba, talán nem szürke évek ezek. Az élet memostickjén mennyi tétel: el kell hajtanom a függőnyeiket, kavargatnom

kell az autóikat, és el ne felejtsem, hogy be kell szereznem egy ...szellőt, igen, egy szellő jó lesz, mert a Dunának fodrozódnia kell. És közben egy pillanatra sem vehetem le a szemem a vemhesekről, akik a jövővel terhesek, és a babáról, **45** aki épp világra jön. (Mit is kell még? Talán krumplipaprikást kellene főz-nöm, pár füzetet kijavítani...) Ez mind kell. Egyben tartani a jót. És a rosszat? Hát a rosszat azt kéne hagyni. Nem bántom, de nem is akadályozom meg az elkódorgásban. Ha látja a rossz, hogy nincs helye itt, elmenjen máshová: halk letekeredés zaja egy fa felől, majd távolodó kúszás.

50 S ha mindez volt, ahogy írva, akkor még tartani is kellene, lelket tartani. Úgy, hogy sűgom, ez nem hétköznapi, hiába tűnik minden egyes részlete annak. Hogy ez ünnep! De milyen ünnep, kérdezik majd, én meg óvatosan titkolom, mert én magam sem tudom. Talán a hétköznapi megünneplése. A jó iskola ünnepe, a jó egyben tartásának és a rossz elkódorgásának ünnepe, a **55** lélektartásé, hogy van lélek, hogy lehet tartani, hogy van az egyik, aki tartja, és a másik, akiét tartják, hogy van egyik és másik. A Dunafodrozás ünnepe és az autókavargás ünnepe és leginkább a függöny elhúzásának ünnepe, a függöny létezésének ünnepe, annak ünnepe, hogy van, aki elhúzza a függönyt, annak ünnepe, hogy van miért elhúzni a függönyt, és leginkább annak ünnepe, **60** hogy van miért behúzni a függönyt.

A rendben még tudható volt, mi miért van. Emlékszem arra, hogy volt rend, de már nem tudom az okát, a milyenségét. Egy kultúra eltűnt, de vele a jelhasználat ősidők óta működő rendje is használhatatlanná vált? De hiszen használom, itt maradtam, dolgom van.

*Mennek, futnak ezek a sok ezer éves
bácsik, gyorsan fakul a viháncolásuk.
Elfelejtik, hogy ami neked csak holnap,
azalatt itt évezredek múlnak
együgyű szülők buta kölykével, velem.*

65 Jól van, menjenek csak, de nekem úgy látszik, itt van valami fontos dolgom. Menjenek, sőt, fussanak, viháncolva, sok ezer évesen, felejtsek csak el, hogy itt ezredek múlnak. Nekem itt kezdenem kell valamit a jelekkel, akkor is, ha nem tudom, mire mutatnak. Együgyű szülők buta kölyke, nekem már a közvetlen felmenőim se tudták, mi mire van, tőlük semmi ilyesmit nem **70** kaptam. Nem az ő árvájuk, ezredek árvája vagyok.

*Elmentek a pásztorok öreg fejükben
a renddel, és ha ma éjjel újjászületik
az ember, akkor is gazdátlan a jelen.*

Elmentek a pásztorok, mondtam már? Ha sosem mondom el – elfelejtik. Állítólag ma újjászületik az ember. Ma éjjel, meg aztán minden éjjel. Hogy mi volt, alig tudom, hogy mi lesz, csak tervezgetem. Ami van, a felett nem rendelkezem semmilyen hatalommal. Ülök, hallgatok. Csillag, angyal, vagy legalább **75** egy költő mondjon ellent, mondja, éneklően, hogy nem gazdátlan. Sosem.

GUILLAUME MÉTAYER

Kemény István, prófécia és emlékezet

Kemény István bemutatásával ajándékot szeretnék átnyújtani a francia közönségnek. Meglehet, ez az ajándék talán túl személyesnek tűnhet, hiszen számomra minden egyes költemény külön történettel bír. Megannyi mérföldkövi találkozásaimnak egy költővel, egy nyelvel, egy országgal. Egy országgal, amely a költészetben nagyhatalom.

Verset írni (vagy egyszerűen a versírást a fordítás vagy a lelkes kommentár gesztusával imitálni) szent tevékenység. Ennek igazolását én egy meghökkenítő tényben látom, amely most ismét a szemembe ötlük, amikor még egyszer, utoljára átlapozom a szövegeket: minden egyes költemény képes volt megőrizni az idő valamely, mindennapi tevékenységeink sodrán kívül eső szegletében az olvasását illetve szenvedélyes újraírását övező körülményeket, apró részleteket.

Különös „fényűző karambol” ez, amely előhívja és ütközteti egymással a múltbéli élményeket: a „súlyos argentin halottak”, „vérröggel a szívükben” a göttingeni diákszobát idézik, ahol ezt a munkát 1998-ban megkezdtem, és a szobából nyíló jellegzetes, hóbertos kilátást: a tévéantennákkal teletűzdelt Rundfunkurm látványát; *A titkos féreg* önmarcangoló elemzése egy csapásra elém idézi Keményéknél a napsütötte asztallapot 2005 egy szép augusztusi délutánján, és a költő lassú mozdulatait, ahogy Petőfi híres versét keresi, melyből a vers inspirációját és címét merítette („Egy gondolat bánt engemet: / Ágyban, párnák közt halni meg! / Lassan hervadni el, mint a virág, / Amelyen titkos féreg foga rág / Elfogyni lassan, mint a gyertyaszál” és így tovább).

A forradalommal egyenértékű „édes stílus” 2006 telének korán leszálló estéit villantja fel előttem a komor Damjanich utcában, a Városliget szomszédságában lévő szobámban, ahova István mindig az elmaradhatatlan háromnegyed órás késéssel és bikavéres palackkal érkezett – és a befejezetlen regényeket, amelyek e fordítások margóin indáztak céltalanul.

Tudod, hogy tévedek: e nagyszabású kísérlet, amelyet a költő húszévesen élete mesterművének szánt, egy csapásra Párizsba röpit, az Odéon Színház előtti térre. Tavasz van. Kun Árpád költő fejből szavalja nekem barátja verseit, miközben sietős léptekkel igyekszünk egy elfelejtett találka helyszínére. A 2000-es év rejtelmes labirintusában jártunk, és ez a vers monumentális, babiloni méretű kaput nyitott számomra ebben az útvesztőben a Place Monge art-deco stílusú metróállomása előtt, amely éppoly impozánsnak tűnt akkor, mint Gilgames „hatalmas istenei”.

A francia olvasónak átnyújtott szerény ajándék tehát emlékek bonyolult szövevényéből állt össze. Ezeket az emlékeket a költemények új rendbe rendezik, olyannyira, hogy olykor bizonytalanná válik a hely és az idő. Vajon valós emlék, ahogy István a *Keresztény és közép* című versfolyamot deklamálja az Óbudai-sziget valamelyik fesztiválára alatt 1999-ben – vagy igazából csak a Gödörben, tavaly hallottam tőle a verset? Tényleg egy hosszú vasárnapon, a Batthyány tér felől a Gellért tér felé araszoló 19-es villamoson olvastam az *Egy*

nap életet, 1997-ben? Vagy inkább 2005 augusztusában, minisztériumi irodám lomha ventilátora alatt, egy lassan vánszorgó délutánon hasított belém? Vagy, ami valószínűbb, mindkettő?

Minden egyes szöveg egy kusza, párhuzamos életem töredéke. Ahogy Budapest is – elrendezéséből és annyi minden másból adódóan – egy párhuzamos Párizs számomra. Egy másik, még felfedezetlen Párizs hídjain járok e városban, csupa olyan arcot látva, aki hasonlít ránk, és vonz bennünket, mint régen, mifelénk talán örökre elveszett belső életet, tulajdonságokat tárva elénk és rejtve el egyszerre. Aztán haza kell térni. És megint Párizs utcáit róni, fejünkben ezzel a másik Párizssal. Van bennem valami Sziszüphoszból, aki Párizsban elejti, amit Budapesten erejét megfeszítve felgörgetett a dombra, és Budapesten ismét kigurul a kezéből, amit Párizsban újra felcipelt oda; vagy Pénélopéból, aki a budapesti éjszakák során szétbontja a Párizsban türelmesen összeszótt szálakat. Egy kicsit úgy, ahogy a fordítás közelebb visz és el is távolít az írástól.

És ami mindezekből az oda-visszautakból, e párhuzamos életekből marad: megannyi vers, mint mindig.

Mindegyik vers magához vonzza, magához szorítja, akárcsak a medvebocs a fenyegető vihar előtt a védelmező sziklákat, olvasásának és nyelvünkbe – azaz saját világunkba – való átültetésének körülményeit; mindegyik rögzül, akár megannyi állandóan aktív pólus, és tapasztalataink legkisebb reszelékét is magához köti (hogy azután visszaadja nekünk, kissé olvashatóbb formában), mint mágnes, amely képes magyarországi életünk legtávolabbi eseményeit is magához vonzani, és mágikus úton francia életünkbe elegyíteni. És mindegyik megőrzi a két város, két nyelv, két világ között megosztott élet autentikus élményét. Épen megőrizni széthasadó énünk momentumait: nem ez-e az egyik áldása annak, amit némi naivitással „költészetnek” titulálunk?

Hiszen az olvasás pillanatán túl, és az évek során a versekbe (sokszor egyszerűen a versnek a fordítás korcs kísérletétől még makulátlan ideájába) épülő lélettöredékeken túl ott van mindaz a tapasztalat, amely csupán magának a versnek a terében és az olvasó lelkében történik meg: az érdi „homokkupac”, ahonnan „figyeltük őket”, „apa barátait”; a kommunizmus éveiben eltöltött gyermekkoré, melyre olykor önmagam is csodálkozó nosztalgiával nézek vissza, mintha csak az enyém lett volna – hiszen minden emlék kommunikál egymással, főleg a gyermekkor és a gyermeki lét formátlan és határtalan álmodozásának emlékei. Vagy ott van *A néma H* kórháza, ahol „világgá menni láttam”; meg a „doktor bácsi” kulcsos liftje a régi Pest egyik bérházában. És ott van Kemény Franciaország is, a mi saját, általa álmodott valóságunk, amely tökéletesen kiegészíti az ő valóságáról szőtt álmainkat: az „utánozhatatlan” francia stílus, melyet mégis oly bravúrosan tud imitálni, amikor a „nagy francia forradalomról” úgy mesél nekünk mint egyszerű arisztokratikus séta során születő véletlenszerű emberi találkozások sorozatáról. És ott vannak a tökéletesen elvont helyek, a költői képzelet tiszta szüleményei: ahol az ébredés csupán egy újabb álomba zuhanás pillanatát jelenti, amelyből újra és újra, láncolatszerűen próbáljuk kitépni magunkat („És még innen is ébreszd fel!”), e szimbolikus távolok, melyeket a versek belénk szuggerálnak, mint az a különös „El”, e vakfolt, ahová minden elvándorol, a behúzott farkú kutyaiktól az „udvari zenészeken” át a „nejlonzsákokba” tett négy évszakig, nem is beszélve a „golyóról a toll végén” és a vadnyugati regény mesztéréről, Karl Mayról, amint „bárányhimlőt terelve” távolodik.

E versek elkísérnek bennünket, pillanatok, életszakaszokat jelölnek meg, és beépülnek képzeletünkbe, olyannyira, hogy elválaszthatatlanokká válnak

érzéseinktől és látásmódunktól. A vers váratlan ajándék. Olyan valami, ami nem hiányzott életünkől, ám eljövetele után kitörölhetetlen része lesz a világnak, akár egy személy, akit megismertünk. A vers, ha működik, eltörli a világot, amely az előző pillanatban körülvett bennünket. Szinte észrevétlenül diszkrétén átformálja a világra a nyelven keresztül vetett tekintetünket, egészen máshogy, mint a történelem teátrális gesztusai. Minden bizonnyal ezért van, hogy olyan sokan nem értik a költészetet. Nem érzékelik elég finoman a világot ahhoz, hogy észrevegyék e rejtett fordulatokat, a költészet titkos palotaforradalmait. Utána már késő visszaidézni a dolgok *ancien régime*-jét: a vers előtti és a vers utáni világ képtelenek egymással kommunikálni. A vers előtti világot a vers a maga szelíd és zavarba ejtő hatalmával azonnal és örökre homályossá varázsolja. A vers egyszerre válik azzá, ami marad nekünk, és közben alázatosan háttérbe húzódik a hatására átalakuló világ mögé. Betűi minden egyes olvasáskor felidéznek bennünk e különös passzázs emlékét, e kegyelmi pillanatét, amikor az egyik világból a másikba átléptünk az ösvényt követve, melyet néhány szó fénye világított meg előttünk. Nem marad más nekünk, csak újra és újra örömmel és melankóliával lesni az átjárót, ugyanazon szöveg olvasása és rögeszmés újraolvasása során, kívülről megtanulva, a lehető legszorosabban a magunkhoz vonva ezt a szöveget, fittyet hányva a „memoritert” megvető gúnnyal kifigurázó, ügyefogyott álpedagógusok tanításaira, hiszen így bármikor felidézhetjük e belső forradalmat, és újabb megfigyeléseket, tapasztalatokat szöhetünk hozzá.

Hogyan lehet megosztani e mély érzéseket? Hogyan éreztethetjük egy költő iránt érzett tiszteletünket? Az általánosan elfogadott vélekedéssel ellentétben hiszek az irodalomkritika erényeiben, amikor az általa megragadott nézőpont nem tudálékos ürügy, hanem jól kiválasztott látószög, ahonnan a parttalan olvasásnál sokkal jobban észrevehetjük egy hang újdonságát.

Más helyen már megkíséreltük felidézni Kemény István történelemhez fűződő sajátos viszonyát, e „játékot”, amely a személyes síkon túlmutató lírizmusát megteremti, és a szükséges távolságot fenntartva az egyetlen lehetséges módon a költészet számára régóta elveszett műfajok erejét véve vissza elsősorban a mindent felfaló regény, az eposz és az elbeszélés, de egyúttal a szatíra markából². Úgy tűnt számomra, Kemény István történelmi helyzete magyarázza az iróniát és a lírát elválaszthatatlanul ötvöző posztmodern költészet megszületését.

Költőnk a hatvanas évek elején született. Egy lelassult társadalomban írt és nőtt fel, a „gulyáskommunizmus” kellős közepén, amely részben már könnyített Magyarországon a legvadabb idők szovjet rémuralmán. Ekkor az *underground* lázadás bizsergette az országot a napról napra vékonyuló falú pincék, az egyre inkább egy irányba tartó folyosók mélyéről, melyek a budai labirintusok titkos útjaihoz hasonlóan szövik át a város mélyét. A magánélet azonban még titkos összeesküvés, kulisszák mögötti suttogás, öskeresztény katakombaélet légkörében zajlik. Az állam csúcán ostoba dogmák nevében vakmerően átír-

2 István Kemény: *un poète du XXIe siècle*, *Revue des deux Mondes*, 2008. március. Magyarul (fordította Bardos Miklós) «Kemény István és a történelem, avagy a mítosz örök visszatérése», *Kaligramm*, Bratislava-Budapest, máj 2008, o. 73–84 és Ágnes Balajthy és Miklós Borsik, *Turista és zarándok - Esszék és tanulmányok Kemény Istvánról*, Budapest, Præ.hu, JAK-füzetek sorozat, 2016, o. 141–179. Németül (egy részét fordította Tímea Tankó), «Kemény István oder die ewige Wiederkehr des Mythos», *Schreibheft. Zeitschrift für Literatur*, 94, 2020, o. 53–58.

ják Magyarország és Európa történetét. A „vasfüggöny” másik oldalán fekvő kis országban csapdába került költő pedig úgy dönt: „játszani” kezd a nagy európai történelemmel, és földrajzi elzártságát és nyelvi elszigeteltségét kihasználva furcsa fényű tükröt tart a kontinens történelme elé, amelytől a zsarnokság önkényesen elvágta. Annál briliánsabban rekonstruálja e dicső múltat, mivel akkor még nem tudja, hogyan árulta el a Nyugat ugyanezt az ideát a maga merkantilis módján, és még álmodhat arról, hogy ott, a túloldalon tovább él mindaz, amit saját hazájában durván eltapostak.

Végső soron a Goncourt-fivérek és nyomukban Nietzsche is úgy vélte: a történelem során nemegyszer idegenek – Heine, Galiani vagy Ligne herceg – testesítették meg a valódi francia, illetve párizsi szellemet; talán ma éppen a Milan Kundera által emlegetett „elrabolt Nyugat” határvidékéről vethetjük a legélesebb pillantást arra, amivé válhattunk volna, ha a „piac törvényeinek” mértéktelen túlkapásai nem ragadtak és fordítottak ki volna önmagukból, majdnem olyan jóvátehetetlenül, mint a velük szembenálló gyűlöletes zsarnokság.

Ebben áll ugyanis szerintem e magyar „másság” legfőbb tanulsága, amely „nem egészen ugyanaz”, de „nem is egészen más”. Keménynél hiába keresnénk a strukturalista egzotizmustól hajtva radikális eltávolodást önmagunktól. Inkább valamiféle hiány, elfeledett, elhanyagolt önmagunk szólal meg, itt a közeliünkben, mint az ablakunk alatt dúdolt „barbár” nyelvű gyermekdal, amelyben – ha jól hegyezzük a fülünket – saját történelmünk elváltozott visszhangját fedezhetjük fel. Mintha csak a költőt egy tökéletesen képtelen meggyőződés hajtáná: hogy egy napon, amikor az az Európa, amelytől megfosztották és amelyről álmodott, eltűnik a föld színéről, egyetlen magyar nyelvű dal marad hátra utána, akár egy itt rekedt kísértet, melyet fogva tartanak valamely kietlen régió mocsarai. Mintha csak az európai történelem „Nagymonológjából” a végén nem maradna más, csak egy erdélyi udvarház mélyén „zúgó” „üres képernyő”, csak valamiféle vak menetelés „egy nagy sötétlő alléban és a semmi-ben”. Hölderlin szerint, „ami fennmarad, azt a költők alapítják meg”: ki tudja, Európa egy szép napon talán éppen egy magyar költemény tengeröblében fog pironkodva magába nézni.

E versek tehát éppen hogy önmagunk töredékeit tükrözik vissza ránk, egy darabjaira tört tükör cserepeiként, megannyi jelzésként valahonnan az emlékezet és a prófécia határmezsgyéjéről.

(2008 áprilisa)

Bárdos Miklós fordítása

KALÁSZ ORSOLYA

Kemény István német nyelvű versesköteteihez

A német irodalmi élet három oszlopos intézménye, a darmstadti Deutsche Akademie für Sprache und Dichtung (A Nyelv és a Költészet Német Akadémiája), a müncheni Stiftung Lyrik Kabinett (Líra Kabinet Alapítvány), valamint a berlini Haus für Poesie (Költészet Háza) minden évben közös ajánlólistát ad ki. A neves irodalmárokból álló kuratórium tíz német nyelven írt és tíz németre fordított verseskötetet emel ki az előző év publikációiból. 2016-ban Michael Krüger költő és szerkesztőlegenda a fordított művek közül Kemény István *Ein guter Traum mit Tieren* (Jó álmom állatokkal; Matthes és Seitz, Berlin, 2015) című kötetét ajánlotta a német olvasóknak: „*Nem dőlt össze a világ. / Ez már nem egy világ / ami összedől*³ – olvashatjuk a világ terheit hihetetlen könnyedséggel vállára emelő, nagyszerű költő egyik versében. Megható bátorsággal és lankadatlan melankóliával járja a maga útját a jó és a rossz keskeny határmezsgyéjén, szellemekkel és a királyokkal társalog, megírja a nagy szerelem sírverseit, és elégiákat költ a kishitúségről, ugyanolyan jól ismeri a távoli Olümposz isteneit, mint a kis dolgok titkos életét – vagyis költőként, de illúziók nélkül rendezi át a világot.” Michael Krüger, a Hanser Kiadó egykori igazgatója, kiváló ismerője a magyar irodalomnak, nem holmi retorikai fogásként lelkesedik: „A csodálatos prózaírók után végre ismét egy nagyszerű magyar költő! Petri György után számomra a legérdekesebb, a legjobb, az, akit leginkább érdemes olvasni!”⁴

A *Guter Traum mit Tieren* Kemény második német nyelvű könyve, amelybe bekerült *A Királynál* című kötet egésze, valamint korábbi versek fordításai is.

Ha a 2007-ben megjelent *Dichterpaare – Költőpárok: Franz Josef Czernin – Kemény István* (Kortina Verlag, Wien)⁵ című kétnyelvű kiadást is hozzászámoljuk, ez az új könyv már a harmadik publikációja német nyelvterületen. A verseket Monika Rinck berlinben élő költővel közösen fordítottuk. Az első, a *Nützliche Ruinen* (Célszerű romok, Gutleut Verlag, Frankfurt am Main, 2006) című, válogatott kötetben még szerepeltek Gerhard Falkner és Steffen Popp költőkkel közösen készített fordításaim is. Ahogy Kemény István, a számos díjjal elismert Monika Rinck is meghatározó művész saját nyelvterületén. Nem akadály, hogy nem beszél magyarul, hiszen a verset olyan pontosan érti, ahogy csak kevesen.

Jól emlékszem arra, hogyan született meg a *Nützliche Ruinen* ötlete. 2005 őszén Monika arról kérdezgetett moabiti lakásán, hogy kit lenne jó a magyar kortársak közül fordítani. Egyelőre csak úgy, a magunk örömeire. Leemeltem a polcáról a *Budapester Szenen* (Budapesti jelenetek, DuMont Verlag, Köln 1999) fiatal költők antológiáját, és felolvastam Gerhard Falknerrel készített Kemény-

3 Kemény István: *Nem dőlt össze (Hideg. Versek 1996–2001)*, Palatinus, Budapest, 2003)

4 <https://www.lyrik-empfehlungen.de/2016#s1>

5 Franz Josef Czernin verseit Tandori Dezső fordította magyarra

fordításaimat. Még aznap este elhatároztuk: összeállítunk egy válogatást, elküldjük folyóiratoknak, keresünk kiadót. Első, közös fordításunk is akkor készült. *A műanyag*⁶ (Plastik), a kötet nyitó verse lett. „Mire is hívja fel figyelmünket, talán figyelmeztetésnek szánva? Tudjuk, hogy több mint háromszáz év kell ahhoz, hogy egy műanyag zacskó elrohadjon. Lenyűgöző, de úgy tűnik, céltévesztett állhatatosságról tesz tanúságot. Hétköznapi, sőt, méltatlan tárgy, első látásra semmi mást, csak a felelőtlenül birtokolt idő következményeit teszi láthatóvá. Kemény István rámutat: A műanyag, a *memento mori* keserű paródiájaként, képes szégyent hozni a halálra, és ehhez nincs is másra szüksége, mint a túlélés szinte dacos képességére. A romok minden célszerűségét szavatolja, a fenséges kivételével. De nem éppen ezáltal kerül fölénybe? A műanyag zacskó vigyorgó halálfejét nézve az üres pátosz tekint ránk...” – írja fordítótársam a kötet utószavában.

Mai napig tapasztalom, hogy a német költők többsége mérhetetlen gyanakvással viszonyul a pátoszhoz. Talán a történelmi bűnök vállalásaként is utasítja el a fennkölt hangvételt, de ez nem jelenti azt, hogy ne lehetne szerepük a nagy, átfogó érzéseknek a versben – ám ha igen, hogyan? Kemény költészete, úgy gondolom, egyfajta választ is kínál, ahogy finom iróniával, megkapó melankóliával és közvetlenséggel hozza játékba az élet nagy kérdéseit.

Cornelia Jentzsch irodalomkritikus a könyvet bemutató írásában hangsúlyozza, hogy versei érzelmekkel átszőtt, mélyebb megértéshez vezetnek: „Tehát önismeret is, távlat önmagunkra, amely nem magától értetődően jön létre, értsd úgy: ilyen típusú versek nélkül lehetetlen lenne. Számomra ezek a versek még ennél is többet jelentenek. Mindegyik ima, úgy tűnik, mindegyik ismer és lát engem, kifejezetten nekem íródott, hogy osztozzon szomorúságomban, ha csak pillanatokra is, de boldogsággá változtassa azt, mert kifejezi (formába önti) azt, amire magamtól nem találok szavakat.”⁷

Nem félve a patetikus hangvételtől, kijelenthetem: Kemény István az emlékezetes, első este óta a *mi* szerzőnk. Soha nem vetemednék arra, hogy valaki mással fordítsam. Árulás lenne Monikával szemben. Még az sem fordult elő, hogy nélküle fogtam volna hozzá. Szerintem minden fordító életében van legalább egy szerző, akihez úgy ragaszkodik, ahogy baráthoz ragaszkodik az ember. Ha két fordító tandemben dolgozik, akkor együtt is ragaszkodhatnak így. Nemcsak azért merem kijelenteni: ő a *mi* költőnk, mert az eddig felsorolt köteteket, valamint a 2019-ben megjelent *Ich* übergebe *das Zeitalter* (Átadom a korszakot; Reinecke & Voß, Leipzig) című válogatást is Monikával szerkesztettük, fordítottuk, nemcsak azért, mert húszéves barátságunk, közös fordítói munkánk legkedvesebb emlékei fűződnek a létrejöttükhöz, hanem azért is, mert költökként arra vágyunk, hogy inspiráló legyen, amit fordításkor tudatunkba engedünk; arra az élményre, hogy ebben a fegyelmező folyamatban is *mondjuk a magunkét*. Ez nem mindig teljesül. Kemény Istvánt fordítani az első perctől kezdve ilyen. Marie Luise Knott kritikustól, aki maga is fordít, lelkes visszaigazolást kaptunk a *Guter Traum mit Tieren* kapcsán: „A fordítás – egyben – a helyhez kötöttség megszüntetése. Kiváltja a szavakat és képeket eredetük kozmoszuktól, megváltja őket, engedi, hogy elkalandozzanak, szabadon kitérőket tegyenek. A

6 Kemény István: *A műanyag (Hideg. Versek 1996–2001)*, Palatinus, Budapest, 2003)

7 Cornelia Jentzsch: István Kemény: *Nützliche Ruinen* (Sprache im technischen Zeitalter, Heft 196., 2010. december)

sikerült fordítások képesek az eredeti szövegben létező valóságot egy más, idegen nyelven is mozgásban tartani. Az a tény, hogy Kemény (...) nyelvünkben is megőrzi humorát és szubverzív jellegét, Kalász Orsolyának és Monika Rincknek köszönhető, akik, úgy tűnik, könnyedén teremtik újra e csendes, lakonikus hangot.”⁸

A kötetekről megjelent kritikák leggyakrabban Kemény történelemhez való viszonyát emelik ki a német olvasók számára: a történelmi emlékezés különleges távlatait. „A posztmodern meghaladásának kísérletét érhetjük tetten, amelynek során a költő ugyan feláldozza a történelmet, de egyúttal rekonstruálja – ha nem is a mítoszt magát, de legalábbis a mítosz hiányát, nosztalgiját, Sehnsuchtját. A szemünk előtt kibontakozó játék tehát három szinten: a történelem szintjén, a mítosz szintjén és legfőképpen a posztmodernizmussal, illetve a posztmodernizmus ellen zajlik.”⁹ Guillaume Métayer németül és magyarul is megjelent esszéjében jól szemlélteti a nyugat-európai nézőpontot, a rácsodálkozást a történelmi tudatot megtartó költészetre: „Kemény Istvánt a kollektív (különösen az európai) múltra tett utalásokkal sűrűn átszőtt életmű első olvasata nyomán – az önmagát *a külvilág létéről meggyőződött* költőként és emberként meghatározó Théophile Gautier nevezetes fordulatának parafrázisával élve – a történelem létezéséről meggyőződött költőként jellemezhetnénk; ami alighanem máris jelzi e költő különleges helyét a saját poszthistorikusságához és a történelemtől való eltávolodásához megrögzötten ragaszkodó posztmodern nemzedéken belül.”¹⁰

A Németországban is otthonosan mozgó költő és esztéta, Métayer szerkesztette és fordította Kemény István *Deux fois deux* (Kétszer kettő; Editions Caractères, Paris 2008) című francia nyelvű verseskötetét. Akárhányszor összefutunk Berlinben, vagy valamelyik német könyvvásáron, megerősítjük egymást abban, hogy milyen öröm őt fordítani.

Ezeknek a könyveknek köszönhetem azt is, hogy a magyar költészet hírvivői szerepének sokféle örömét és bánatát megélhettem. Aki kortárs verseket fordít Németországban, az lehetőleg élvezze a lobbizást is! Pontosabban azt, hogy hősiesen, nagy kiadók professzionálisan működő rendszerével versenyben szervez felolvasásokat, lelkesít kurátorokat, kiadókat, kritikusokat, és tiszteletpéldányokkal a táskájában indul a könyvvásárra. Ez persze nemcsak a magyar költészetre igaz. Itt már évtizedek óta elsősorban független, sokszor egyemberes kiadók publikálnak idegen nyelvű kortárs költészetet, ami azt jelenti: a fordító a terjesztésből is kiveheti a részét. Tudni kell, hogy Goethe hazájában csak fordítástámogatásra lehet pályázni, a kiadás költségeire, terjesztésre nem.

1996 óta élek Berlinben. Az 1999-ben kiadott *Budapester Szenen* versantológia szerkesztőjeként és fordítójaként még tapasztalatlan voltam. Gerhard Falkner szerkesztőtársam érdeme, hogy találtunk kiadót, majd felolvasó körútra indultunk öt magyar költővel, többek között Kemény István és Térey János is velünk tartott. 1999-ben Magyarország volt a vendégország a Frankfurti

8 Marie Luise Knott: *Erkenntnishaunger und Schönheitsdurst* (Megismeréséhség és szépség-szomj) <https://www.perlentaucher.de/tagtigall/erkenntnishaunger-und-schoenheitsdurst.html>

9 Guillaume Métayer: *Kemény István és a történelem, avagy a mítosz örök visszatérése*. Ford. Bárdos Miklós. Megjelent: *Turista és zarándok – Esszék és tanulmányok Kemény Istvánról*, Szerk.: Balajthy Ágnes – Borsik Miklós (Budapest, Præ.hu, JAK-füzetek sorozat, 2016, p. 141–179.)

Der Imker (A méhészt)

Kanon à 4

Text: István Kemény

Deutsche Fassung: Orsolya Kalász und Monika Rinck

Musik: Franz Tröger

Allegretto

1. Sechs-tau-send Jah-re bin ich Im-kerge-we-sen, seit hun-dert Jah-ren E-

7 2. lek-tri-ker. Geh ich in Ren-te, will ich

13 3. wie-der Im-ker wer-den. Et-was soll mir

17 4. sum-men, sum-men, soll mir sum-men, es soll mir sum-men,

20 mir sum-men, es sum-me mir, es sum-me mir.

Könyvvásáron. Oda érkeztünk meg két hét után. Felejthetetlen élmény maradt, mert olyan roadmovie-s volt az egész, mindennap egy másik város, felolvasások kocsmákban, mozikban, kultúrházakban. Kemény nem sokkal ezután a Kulturstiftung Schloss Wiepersdorf ösztöndíjasaként három hónapig Brandenburgban dolgozhatott, a *Nützliche Ruine*, mint önálló publikáció lehetővé tette, hogy 2010-ben pályázzon a DAAD berlini művészprogram ösztöndíjára, sikerrel. 2015-ben a DAAD igazgatónöje, Katharina Narbutovic támogatta az *Ein guter Traum mit Tieren* megjelenését.

Persze mindig nagy öröm az is, ha közösen olvasunk fel valahol. Kemény István magyarul, Monika Rinck és én felváltva németül. Költőnk töretlen bizalommal bízza ránk, hogy mit. Sok éve tapasztalom, hogy a Magyarországon slágernek számító szövegek, ilyen például a legutolsó kötet címadó verse, a *Nílus*, az előző kötetekből a *Csodára várva*, a *Célszerű romok*, *Ítéletnap reggel*, a német hallgatóságra is erősen hatnak, az a fajta érzelmekkel teli koncentráció jön létre, amely élményként marad meg az emlékezetben.

Nagyon sokan szeretik Németországban Kemény István verseit, fontosnak tartják a költészetét. Bizonyítja ezt az is, hogy az elmúlt évtizedben minden német nyelvhez köthető nemzetközi fesztiválra meghívást kapott, legyen az Németországban, Svájcban, Ausztriában vagy Dél-Tirolban. Peter Holland, a legújabb kötet felelős szerkesztője mindenkinek büszkélkedik, hogy egyik nagy álma valósult meg a nevéhez fűződő Kemény-kötettel. Tudtommal Michael Braun, a német lírakitika meghatározó alakja eddig a *világköltő* kifejezést csak Kemény Istvánnal kapcsolatban írta le. Monika Rinck szinte minden költészettani előadásában, publikációjában felbukkan egy-egy Kemény-vers. A Schreibeft¹¹ irodalmi folyóirat 2020/94. számában, Tankó Tímea fordító szerkesztésében átfogó dosszié jelent meg a költő Kemény Istvánról, többek között

a *Lúdbőr* című esszékötetből válogatott írásokkal. Tankó Tímeának köszönhető regénye, a *Kedves ismeretlen* kiváló német fordítása is.¹²

Legkedvesebb emlékeim közé tartozik máig is, a több mint kétszáz éves Berliner Singakademie (Berlini Kórusakadémia) szervezésében létrejött felolvasóest. 2010-ben, az alapítvány Karl Friedrich Schinkel által tervezett klasszicista épületében, a Villa Elisabeth romantikusan málló dísztermében a kórusal együtt énekelte a közönség *A méhész* című vers német szövegére komponált kánont.

Azt is nagyon szeretem, amikor Monikával beszélgetve egy-egy Kemény-idézettel bölcselkedünk.

(...) külön-külön
pedig
tevékre
hasonlítottak
az események:
esemény
újabb esemény
mind egy-egy
tevére.

---

12 István Kemény: *Liebe Unbekannte (Kedves Ismeretlen)*, Braumüller Verlag, Wien 2013)
Ford. Tankó Tímea

HALMI TIBOR

A kamasz szív működése

Mert mindig így botlasz hőseidbe. Eszköztelenül. Arra, hogy hirtelen megpillantod a Nagyembert a sok sűrű, idegesítően cikázó folt között, nem igazán lehetsz felkészülve. A villamoson, miközben ülő- vagy állóhelyet keresel magadnak, a viszonylagos nyugalom kis szegletét, és ahogy kutakodsz, rosszabbnál rosszabb lehetőségek jönnek veled szembe. És akkor egyszer csak ott van Ő. Teljes fizikai valójában. Mivel korábban szállt fel a villamosra, már túl van mindazon, amivel neked épp meg kell küzdened. Azért büszke tartása némileg ámulkodik e régebbi harcokról, a kétségbeesés kis köreiről, a tömegben fuldoklásról, az alig észrevehető, ám annál idegesítőbb könyöklésekről, ám most, mint egy frissiben felavatott totem, kiérdemelt helyen ül az ablak melletti ülések egyikén. Mondhatni megviselt-elegánsan. És kifelé tekinget, meg persze maga elé is, és közben időről időre gyanús pillantást vet a mellette elhaladókra. De leginkább a hideg ércként szemébe vakító dunai panorámát lesi; a pesti rakpart vonalát, a sétaövezetek zöld sávjait, a Parlamentet, mely grandiózusságában folyton figyelmet követel magának, és a szenttelen vízfal csillanásait, a Dunát, amely nyilvánvalósága és kézzelfoghatósága ellenére talán a legkevésbé felfogható hétköznapi csoda mind közül. És a Nagyember szemében futnak össze a szálak. Az ő nagylátószöge képes befogadni az egészet. Tekintetében kristályosodik meg a világ rendje. És pusztán azzal, hogy néz, hogy tudomása van mindezen látványról, egybetartja azt, aminek rég szét kellett volna esnie.

A Nagyember Budáról utazik Pestre felé, ahogyan te is. És arra gondolsz, nem véletlen, hogy itt talákoztatok, ezen a villamoson, ami épp keresztül-kasul halad ezen a rejtélyes városrészen. És a gondolat hatására eszedbe ötlük, hogy milyen lenne megszólítanod, odalépned hozzá, és azt mondani neki, hogy évekig az ő szemével próbáltad látni ezt a titokzatos vidéket. Hogy verseiből megpróbáltál jeleket kiolvasni Budára vonatkozóan. Mert a középiskola évei alatt sokat jártál e polgári díszletek közt, a Fogaskerekű nyomvonalán haladva erdei sétákat tettél, ahol rejtőzködő villákat lestél meg, és a Sas-hegy lakóházai közt kanyargó lépcsőkön megannyi estét fecsegtél végig borgőzös hevíletben, és megérintett e táj. De mindig is érezted, hogy a te kamaszos üvegszemeid kevesek ahhoz, hogy bármit is érzékeljenek Buda esszenciájából. Nem úgy a Nagyember, és az ő versei. Melyek számodra rejtjeleket, titkos nyomvonalakat jelentettek. Csapásirányokat, melyeken el lehet indulni. Közelebb lehet férközni ahhoz a titokhoz, ami Buda belső lényege. Misztikus, varázsos nyelven íródott szövegek ezek, amelyekkel kapcsolatban egy pillanatig sincs kétsége az embernek, hogy olyasvalaki írta őket, aki tudja, milyen egy titok vonzásában élni. És olyan voltál, mint egy nyomozó, mindenáron ki akartad deríteni, mi az, ami annak idején megfogott. Ami szívedet ma is alig engedi. Egy lehetetlen, de minden turisztikai térképnél igazabb és valódibb elmetérképet próbáltál összeállítani a fejedben e rejtélyes városrészeiről, felhasználva azokat a „koordinátákat”, amelyeket a Nagyember verseiből kiolvastál. Nem kérdés,

a megismerés és a megértés vágya hajtott. Látni akartad Budát egy beavatott szemével. Megszállottan olvastad az *Elit negyed*, a *Lebegés a budai polgárság és Isten között*, illetve az *És nem évszak* című opuszokat, amelyek rámutattak a lelki rokonságra, hogy itt van egy nagyszerű ember, aki szintén járt Buda hűvös felszínén, és nem értette félre, nem bagatellizálta el ennek jelentőségét, szemben azokkal, akik naponta átutaznak a Duna bal partján, vagy nyomtalanul élnek szürke hétköznapjaikat a történelmi bérházak egyikében. Számodra ennek a „kalandozásnak” a dokumentumai ezek a költemények. És ahogy napról napra mind jobban és jobban belelovaltad magad a kódfejtésbe, egyre kevésbé tudtad úgy olvasni a Nagyember verseit, hogy a költemények mögé ne képzelte volna oda (még ha egyetlen szó sem esik róluk) a Sas-hegyet, a Gellért-hegyet, a Városmajort vagy a Fogaskerekűt, mint ahogy nem volt olyan alkalom, hogy ne jutott volna eszedbe a sorokat olvasva a századfordulós, illetve a Bauhaus stílusú bérházak homlokzatai, a nagypolgári erkélyek, a tágas ablakok, amelyekből könyvtárszobákra és ódon, valószerűtlenül óriási csillárookra látni. És ugyancsak odaképzelted a sorok mögé a meredeken emelkedő hegyvidéki utcák utolsó házait, amelyek valamiképpen elbírják az erdő fenyegető közelségét, hiába vannak az emberi civilizáció *legszélén*, mintegy a fenyegetésre adott pimasz válaszul, tüntetőleg jól érzi magát bennük az élet. Végül a versekben felbukkanó összes *szélső házat*, erdőszéli *villamost*, *mohos tanszéket* Budának striguláztad, nem érdekelt, hogy a Nagyember írásaiban esetleg más helyszínek is szóba jöhetnek. Mint ahogy elhitted, hogy kizárólag e rejtélyes városrész viszonylatában létezhetnek a *manók*, az *odvas*, *vén tanárok*, a *koboldkórusok*, amelyeket az itteni ökoszisztéma ugyanolyan szerves részeinek gondoltál, mint a polgárokat és az ő forgalmas csomópontokon áthaladó autóit, a közparkok ezeréves fáit vagy a lepusztult, senki által nem látogatott villákat. Úgy okoskodtál, hogy ezek a kreatúrák talán épp az ilyen jobb korokat megélt, történelmi bűnökről hallgató óriási épületek hátsókertjeiből bukkantak elő egy *szép napon*, és azóta is a helyieket riogatják napszállta után. És egy idő után már nehezen tudtad leválasztani a versek sajátos hangulatát az általad mitikus magasságokba emelt budai atmoszféráról. Bár a Nagyember költeményeiben mindig is lenyűgözött a „világ nagy kérdéseit” boncolgató értelmiségi attitűdje, illetve az, ahogy a versek mindenkor beszélője a polgári morál biztos tudatában különféle témákhoz nyúl, problémákat vet fel, nagymonológokat gyárt, és tetszett az átláthatóságra, a megértésre való törekvés, valamint a világ folytonos számbavételének gesztusa: *Ezek a kulcsok – Ezek az emberi roncsok – Ez a hivatal*, amely szintén mélyen polgári gesztus, mégis téged, aki Budáról akartál mind többet és többet megtudni, sokkal inkább érdekelt a személyes gondok mentén artikulálódó, a büntudat vagy a megbánás nyelvén megszólaló magánember: „Elmúlt éjfél. Megint nem éltem / meg a mának”, akinek hétköznapjait csakis budai díszletek között tudtad elképzelni. A hús-vér budai lakos versbe foglalt élete foglalkoztatott, mert hitted, hogy azon keresztül szimbolikusan a budai polgárság otthonába fogsz belátni. És ott voltak előtted kiterítve a Nagyember versei, akár egy térkép, és ültél e papírhalmaz fölött kedvenc fantazmagóriáddal. Közben persze, mintegy lazításképp, jártad csak jártad az utcákat. De a telített kamasz szív, és ez idő tájt a felfokozottság, majd az azt követő, szelíden csordogáló évek, melyek nem várt némaságot hoztak, milyen józan kutatómunkára adhattak lehetőséget, ha egyáltalán?

Ilyesmikre gondolsz, miközben még mindig azon jár az agyad, hogy meg kéne ragadnod a kínálókozó lehetőséget, és oda kellene ülnöd hozzá. Amíg még

nem késő. A villamossal a Margit hídon jártok, és Buda hatása érezhetően csökken. Végre leülni vele szemben, és elmondani neki, hogy az ő versei a kamaszkorodat jelentik számodra az egész titokvadászattal együtt. Azt, hogy még ha nem is jöttél rá a titok nyitjára, legalább teljes tüdőkapacitással magdba szívad e rejtély lehetetlenségét, és hosszú órákat időztél a titok mellett ráérősen, farkasszemet nézve a morajló várossal. Vagy azt, hogy sosem laktál Budán, épp ezért sóvárogva vágytál rá mindig is, és kerested az alkalmat, hogy barátokkal, akikkel azóta megfakult a barátság, és régi szerelmekkel, akinek már a nevére sem emlékszel, újra és újra bejárd régióit, mindig egy másik kerületbe, más negyedét, parkját, utcáját felfedezve az egészében megismerhetetlennek. Mert akkoriban úgy érezted: „csak Buda fölött voltak csillagok”. És amikor erre gondolsz, hirtelen eszedbe jut, hogy egy ideje már budai lakos vagy te is. Hogy belülről láthatod azokat a könyvespolcokat és idejétmúlt, óriási csillárokat, amiket késő délutánonként, a sötétedő ég alatt megigézve lestél az utca túloldaláról. És a kapuk, melyek zárva voltak akkor, és amiken titkon mindig is remélted, majd egy-egy kedves nyugdíjas néni fog beengedni, olyan öreg hölgyek, akik megsajnálják a tévovaságot, most tárva-nyitva állnak, és belépve a lépcsőházakba, átcsoszogva a körgangos folyosókon, rá kell döbbed, hogy azok az épületek, amiket annyit csodáltál, szebbek voltak kívülről, egy szebb álom ígéretét nyújtották egészen addig, amíg nem lestél mögé a patinának – most óráról órára, percről perce katonás rendben potyog le róluk valami, kopik és tompul a polgárság dicső fénye, omladozik a történelmi közelmúlt. És mivel az új lakók se befűteni, se belakni nem tudják az óriásokra tervezett budai bérlakásokat, múzeum számukra az élet e falak között. Visszhangos kiállítóteremmé vált a négy fal határolta tér, és ha benne bármi mozgást észlelsz, az legfeljebb a semmi zavart botladozása. Arra gondolsz, ami talán úgy írható körbe, hogy: „A bogaras bácsi meghalt. / Szétnyílt tenyeréből / a szarvasbogár elrepült”, vagy: „A múlt, ha nem múltnak nevelték, / kamaszkorától csak bosszút áll”. És most a legjobb esetben is ácsorgónak, *várakozónak*, *prolinak* mondanád magad, kismizmizettnek, mert senki sem avatott be abba a végső titokba, hogy milyen, ha felnősz. Ha illúziót vesztett, titoktalan, száraz humorú felnőtt lett belőled. És alig ereszt a „pontatlan érzés a szívben”...

A Nagyember versei számodra nem csak a titokkeresés, a lényeg felkutatásának dokumentumai, hanem a csalódás költeményei is. A csalódásokkal telt szív szép vallomásai, egy olyan ember írásai, aki mindennek ellenére szerelmes az életbe. És ha erre gondolsz, felderülsz, és úgy ítéled meg, mégis csak *működik* minden, működik az egész: „Átadom a korszakot. Működik.” – elhiszed a Nagyembernek, hogy így van jól minden, ez a titoktalan szürkeség, a beavatatlanság nettó hiánya, sőt, még az izgága tolongás is rendben van a villamoson. Megszokható. Közben tizenegy óra is elmúlt, nemsokára dél. A hivatali dolgozók, bár még ki se látszanak a papírmunkából, fejben már kedvenc éttermeiket veszik sorra, hogy mit egyenek ebédre, és ettől mintha könnyebb lenne a munka számukra. Az idő száraz. Gyanútlanul ragyog az ég. És arra gondolsz, hogy végre valahára tényleg oda kéne lépned hozzá. Leülnöd a Nagyemberrel szembeni plüssülésre, és ha mást nem, mindössze annyit kéne neki mondanod, hogy „köszönöm”. Köszönöd azt, hogy van, aki szemmel tartja a világ működését, helyetted, illetve a többiek helyett, akik vidám nemtörődomséggel utaznak bele a nagyvilágba. Mindössze ennyi lenne csak, amit értésére kellene adnod, és az sem baj, ha nem értené, ha zavarba jönne ettől. Hiszen csak te tudod, hogy a kamaszkorod végeztével, és egy nagy illúzió kipukka-

dásával mennyi minden megváltozott, például te is írsz, ennek ellenére sosem mernéd azt mondani neki, hogy kollégák vagytok, csak mert időnként tollat ragadsz, pedig volt már közös irodalmi estetek, köteted is megjelent azóta, sőt, köszönőviszonyban vagytok egymással... És mégsem, nem, nem mész oda hozzá. Legyőzöd magadban a késztetést, hiszen olyan jól ül, olyan kíváncsian tekinget kifelé, és egy pillanattal később olyan lendülettel, ellentmondást nem tűrően áll fel, és lép oda a villamos ajtaja elé, hogy leszálljon a Jászai Mari téren – úgy tűnik, eddig utazott. Te pedig mész tovább. Robog veled a szerelvény a következő megálló irányába, ami a felnőttkor legjava. És a villamos ablakából látod, éppen csak elcsípve a látványt, ahogy áthalad a zebrán, majd gyors léptekkel eltűnik a körútra merőleges utcák egyikén, a te kedvenc költőd, titkos mentorod: KEMÉNY ISTVÁN, a világ ítésze, aki tekintetével tartja egyben a világot.

KÓSA ESZTER

Ez egy vers

Kemény Istvánnak

esik, esik, esik, esik,
nem baj, hogyha megázik a
vers, a ház, az ég, a fák,

most épp gyorsan telik minden,
most épp lassan telik minden,
most múlik a szabadság,

tánci-tánci függetlenség,
hozd vissza a nagy esőket,
szakadj le a napokról,

ez is egy ma, ünnep napja,
most telik, és maga előtt
újabb hétköznapot tol,

szabad csúnya rímet írni,
raggal-reggel, lecsúnyázni,
meglepődni is szabad,

szakadjon a nap az égről,
csak úgy szakadjon, ha tetszik,
rím is legyen itt: marad,

ne maradjon mégse semmi,
meggondolni is lehet, ha
megtartani nem kéne,

ismételni sem kéne, ha
mégis sok más szó mehet az
akárminek helyére,

elcsúsznak a rímek, és a
szavak bennük botladoznak,
esni kezd a vers, az ég,

csillagokat szór magáról,
áztatja a képeit, majd
szótagokra mossa szét,

szabad felszáradni hagyni,
szabad péntek, szalad szombat,
a téma is elszaladt,

szalad minden, hadd szaladjon,
egy vers ül csak, mint a költő,
tútelített ég alatt

vár a hulló szótagokra,
nyugodtan vár, mintaköltő,
tudja, hogy már megmaradt,

mert már régen meg van írva,
mégis mindig újraírja,
egyre szebbre ázik el,

szépre fázik szótagokkal,
tudja már, hogy miről szól,
és el is mondja, hogyha kell,

arról szól, hogy ember, Isten,
arról is, hogy megéltette,
hol kezdődött lenni és

merre visz ez a sok eső,
hogyan kell szépen eleredni,
hogyan kell csúnyán hagyni és

REMÉNYI JÓZSEF TAMÁS

„Számoljuk meg a világot”

A *Semmiesetről*

Kemény István 2006-os verseskötete (*Élőbeszéd*) a pálya csomópontja. Az „el is vagyok veszítve, meg is vagyok találva” pillanata (*A kesztyű*). Hogy ez a pillanat számvetés és költői eszköztár tekintetében mit hozott, azt a kötet reprezentatív, nagy verseinek elemzéseivel a recepció jócskán (örömteli módon) átfésülte. Van azonban *valami*, amit nemigen vetettek egybe e líra önnön hívószavaival.

Ez a „valami” *A semmieset*.

Többen hosszúversként aposztrofálták, holott pusztán azért, mert „hosszú”, nincs köze a nyolcvanas-kilencvenes évek magyar lírájának egyik meghatározó és karakteresen saját jegyeket hordozó műfajához. A kötet szerkezetében hangsúlyos helyen álló művet Guillaume Métayer „lenyűgöző verses mesének” tartja,¹³ Ferencz Győző tulajdonképpen az *Élőbeszéd* kulcsversének látja,¹⁴ Angyalosi Gergely szerint, akinek pedig több baja is van a kötettel, ez „igazi remeklés”,¹⁵ Margócsy István viszont éppen ellenkezőleg, egy nagy feszültséggel áthatott, kitűnő kötet egészéhez képest elmarasztalja: „talán csak *A semmieset* lóg ki a sorból, melynek túlabstrahált jellege a többi vers fényében kifogásolható”.¹⁶

Egyetértek Angyalosival és egyetértek Margócsyval: *A semmieset* remeklés – és „kilóg”, azonban ez nem színvonalasést jelent, hanem egy korábbi – az *Élőbeszéd* verseiben-hangvételésében is érvényesülő – költészetszmény abszurditásig vitele. Felidézi azt a korai Kemény-korszakot, amelyről szólva minden kritikus a tudatos rontás, szándékolt esetlenség paradoxonaival foglalkozott. Közmegegyezés szerint: a modernitás utáni radikális *zuhanás* és a modernitás nyitányának etikai-filozófiai *kapaszkodása* látszott egyazon költői gesztusokban. Ezekhez képest *A semmieset* új-esetlenség, amelyhez Kemény a saját hagyományából merített. Absztrakciója pedig nem túl, hanem innen van: a mítoszkezdemények nominális fogalmazásmódja határozza meg, amely egyben összecseng a gyermeki megnevezések (Keménynél kezdettől őrzött) közlés-logikájával (például: „a vadászgépek pilótái tévedésből / vaskeresztesek”; *Az esős időszak alatt tett kissé nyomasztó utazásra emlékszem most vissza*, 1982. [már a cím is...]) Ideológiák vesztette korban (tudom, untilig hivatkoztunk már erre, de elhagyhatatlan) ez biztonsággal (kockázattal) vállalható halmazállá-

13 Métayer, Guillaume: *Kemény István és a történelem*. In: (Balajthy Ágnes – Borsik Miklós szerk.) *Turista és zarándok. Esszék és tanulmányok Kemény Istvánról*. JAK+Præ.hu, 2016.

14 Ferencz Győző: *A kétszer kettő józansága*. In: *Az alany mint tárgy*. L'Harmattan, 2014.

15 Angyalosi Gergely: *Hol a költészet mostanában?* Holmi, 2007. 6. (Nem egészen jelentés nélküli az egybeesése e kritika címadása és Ferencz Győző korábbi esszékötetének címe között; rjt)

16 Margócsy István: *Számadás és/vagy panasz*. In: *Eleven hattyú*. Kalligram, 2015.

pot. Művészi, mondhatni ismét: gyermeki bátorság kell hozzá. Az Élőbeszéd-beli tömegyilkos is „bácsi” (*Előkészítő látogatás*), „kisöreg” (*A szomszédok kara*), ami egyfelől az elpudvásodott, bűnbén fogant gerontokráciára, másfelől épp e gerontokrácia által infantilizmusban tartott nemzedék(ek) tudatvilágára reflektál. A kötet Káin-ciklusa e tekintetben is egyívású *A semmiesettel*.

Feszélyező vers. Mítosz-travesztia? Allegória? Históriaiás ének? Példázat? Ha valóban mese, ahogy Métyayer mondja, akkor sem szépirodalmivá finomított olvasmány, nem folklór Illyés Gyula átdolgozásában, hanem valóban élő beszéd, az éppen születő forma darabosságával. A költő pályáján mindvégig kitüntetett műfaji allúzióként. A mesélő ember kötelességének érzi, hogy ritmust találjon (egyszerűt), és rímszerű csengésekkel is próbálkozik (*lényeg – tényleg, semmiségem – személyiségem* stb., stb). Ha másból nem, ezekből a parodisztikus jegyekből világos lehet, hogy a mesélő ember nem azonos a költővel: őt Kemény kedvtelve használja olyan belátások kifejezésére, amelyeknek a súlya *amúgy* elviselhetetlen. Ám ez nem szerepvers, ahogyan Kemény pályáján korábban sem a hagyományos értelemben vett szerepversekkel találkozunk. Egy folyamatosan megtartott dichotómiával van dolgunk, a bravúros képalkotásokkal operáló költő *mögött* végig ott a meg-megálló eszű magánember. (Egyetlen példát: 1994-es csodálatos versében, a *Nagymonológban* végig ez a kettős történelem- és énszemlélet működik.) Az eljárásmodra az életmű egészét illetően Lapis Józsefnek van egy pontos igéje (kurzíválom): „... a referenciákat, rétegeket úgy *mázo*lja föl a szövegben, (...) hogy az olvasó azt érezze, itt olyan titok lappang, amellyel neki dolga, feladata van”.¹⁷

A vers címében a *semmieset*, így, egybeírva, csonkolt szó, rag nélkül nem létezik (fellengzősen fogalmazva akár hapax legomenonnak is titulálhatnánk). Valójában a Semmi esete vagy legalábbis a Semmi-eset, de akár így, akár úgy, megszemélyesítő vagy jelképszerű nagybetűvel. Ám a főhős a Nulla. Akkor miért nem ez a címe: A Nulla esete? Ó az, *akit* elhagynak a számok, tettüket utólag kesze-kusza rágalomokkal indokolva. Magyarázkodva, ahogy mifelénk akár magánéleti tetteket, akár „történelmi” bűneinket kezelni szokás... A homályban hagyott aggodalomtól a szolidaritás megtagadásán, a „nincs időnk erre” pragmatizmusán, a háritásokon és gyalázkodásokon, gúnyolódáson és ráfogásokon át a végső(nek látszó), gyilkos ítéletig. „Ahogyan az előző ciklusokban a bűnbakot Káin jelképezte, most a számok az ismeretlen nulla elleni összeesküvést tervezik” – írja ugyanerre máshonnan közelítve Orcsik Roland.)¹⁸ A számok tehát útnak indulnak:

*Egy, Kettő, Három és a Többi,
Csak a Nulla nem, csak ő nem,
Holnap meg fog majd együtt szökni,
Egy, Kettő, Három és a Többi,
És nem fog többé visszajönni,
Mert egyre vágyik: el innen!
Egy, Kettő, Három és a Többi,
Csak a Nulla nem, csak ő nem.*

17 Lapis József: *A néma K – a Kemény-poétika néhány vonása és a fiatal magyar költészet*. In: (Balajthy Ágnes – Borsik Miklós szerk.) *Turista és zarándok*, i.m.

18 Orcsik Roland: „és szép csendben / szörnyű idők közelednek”. *Tiszatáj*, 2006/12.

Mozdulnak, de sehová sem jutnak. A mi mesénk két statikus jelenetből áll: a magára maradt Nulla énekéből és – az állatok tanácsának mesei mintájára – a számok diskurzusából. Miről tanácskoznak? Megint csak ellentmondásos a dolog: „Vitáznak itt a semmiről se”. Egy klasszikus retorikai fogás, a perspicuitas fordítja át itt a semmi jelentését. A kezdet amúgy jámbor ahhoz képest, hogy felmérhetetlen horderejű esemény készülődik-történik: amennyiben a világ számokban kifejezhető („Számoljuk már meg magunkat!, szól egyikük, „Számoljuk meg a világot?!”, felel rá egy másik), maga a világ fordul ki magából. Ráadásul a számok nem pusztán útra kelnek: szöknek. A világ szökik, szökne önmaga elől. Ez mesélőnk helyzetjelentése, nem igényel különösebben részletező magyarázatot. Minden egész eltörött, ennyi. De a törés triviálisan halálos ismétlődése, a multiplikáció rezignáltan tudomásul vett látványa hősi pózban nem fogadható.

„A Nulla itt marad, szegényke / És várja a többi számot.” Hogy itt hagyták, még meg is érti. „Nulla vagyok, tők világos!” – a szójáték, amelyben a n(N)ulla jelentése/jelentősége kétségbe vonható, egy másik köznyelvi fordulattal így is hangozhatna: (egy) senki vagyok. Mondja is: „Alig vagyok több mint a semmi.”

A többiek szemében értékelhetetlen figura, s azt, amit mégis tesz, magamutogatásnak minősítik: „nyilván főz”, mondják, azaz megjátssza azt, hogy értük út össze valamit (alkot). De hát a Nulla valóban ezt teszi, kiderül az első versszakokból, várja vissza társait:

*A vacsorát főzi a Nulla,
A semmiből főzi ezt is,
De legalább nincs vele munka
Nincs többöm, mint a semmiségem,
Semmiségem, nullaságom
Nulla az én személyiségem*

Kezdjük az utóbbi, kétértelmű sorral. Jelenti azt, hogy ez az egyed mit sem ér, és azt is: nem akárki vagyok, pótolhatatlan, magával a Nullával azonos. Ez visszamenőleg is módosítja a bemutatkozást: „Nulla vagyok”, és ez az utóbbi értelemben is „tők világos”. Ugyanez vonatkozik a „semmiség” kifejezésre is. Amit birtokol, amiként mutatkozik, az a legcsekélyebb figyelemre sem méltó, ugyanakkor: a mivoltja maga a semmi, és az bizony a teremtésben nélkülözhetetlen tényező. Csak a Nullával képzelhető el (a) Minden. A nulla nélkül, a semmi nélkül a világ nem fogható be. (Ennek ontológiai kifejtését most mellőzhetjük.) Igaz, státusza megingott, a számok hátrahagyták, cserbenhagyták, rejtély, valamiféle véletlen, hogy majd mégis visszafordulnak hozzá. A titok megvallása (csak egyetlen példát említve) az *Udvári bolond egyedül* (1999) okfejtésével azonos gyökerű:

*Mi ketten együtt
tudunk egy titkot, tudunk
egy pontot, ahonnan
Mozdítható minden, ahonnan
ki lehet forgatni bármit – és nem
érdekel minket, szomorú
kincsem, ép eszem.*

*A nullát érezzük, mint plusz és mínusz,
ahogy a szarvasgombát a disznó,
ahogy herélt a háremet, ahogy
hőmérő a lázat, színész a náci
tisztet és végtelent a bandza – és nem
tudjuk használni, szomorú
kincsem, ép eszem.*

Az ebből fakadó csódtól kifürkészhetetlen módon a gondviselés menti meg praxisunkat, profán (megint csak azt kell mondanunk: gyermeki) világmagyarázat szerint: A *semmieset* szerzője jobb híján anyagi lelkiismeretet emleget. Valami irreálisból eredő sugalmazást. Egy régi ambíció érvényben maradását („lelket önteni” a lelkiismeretbe; *Az élő lelkiismeret*, 1999)

Ismerünk tehát egy pontot, „ahonnan mozdítható minden”. Mint A *semmieset*ből megtudjuk, a Nulla ágya pont alakú.

A többiekre főző Nulla ugyanakkor, nem kétséges, a látható alapanyagok nélkül, pusztán a képességeire hagyatkozva (a semmiből) valamit létrehozó, közösségben gondolkodó ember. Nem húzom ki ezt (brrrr), sőt meg is toldom: maga a (mindenkori) költő. Ne feledjük, némi öniróniával: szegényke. Akinek álmái vannak („túl szomorúak”). Az őt érő szidalmak sorában a Nulla a „hisztis, rossz színész”. S hogy az asszociáció indokoltsága felől ne maradjon kétségünk, Kemény a Nulláért visszatérés szónoki dilemmáját pofátlanul így dobja föl: „*A semmiért egészen?*” A „semmiből főzés” magának a művészetnek a misztériuma. (Újabb) rejtély, miből és miért akar valaki (a Teremtőhöz képest egy nulla) konkurálni a teremtéssel. S hogy végképp bizonyosak legyünk a vers e szólama felől: a számok idegenkednek a Nulla „tojás alakú testétől”. A tojás a létrehozatal, a megszületés és megmutatkozás esélyének metaforája.

A tojás alakú test persze nem a *Nulla* szóé, hanem a számjegyé: 0. Ahogy az 1, 2, 3 is (nagy) *betűvel* szerepel. Itt rövid kitérőt kell tennem egy korántsem esetleges párhuzam kedvéért. Hajnóczy Péter enigmatikus, lírai rövidtörténete, *A latin betűk* a mitikussá transzponált ábécével, *a megszámlolt betűkkel* Keményhez hasonlóan járt el. „A latin betűk elhatárolták, hogy egy virágzó hársfaerdőben összeülnek és kicserélik gondolataikat. A 33 latin betű.” Így kezdődik Hajnóczy (ugyancsak) remeklése ember és kultúra, ember és vegetáció egymásra vetítésével. A rövidtörténetben úgy fest, mintha a betűk külső agresszió áldozatai lennének, ám a katonák, akik *terepszínű* egyenruhát viselnek, kötelességüket hajtják végre, parancsot teljesítenek, és a harci szokásrend szerint orvos is van velük – azaz Hajnóczy világa ugyanúgy önmagát pusztítja, pusztítaná el, mint Keményé. A végkifejlet rejtélye is azonos sugalmazású: „milyen szép ma a hold”, suttogja a hársfa, és erre az esztétikai-érzelmi üzenetre, de leginkább úgy mondhatjuk: a létezés természete és hatalma szerint („az Élet él és élni akar”) a betűk feltámadnak. Megmaradnak, akár a számok, a ki tudja hogyan, valahogy mégis ösztönző humán-beidegződések vonzásában. Ahogyan rejtély (lelkiismeret ide vagy oda), mégis *miért* térnek vissza a számok Keménynél a Nullához, önmaguk lényegi eleméhez, pedig már kimondták rá a halálos ítéletet („A Nulla tőlünk megdögölhet”) „A Titok létezik, de elveszett. Létezésének tudata viszont a történelem nagy összefüggéseinek létezését is jelenti. Ha a megszólaló nem férhet hozzá ezen összefüggésekhez, a Titkot hordozó „elszabadult eposzok”

– tágabb értelemben az eltűnt kultúrák – utáni vágya akkor is megmaradhat”, összegzi Fekete Richárd.¹⁹

A humanizmus csődjének kíméletlen fölismerése és ugyanakkor a (Fekete Richárd s mások által gondosan jellemzett) illúziótlan, de megfeszített vágy valamely elhagyott kiindulópontoknak legalább az említhetőségére, sokkal jobban összeköti Hajnóczyt és Keményt, mintsem gondolnánk. Kettős portréjukat egyszer érdemes lesz megrajzolni, s ez a művelet egyértelműen az ezredforduló szemléleti-poétikai fejleményei felé, *előbbre* lökné Hajnóczyt, s határozottabban *visszakötné* Keményt egy előző korszak vívódásaihoz. A *semmieset* kapcsán itt most én is csak fölmázoltam egy közös vonást.

A szétesettségben csupán az ördög rak néha rendet (nincs benne köszönet; Kemény: *Káin éneke közelről*), egerutat az kínálhat, ha – pótcselekvésként persze – működtetjük a leltározási késztetéseinket. Ha fölleltározzuk, „megszámoljuk a világot”, mert ez azzal az átmeneti megnyugvással járhat, hogy igyekeztünk eligazodni. A modernitás utáni leltár nem igényel, sőt: nem enged hierarchiát, a leltári „tárgyak” között nem lehet eligazodni. A nyolcvanas-kilencvenes évek a nagy gyűjtés, a felmutatás korszaka. Ahogyan Hajnóczynál Brasch Izidor cipókanala, a Teremtő lebegő orgonagyökere és a kulturális giccsek azonos halmazt alkotnak, úgy Keménynél Komolyhon őszi fölmérése folyik (*A területi elv*, 1990), együtt a beköltözés vágyával egy aprólékosan végigmustrált történelmi atlaszba (*A vándorhoz ragadt föld és a földhöz ragadt vándor*, 1990). Itt „a tavasz, a nyár, az ős, a tél külön nejlonszákokba téve” (*El*, 1992), és egyre gyűlik a reggeli lapok, a készpénz meg az emberi roncsok kupaca. „Ez itt a ragyogás. Így ragyog. / Ez itt a lebegés. Így lebeg. / Most beljebb megyünk. Így megyünk. / És itt a gépház. Ez titokzatos” (*Dél*, 1998). Mindez hosszsan sorolható (leltározható) még, de a makacs láncolatra álljon itt inkább egy példa a legújabb kötetből, a *Nílusból*:

*és nekifogott szétszerelni magát
rosszra és jóra.*

*És válogatott és leltározott,
és elemzett és félrerakott,
de nem volt még kész, amikor
látszólag a semmiből
megérkezett a megpróbáltatás.
(Mítosz)*

Az egész dermesztő hiányának képzete és a szenvedélyes sóvárgás *A semmiesetben* tehát ideiglenesen nyugvópontra jut. Ám az állapot továbbra is nyugtalanító:

*(Miért mentek vissza érte végül.
Máig tűnődnek, miért is.
Az ész itt megáll és visszaszédül,
Hogy miért fordultak vissza végül.
Az éj nappalt, a nappal éjt szül,*

¹⁹ Fekete Richárd: *Kétkedő komolyság. Kemény István költői éthosza*. PhD-értekezés, Pécsi Tudományegyetem, 2011

*Titok van – nyitja még sincs.
Hát ezért mentek érte végül.
Ezért tűnődnek, miért is.)*

Így hangzik az epilógus. Ahhoz képest, hogy a világméretű likvidáló szándék továbbra is kísért, a rejtély csupán henye zárójelbe (mintegy lábjegyzetbe) téve szerepel, ahogy a tömeggyilkosságokat szokás elkönyvelni idővel, bűnhődés nélkül, émelyítő banalitások közepette.

A *Nullán* könyörgésétől *A semmiesetig*, a *Célszerű romok* siratójáig és tovább, Kemény István hűséges egykori ars poeticájához: „Aki tehát becsüli magát, egyetlen feladatot tűzhet ki: alkotson egyenes művet, de ismerje a kört, és ha glóriává tudja alakítani, használja fel!”²⁰

---

²⁰ Kemény István: *A gyűrű és a pálca*. In: Kemény István – Vörös István: *A Kafka-paradigma*. Széphalom, 1993.

CSOBÁNKA ZSUZSA EMESE

Boldogasszony bolondja

Mese Kemény Istvánnak

A csönddel indult. Képtelen voltam szólni, pedig a reflektóifényben álltam. A cirkuszközönség türelemmel várt, de semmi. Se lépni, se megszólalni. Csak egy izzadságcsepp indult meg a nyakam felé. Bután mozgattam az ujjaim, hátha eszembe jut valami, egyetlen mozdulat, amiből felépülhet a produkció. Tudtam, éveken át rutinból nevettem, csillogó szemű gyerekek kacagásától voltak hangosak a napok. És a nők! Istenem, mennyi részegítő illat! Kendőktől habos nyakukon fodrozódott a szél, míg néztem őket. Sokszor úgy éreztem, nem a szél, hanem a tekintetem mozgatja őket. A férfiak iránt érzett bajtársiasság megtartott, ha dőltem, tudtam, a nézőtéren ülőkkel szemben érzett szolidaritásban van annyi erő, hogy nem eshet bajom.

Cigánykerék, kötél tánca és grimasz. Ebben jó voltam. Egy-egy szórakoztató történet, ha elfárad a lélek. Hagytam, érje őket utol, ne loholjanak maguk után hiába. Nem számított, mibe kerül. Vigyék a kabátom, a piros orrom, vigyék a testem. Botladoztam, orra estem, mikor mit kértek. De amikor egy bohóc a saját lábában esik el, az annyi, mint mikor hazudik magának az ember: rajtam és a mutatóványomon keresztül magukon nevettek. Én közben dadogtam *valamit a vérről*, meg *a néma H-ról*. Nem értették a viccet, így az engem körülvevő világ egyre életlenebb lett, célszerű romokkal telt meg a levegő. A veszteségek száma napról napra nőtt, úgy éreztem, valami megváltozott bennem, és a közönség sem érti, hogy miről beszélek.

Pedig a kis cetlikre, amiket rájuk szórtam, egyszerű szavakat írtam, *tej*, *kenyér*. Láttam, megbabonázva nézik. Láttam, hogy nem értik, pedig csak annyit akartam mondani, hogy minden sokkal egyszerűbb. A csalódás miatt lehetett, vagyis a túlzó elvárásaim miatt. Elkezdett szorítani a mellkasom, aztán másnap szívszúrásra ébredtem. Másnap olyanokat láttam, akik mozdulatlanul ültek, testükben burjánzó sejtek hirdették a ragaszkodást az önvádhoz. Hiába ordítottam rájuk, hiába sírtam helyettük, hiába nevettem helyettük, akarták, hogy fájjon. Bűnösök akartak lenni, mert elhitték, az legalább valami. A boldogság csak félreértés, a megelégedés pedig a balekok imája.

Hiába mondtam, a rák felzabálja a testet, de előbb a lélekkel kezdi, ők ragaszkodtak hozzá. Egyáltalán nem akartak szabadok lenni. Ezt nem értettem. Kérdeztem, mondjátok, mire ez a bolyongás a testben? Nem lenne jobb habkönnyűen élni? Nem lenne jobb elhinni, hogy igazából csak mese volt a megfeszítés is, a Kiszjzus pedig összességében véve egy a lehetséges válaszok közül.

Szóval, mindegy is. Valahogy így kezdődött. Egyszer csak elkezdett valami belülről rágni. Félelemszaga volt, és a mellkasból indult. Annak a rettenete, hogy már a testem sem vagyok képes uralni. Kanyargott bennem, mint egy *hullafáradt folyó Egyiptomban*, a Nílus, de nem értem át, nem fogtam fel, hiába próbáltam. Gondoltam, kialszom, becézni kezdtem, *szomorú kincsem*, *ép eszem*, és álmomban hosszabb kötelet vettem, legyen min végigmenni, ha újra rám tör az élet elviselhetetlenségének szaga. A semmiből jön, aztán beléd költözik. Mintha a saját tested belülről rohadna. Egyik pillanatról a másikra elfelejtetted, hogy szippanthatsz a friss levegőből. Túl sok mindent hordtál a folyóba.

Bepállik a körülötted lévő tér, sűrű lesz a levegő, te fennakadsz rajta, beleütközöl saját magadba, a testedbe, aztán a lelkedbe, és elhiszed, ennyi az élet.

Annyi történt, hogy nem tudtam végigmondani egy történetet. Elakadtam a második sornál. Mint egy lemezjátszó visszabukó tije, sercege kerestem a mondat végét, legalább a szót vagy a sóhajtást, azt a kurva pontot. De semmi. És akkor arra gondoltam, ha már a helyet és az időt sem tudom nevének nevezni, mi lesz velem a végén. Mi lesz velem, ha egyszer Isten elé kell állnom, és megkérdezi tőlem, mire való volt az én életem? Mi lesz, ha képtelen vagyok megszólítani? Mi lesz, ha nem tudom a kérdésére a választ? És nem azért, mert elfelejtem, hanem mert mindig is üres volt a fejem felett az ég.

Így történt.

Bohóckodtam? Kötéltánc egy emberöltőn át? Grimasz és bukfenc? Arra gondoltam, az Isten is olyan, mint én, megítélve éli a körülötte lévő jelenvalóságot. És engem akkor haszontalannak tart majd, nem méltónak a létre. Megcsúfolni a Jóistent? Megdöbbsentett, mire vagyok képes.

Múlt az idő, a hajamban kezdte. Ezüst szálakkal szőtt be a szorongás, mint a pók, pedig tudtam, lehetne Ariadné fonala is, ami kivezet a labirintusból – csak erősen kell tartani, és hinni benne.

De hiába.

Akkor tévedt utamba a kolostor. Addigra már a testemben egy medúzával éltem. Ennyi csak. Kocsonyás, áttetsző állat a lélek. Cigánykerék, kötéltánc és grimasz – egytől egyig mindet elfelejtettem. Utolsó mentsvárként gondoltam a megszentelt helyre. Ha itt lakik a Jóisten, a közelében talán lesz megint levegő és fény is. És a kolostor lakói, a papok! Biztosan tudják, hogyan kell helyesen élni. Hirtelen gyermeki rajongás öntött el: akkor nyugodt lélekkel állhatok az Úr elébe.

Bekopogtam, és verdeső kerubokat éreztem a fejem fölött, széles szárnyakkal az ég felé mutató lomha karral. Telt az idő, befogadtak, én tettem, amit kértek. Álmos reggeleken törtem magam, hogy felébredjek, és hol a szomorúság, hol az irigység öntött el, hogy bennük nincsen semmi kétség. Felkeltek, felöltöztek, imádkoztak.

Van, aki Istent teljes lényével éli. Én szilánkjaimra estem szét.

Szóval, el-elmaradoztam. Elkezdett ez a valami belülről rágni. Kanyargott bennem, mint a Nílus, de egy *remetefolyó*t nem ér fel az ember ésszel. Idegenek voltak a szavak, idegenek a színek, idegen minden mozdulat.

Messze nem az vagyok, aki voltam, olykor ilyesmik forogtak a belső dobban, de nem mosott tisztára semmit. Láttam, hogy mennyi fals hang szólt bennem, néztem a tükörben: a bohóc arcán vastag smink, a szemében elfolyó irányok, mintha lenne szépség a ragaszkodásban. Holott a Nílus egy folyó, és a test máshol van. *Szárít a nap és sajnálkozik, szárít a szél és sajnálkozik, szárít a datolya és sajnálkozik, csak a sivatag lepődik meg rajtad, mint minden reggel, Nílus, Nílus, hát te még élsz?*

Az emberi agy mennyi mindenre emlékezik. Pedig milyen jó lenne akár egyetlenegy sorra sem. Akkor talán végre tudnék levegőt venni.

Nem voltam éhes, szomjas is alig. Mi Atyánk, kezdtem bele, te, aki a menyekben vagy, próbállak megszólítani, hátha értesz – aztán elakadtam megint. Sercegett a tű a számban. Láttam egy székot, láttam, miféle árnyékot vet a falra. Láttam, az egésztest Isten ujja hogyan rajzolja körbe. És akkor megálltam. A kolostorkert eldugott sarkában volt egy Mária-szobor, az jutott eszembe. Szégyen, nem szégyen, én tőle fogok segítséget kérni.

Napok teltek el, aztán hetek. Délutánonként el-eltűntem. Tudom, voltak körülöttem, de csak a szoborra emlékszem és a csöndre. Végre nem sercegett a tű, forgott a lemez, én pedig megpróbáltam, megy-e még a bukfenc. Tud-e még az arcom grimaszokat vágni? Képes vagyok-e arra, hogy akkor essek hasra, amikor mások nézik? Tudok-e nevetni magamon végre?

Magam köré képzeltem a zúgó tömeget, a reflektort és a fényt, Istenke nagyokat kacagott, erre tisztán emlékszem. Dübörögnek a hangok.

Kerék, kötél, grimasz. Kerék, kötél, grimasz.

Nem őszinte a mosolyod, te, bolond, mondta bennem a hang.

Na, ekkor kezdtem el újra.

Elrugaszkodás és nekilendülés. Ellazított arcizmok, belégzés, kilégzés, hosszabb kilégzés, mintha az életem múlna rajta. Az elmében forgó dob elszédít, érzek, émeleygek, olyan, mint egy kérlelhetetlen betonkeverő. Hamar megköt bennem, úgy érzem, egy feneketlen, lusta test a gondolat, ahonnan ki kellene lépni valami tágasabb felé.

Kerék, kötél, grimasz. Kerék, kötél, grimasz.

Hova lehet önmagam elől menekülni?

Szomorú kincsem, ép eszem, megvagy-e még?

Szárít a nap és sajnálkozik. Szárít a szél és sajnálkozik. Szárít a datolya és sajnálkozik. Csak a sivatag lepődik meg rajtad, mint minden reggel. Nílus, Nílus, hát te még élsz?

A papok eleinte csodálkozva figyelték. Az öreg bohóc esténként csapzottan támolgott elő. Nem kérdeztek semmit, csak sokatmondóan összenéztek. Nyugtázni könnyebb, szomorú kincs az ép ész, ha elveszti az ember, legyen bár bolond. Mondták, eredjünk utána. Lessük meg, mit csinál ott hátul a kertben.

Egy emberként vonultak bíbor köpenyeikben hátra, a kert végében, a Mária-szobor tövében találtak rá a bolondra. Bokortól bokorig követték, és ámulva hőköltek, amikor meglátták, hogyan vet a megtöretett test bukfencet. Úgy nézték, mint a csodát, pedig Szűz Mária csak jóval később jelent meg. Nézték, ahogy a csontosra fogyott testen hullámoz a petyhüdt bőr, mikor fordult. Nézték, miféle nézőteret képzelhet maga köré az öreg bohóc, ha közben rendre meghajol. Hallgatták, ahogy mesél, összerezzenek, ahogy megbotlott a lába, egyikük arca felderült, egy másik tekintettel szólt rá, nehogy nevéssen, előkerült egy kötél is. Két fa között arra feszítette fel magát, mint aki vakon hisz a feltámadásban.

De ez még mind semmi volt.

Mert ahogy bealkonyodott, a szobor megmozdult, és Mária leszállt a talpazatról. Odament az akkor már földön fekvő alakhoz. A templomtorony órájának mutatója elcsodálkozott. Nem látott ilyet még ő sem. Mária leült, leoldotta kék kendőjét, ölbe vette az öreg fejét. Nézték az arcát, a szeme le volt hunyva. Éteri derű áradt rajta szét. Mosolygás is lehetett volna, de mégis inkább béke volt. Apró ajkai, a finoman ívelt szemöldök keretként lengte be a magas homlokot. Ápolgatta, simogatta, törölgette az izzadtságot, míg a bolond magához nem tért. Akkor Mária visszament az oszlopra.

Az öreg bohóc imbolyogva felállt, megindult a testvérek felé. De rezzenéstelen volt a bokor, a bolond csak annyit látott, égő csipke, mert szélcsendben néma minden, de valójában az Úristen tartotta vissza a lélegzetét. A gyönyörködésnek nincsen hangja. A Teremtő elnémul, amikor az élet túlmutat önmagán. A szépségen, amit a mérnök még csak elgondolni sem mert.

Este a papok közül felállt a legidősebb, és arról kezdett beszélni, ma szemtanúi voltak a csodának. Az egyszerű szívek áldozatával folytatta, hogy a legtöbb, amit adhat az ember, az már eleve az övé. Sem harcolni, sem küzdeni nem kell érte. De megtanulni vágyakozni utána, az maga a csoda. Vágyakozni az után, ami a miénk.

A pap egy pillanatra megállt, szétnézett a testvéreken.

Szívből és örömmel adta a bohóc önmagát a Gondviselésnek – a ti hitetek elég erős-e ilyet teremteni?

VISY BEATRIX

Gilgames a Nílusig megy

Mitikus időkben indult el Gilgames gyógyfűért. Az élet értelmét és a halhatatlanság titkát vágyott megtalálni. Tévedett, hisz ez lehetetlen. A tévedés (ön)tudatával, lehetőségével és az esély reményével indult Kemény István költészeté is, aki első versében társául szegődik a sumér hősnek, hacsak egyenesen nem ő maga az: „A Gyógyfűért megyek / Amerre Gilgames”. A *Tudod, hogy tévedek* már címével is tudás és nem tudás, bizonyosság és tévedés kettősségét állította közszemlére, a kijelentés és visszavonás, pontosítás, helyreigazítás – itt-ott valós, máshol látszólagos – oppozíciója már itt, a kezdeteknél a Kemény-vers logikájának, gondolatmenetének alapjaként tűnik fel. Az élet félelmetes ellentmondásainak és kételyeinek felismeréséhez csigalépcsők tekervényein érkezünk, eleinte.

A lírai „hős” útra kelése mitikus gesztus tehát, hangsúlyos, nem véletlenül lett az első kötet (*Csigalépcsők az elfeledett tanszékekhez*) ciklusok előtti nyitóverse a *Tudod, hogy tévedek*; e jelentéses kezdet jelentőségét az *Állástalan táncosnő* gyűjteménye is megerősíti, időrendben is az első – olvasónak szánt – költemény az életműben. Gyógyfűért indulni a biztos tévedés, a biztos eltévedés, az út hosszú, ugyanakkor a késztetés is erős: vágy az örök ifjúság és örök élet fűvének megszerzésére. A „hős” tudja, érzi, hogy a mítoszok és a nagy szavak ideje lejárt, mégis lényegében fittyet hány minderre, ha kell, átkel a halál vízén, hogy a titkokat firtassa. E korszerűtlen küldetéssel, s a korszerűtlenség (ön)tudatával alakulhatott ez a költészet a hagyomány – mítosz, történelem, költészeti múlt – eklektikus terepévé, az ún. korai posztmodern jellegzetességeit felmutatva, ahogy erről már többen értekeztek.²¹ Csomópontjai a kiirthatatlan metafizikai gondolkodás és a nyelvi megelőzöttség feszültsége, a mítoszokat is átmozgató, plurális múltfelfogás, a mitikus beszédmód, az egzisztenciális kérdéseket aláaknázó identitásválság,²² amely a versbeli én határait, pozícióit is kikezdi. Kemény korai líráját, *A néma H-ig* (1996) – a korabeli kortárs megszólalásmódoktól sok szempontból eltérően – egyfajta allegorikus, szimbolikus, mitikus versnyelv jellemzi, amely nem riad vissza olyan nagy hagyománnyal bíró, nagybetűs fogalmak használatától sem, mint Élet, Halál, Gonosz, Bűn stb. A legnagyobb természetességgel, ám valami különös ironikus pátozzsal kezeli ezeket, adys, olykor babitsos ráfogásokkal, szimbolikus és hétköznapi-vá forgatott, leszállított jelentéseik rögzítetlen távlatai közt. E mitikusnak nevezhető nyelvezet kezdettől fogva vonzódik a költészet „népszerű” természeti toposzaihoz: az erdőhöz és a kerthez, a benőtt, „elvadult tájhoz”, a hold és

21 Csak néhány írás említésként: Szávai Dorottya, *A saját név idegensége, Megszólítás és megnevezés Kemény István költészetében = Ritmikai és retorikai tradíció a kortárs magyar lírában*, szerk. Boros Oszkár, Éifalvy Livia, Horváth Kornélia, Bp., Ráció, 2011. Kardeván Lapis Gergely, *A groteszk formái Kemény István költészetében = i.m.*; Jászberényi József, *Karneváli próbahess, Kemény István költészeté és A koboldkónus*, Alföld, 1994/11, 41–51.

22 Németh Zoltán, *Utószó = Kemény István legszebb versei*, vál., szerk. és az utószót írta Németh Zoltán, (Bratislava), AB-art, 2016, 89.

az űr távlataihoz, a folyóhoz és parthoz, mint a történelmi időtől függetlenül, örök körforgásban, formálódásban lévő, térbeli és időbeli távlatokat megnyitni és hordozni képes dolgokhoz, s ezekhez sorolhatók a gyakori hajó, rom, terem motívumok is. Hasonló vonzalom látszódik bizonyos (bibliai) történetek, „katasztrófák” iránt, a kezdetektől a legutóbbi versekig, ilyenek az özönvíz, Káin gyilkossága, bűnössége, vagy általában az eszkatologikus(nak látott) történelmi helyzetek. S mindezen elemek jelentései folyamatos vándorlásban, átalakulásban vagy groteszk karneváliságban vannak, akár az egyes verseken belül is, de akár köteteken, vagy az életmű egészén át; maguk is ellentmondásos, kiismerhetetlen mitikus hősökként viselkednek. A számos kínálkozó példa közül a legszemléletesebb, ha az első, *Tudod, hogy tévedek* özönvíz-utalását, („könnyes istenek / Szívemre majd esőt / Negyven nap öntenek”), amely a sumér mítosznak (melyben Um-napistim az özönvíz túlélője), a Bibliának és más kultúráknak, mitológiáknak is egyik alaptörténete, a *Nílus* című kötet *Esti kérdés P. Gy.-hez* versével szembesítjük: Petri és a versbeszélő fiktív jelenetével, amelyben egyikük (Petri) a páлма árnyékából „vigyorog Noé felé, aki egész nap fúr-farag. »Uttánad az özzzönvíz!« veti oda az izzadó ósatyának.” És nem sokkal később a lírai én szerepvállalása is elhangzik: „Ami végül engem illet, én Noé szeretnék lenni, mégpedig / a türelmes fajtából...”

A víz, a folyó, folyam, a part és a rakpart, valamint az ártér és egyéb vízügyi fogalmak sokáig belevegyültek a motívumok sokaságába, ám a mitikus, mitizáló gesztusok elhagyásával a fenséges, örök természeti formák kínálta toposzok is visszaszorultak, és csak az *Élőbeszéd* Káin-ciklusától tapasztalható a mítoszok, archaikus történetek látványosabb visszatérése, elsősorban az ószövetségi történetek aktualizálásának, mai helyzetekkel való összedolgozásának szituatív formáiban, laicizáló gesztusaiban. Ezért is tűnik újszerűnek a folyó, folyam mint természeti forma vers-, gondolat-, sőt kötetszervező szerepe a *Nílus*-ban. A ciklusok két folyó, Duna és Nílus közé ékelődnek; a *Rakpartos ballada* című nyitóvers és a kötetzáró, címadó *Nílus* nemcsak pillérei e legutolsó Kemény-könyvnek, hanem mindkettő poétikájában figyelemreméltó, a költői identitás és -szerep szempontjából kiemelkedő költemény. E két vers és egyáltalán a folyó(víz) mint toposz számos érrel, patakkal kapcsolódik a magyar irodalom folyóverseihez, -szövegeihez, indulva Ady szintén mitikus Gangesz-partjától, persze nem itt kellene kezdeni, hanem Petőfi *Tiszájánál*. Aztán Kemény versei szoros viszonyban állnak, természetesen József Attila *Dunájával* (de Adynak, Kosztolányinak és Faludynak is van Duna-verse), a kortárs kapcsolódások között pedig fellelhető Esterházy Hahn-Hahn grófnőjének dunai útja és Szálinger Balázs két utolsó verseskötetének, a *360°*-nak és *361°*-nek több „vizes” darabja,²³ valamint legutóbbi tér- és időbeli barangolásának útinaplója, az *Al-dunai álom*. És hát a kortárs fül a Cseh–Bereményi páros Budapest-dalainak „folyóba bámulását” (*Levél nővéremnek 1-2.*) is könnyen kihallhatja Kemény soraiból.

Úgy gondolom, a *Nílus* a magyar líra legnagyobb létösszegző verseinek sorába lépett, kiszélesített allegóriája az élethez és a költészethez való viszony lírai vízrajza, kompozit műholdképe, nagyfelbontású látletele, tájvers és ars poetica, térbeli és időbeli kiterjedés, kulturális sűrítmény. S számomra valóban az egyik legtalálóbb önjellemzése az egész költői oeuvre-nek, hiszen

23 Pl. A *Duna rajzolóí, Uszadékfák nyara, A berek, A Várciorig-vízesésnél, Zuhataq.*

már 2011-ben, az *Állástalan táncosnő* tagolatlan versgyűjteményében kitetszett a Kemény-líra (alakulásának) folyószerszerűsége, áramlása, amikor a Nílus még csak Afrikában csordogált békésen, s nem a magyar lírában. Akkor így láttam: „Kemény költészete hömpölygő folyam, amely a felszínen vagy a felszín alatt mindig viszi, sodorja magával előzményeit, fontos hordalékait, amelyekből időnként véglegesen a partra vet, odahagy valamit, más elemeket pedig felkap, magába omlaszt, tova visz, őrizve, hordozva, de egyben szüntelenül formálva valami lényegit, valami fontosat, valami keményit. A költőnek nincsenek éles korszakváltásai, alkotói pálfordulásai, s bár költészete az évtizedek *folyamán* hosszú utat járt be, s így a kezdet és »vég« között már óriási a távolság, látványos törésvonalak nélkül formálódik kötetről kötetre ez a poézis”.²⁴

Ám a folyó-téma nemcsak a Kemény-oeuvre innenső vége felől öblösödik ki, mert nem is kiöblösödik, ahogy majd látni fogjuk, hanem a korai kötetekben is jelen volt, bár ezek a versek valójában inkább a *Nílus* irányából olvasva kaphatnak szerepet, pozíciót. Mert melléjük helyezve az újabbakat, jól látható, milyen változások mentek végbe költészetében, mennyire más módon közelíti meg a témát harmincöt-negyven év távolságában.

Időben az első versek egyike *A folyamok nagy éve*, melynek ismétlődései, rövid, tömör, dallamos sorai, utalásos gondolatmenete, a minden egyéni szenzualitást, konkrét tapasztalatot nélkülöző fogalmi nyelvhasználata a mítoszok, legendák, balladák elbeszélésmódjára emlékeztetnek, a formai és a tartalmi jegyek Weörest és Adyt egyaránt idézik. A „hét tutaj” és a „hét fáradt szörnyeteg” szimbólumain úsztatott vers egyfajta pusztulásvízió, örvénylő körforgás, a tenger felől, a folyam medrében felúszik a „rossz”, amitől, amiből nincs menedék, és amely a beszélőt is eléri, és legfőképpen, amire nincs (nem kapunk) magyarázat, ahogy *A parton* című szintén korai versben a nagy hulló vízből való ki, majd oda „visszacsozzanásának” sincs oka, „ez a hulló, ki tudja honnan...” Az általánosító képek, a versbeszélő óvatos, vers végi jelenléte, pontosabban halálképe leginkább közérzetként, hangulatvízióként értelmezhető, s ezt a felvetést erősítheti, hogy az első kötetben az *Út a hanyatlás nyilvánvaló jelei között* ciklusban kapott helyet. Biztosan csak anynyi állítható, hogy e versek kapcsán „[é]rződik, / hogy a tájnak kikapcsolt Központi Titka van”. E korai, mondhatni kis szimbolista darabnál nagyobb kompozíció a napszakokat folyammal azonosító triptichon, amely az 1987-es *Játék méreggel és ellenméreggel* kötet *Miközben rohamosan sötétedik* ciklusában található. A *Hajnal*, a *Dél* és az *Alkony mint folyam* három verse egy „kozmosz” napot és egy lazán kapcsolódó folyamatot – történelmi panorámát – ad ki, s ebből a szempontból hasonló szerkezetet formál, mint a *Nílus*-kötet ciklusai, amelyben a *Rakpartos ballada* vershelyzetének (kora) reggelét a *Délig*, majd az *Estig* című ciklus követi. Tehát az egy nap mint metonimikus sűrítmény első esetben a történelem egészét „képviseli”, a legutóbbi Kemény-kötetben pedig a lírai összegzésnek, a megszólalók személyes- és korhangulatának körképét, teljességét hordozza. A térbeli és időbeli dimenziók egymásba fordítása, egymásba illesztése figyelhető meg tehát mind a három folyam-vers esetében, mind a *Nílus* kötetkompozíciójában, ez utóbbiban a két komponens egyensúlya, össz munkája teremt közeget a különféle versek hullámozásának.

24 Visy Beatrix, *Töprengések egy élőmű felett*, Kemény István, *Állástalan táncosnő, Össze gyűjtött versek 1980–2006*, Kemény István, *A királynál*, Holmi, 2013/5.

Az 1983-as folyam-versek a címeik keltette pozitív várakozással ellentétben véres, mitikus idöket, elfajzott emberiséget rajzolnak. A Georg Trakl expresszív látomásait (meg)idéző *A Hajnal mint folyam* című darabban már az emberi civilizáció kezdeteit is vér szennyezi, „elfajzott vér” folyik a Hajnal vizébe, és az ember bünösségére, büntudatára is utalást kapunk, az atavisztikus álmokat a modern kor emberének ébredése sem tünteti el, oldja fel, a „rettenetes titok” az emberiség állandó sajátja. *A Dél mint folyam* sem mutat pozitívabb képet a világról és az emberiségről, a paradicsomi, érintetlen állapot elvész, „vérhajók” és matrözök gyarmatosítják, a bünt szimbolizáló ravasz kígyó láthatatlanul tevékenykedik az emberlakta városokban, társadalmakban. A korábbi versben láttatott, vérrel áztatott Hajnal-folyam kiszélesedik, az emberiség a történelem, civilizáció véres vizén úszik, evez saját végzete felé. Az idő(k) múlását jelzi, hogy a kezdeti civilizációs formákat („primitív emberek”, kunyhó, varázslat...) matrözök, tengeri hajók és a gyarmatosítások idöszaka váltja fel. A harmadik, *Az Alkony mint folyam* nemcsak időben lépteti tovább az emberiség történelmét, hanem térben kiterjesztve Észak főfolyójaként a jelenhez, modern korhoz kapcsolódik. Az előző két vers mitikus, személytelen víziójával szemben megjelenik a lírai én, aki a jelen megélőjeként szemléli a parton az eseményeket. Az utolsó versszak groteszk kizökkentése, ahol végre megcsillan a költő iróniája, az emberiség végleges elsíratására szavaz, felidézve a deportálás és népirtás traumáját is, egy poszthumán nézőpontból: „ma éjjel tizenegykor egy álló tehervonatban / felsírtak a disznók.”

A három vers teljes mértékben illeszkedik Kemény korai köteteinek poétikájához, személytelen, általánosító, az emberi történelmet katasztrófikus nézőpontból, pesszimista módon szemlélő vízióihoz, amelyeket pontosan a szimbolikus, allegorikus versnyelv használatával formál világvégivé, és amelyekben a természeti formák, archaikus eszközök a kronológiát felszámoló mitikus idő képzetét, a dolgok menthetetlen időtlenségét teremtik meg. A folyam, mint legnagyobb vízgyűjtő, országokat és kontinenseket átszelő természeti forma az emberi történelem hosszú korszakainak kiterülő, térbeli vetülete. Jól látható, hogy e létfelfogástól, közelítés- és megszólalásmódtól miként térnek el – gyökeresen – a 2018-as kötetben megjelent folyó-versek.

Alapvető különbség, hogy a korai művekben a folyamok fiktív szimbolikus alakzatok, nem helyezhetők el a Föld térképén, nem kapcsolódnak konkrét földrajzi helyekhez, ahogy a költemények más részeinek sincsenek térhez és időhöz pontosan köthető referenciapontjai. Ezzel szemben a *Rakpartos ballada* és a *Nílus* létező földrajzi helyeket fog versbe, a megszólaló a Dunára és a Nílusra mint nem is akármilyen referenciapontokra építkezik, s a vers témájául, kiindulópontjául szolgáló folyók úgy telnek meg jelentésekkel, utalásokkal, hogy mindazok a kulturális, történelmi konnotációk, amelyeket e kulturális-földrajzi elemek hordoznak évezredek óta, hozzáadódnak a költő gondolatmenetéhez, félretehetetlenül működnek, működésbe lépnek, bekapcsolódnak mind a versbeszélő, mind a befogadók reflexióiba, értelmezéseibe. A jelentéshorizontok összeolvadása, összjátéka is eredményezi azt, hogy ezekre a nagy teherbírású, jelentéses alapokra épülő, pontosabban folyómedrekből megszülető versek ennyire összetett és sokirányú jelentéseket kaphassanak, és hogy a költői önvallomás, létösszegzés, költői szerepvállalás szerves részei, képi hordozói lehessenek. E két esetben a folyó – léte, sorsa – összefonódik a megszólaló alkotó életével, hatással van rá, összetartoznak. Ám a két szóban forgó vers nem írható le ugyanazokkal a jellemzőkkel, a nagy kulturális folyam toposzain túl egymástól eltérő poétikát működtetnek.

A *Rakpartos ballada* egy reggeli képet, jelenetet állít a térbeli forma mellé. A Duna és a Duna-part szerepe a magyar költészeti hagyomány gondolkodó, töprengő költői attitűdjének előhívása, a folyópart az eszmélkedés, önmagára találás helyszíne. A rakparti ücsörgésben dinnyehéj nincs ugyan, mélabú (depresszió), töprengés, létből való kitűnés azonban igen. Ugyanakkor a páros rímes nyolcasok nemcsak a balladák hangulatát, lüktetését idézik meg, hanem ez az alapritmus a mű könnyedségét, az önszemlélet ironikus, távolságtartó viszonyát is megteremti, és a futás tempóját is megadja. Az én szituatív, párbeszédes kiterjesztésére épülő vershelyzet és a reggeli epizód lehetőséget teremt az önvizsgálatra, aktuális énmeghatározásra a szubjektum részekre bontása által. A karteziánus által megkövesedett, és még a mai gondolkodásunkat is jelentős mértékben meghatározó test és lélek dualizmusára, különválasztására építő vershelyzet a két felet a „sovány bölcs” és „kövér bölcs” futóalakjaként jeleníti meg, akik reggeli futóedzésüket végzik, miközben az én – testén, lelkén kívül kerülve – a rakparton elmélkedik. Az allegorikus módon életre keltett alakok a középkori moralitásokhoz hasonlóan próbálnak valamit tenni a megszólaló énért, hogy mélabújából kirángassák: „nem örülsz már senkinek se? / futni fogunk első lecke.” A hármójuk közti párbeszéd lehetőséget ad az egyén aktuális állapotának, hangulatának kifejezésére, „nem kell értem aggódnotok / kis túlzással boldog vagyok”, illetve a rakparton tett szemlélődésnek, a „sem-miségekből” elé sorakozó életképeknek a leírására: „csak turisták...”, „csak felszáll egy galambcsapat...”, „csak egy konvoj szirénázva...”, „egy lány meg egy barna vizsla...” Az élet szép apróságai mégiscsak adnak némi örömet, békét a versbeszélő számára.

A vers utolsó egységében az ironikus-allegorikus játékra, a test és lélek szétválasztásának képtelenségére egy másfajta dualizmus felvetésével reflektál a szerző. A két barát, „nagyra becsült test és lélek” „kollektív” meglátása, népmesei hangvételi pszichologizálása végleg elodázza annak lehetőséget, hogy a jelenetet teljesen komolyan vegyük: „Már féltünk hogy nagyobb a baj / bipoláris tudatzavar / de ez csak egy gyógyítható / egypólusú depresszió.” Összességében a lírai én köztes pozíciója, részlegessége jelenlét és jelen-nemlét, látszat, látszódás, eltűnés kérdéseit is felveti, s ezen az áttételes módon megelőlegezi a hasonlóan értelmezhető ártér-motívumot, mely a kötet későbbi részeiben kap kiemelt figyelmet.

Ugyanakkor a jelenet épp allegorikus mivolta által mégiscsak elemelkedik valamennyire az egyszeri esettől, aktuális hangulattól, és a megszólaló alaphangoltságára, szemlélet- és gondolkodásmódjára, élethez való viszonyára enged következtetni. A vers vége, mondhatni végkifejlete is ezt látszik megerősíteni: a lírai én test és lélek nélküli üres órát kér, hogy töprengését, meditációját folytathassa. Az önmagán kívüliség „nihilista” állapotának megjelenítése egyfelől szintén humoros-ironikus konkretizációt eredményez: „(és nehogy még meggondolják / megkezdem az üres órám) / Bosszankodva és lihegve bámulnak a hült helyemre”, másfelől az önmagán kívül kerülés felvetheti a kortárs lírában (és Kemény költészetében) amúgy is problematikus egységesen artikulálható én teljes felbontását, eltűnését, a disszemináció lehetőségét, s talán azt is, hogy ez a kívülség teremtheti meg az alkotás, a versírás közegét, feltételeit, „másállapotát”. A záró kép lírai eloldása már ebbe a tudatállapotba, létmódba nyújt bepillantást, az elhajtott ág után vízbe ugró vizsla „szívverése / hullámot ver visszhangot hajt / megdobb az egész rakpart.” S az olvasó bevezetés nyer Kemény István *Nilus* című kötetébe.

Egészen más a hangulata és a versnyelve a záró versnek. Bár a papírlapon végighömpölygő versfolyam, a *Nílus*, a deltatorokolat szétágazó végtelenségébe fut, mégis feszes szerkezetű, jól komponált költemény. Az egyes szám második személyű, a magyar költészetben igen gazdag hagyománnyal rendelkező megszólítással, odafordulással (apoztrophé) élő versbeszéd „menetrendszerűen” érkező identifikáló kijelentései szervezik (tagolják) a művet, és e meghatározások, azonosítások mindegyikének a *Nílus* a predikátuma. A különféle változatok formájában előkerülő azonosítások közötti sorokban olvashatjuk a folyó jellemzését, leírását más-más aspektusból, s a folyót részletező gondolatmenet haladása implikálja az újabb és még újabb identifikáló kijelentéseket.

A megszólítás aktusában, így, meglátásom szerint, az önmegszólításában is, ahogy ez a *Nílus* esetében érthető, a másikkhoz fordulásban benne rejlik a másság általi önmegértés gondolata, a másban megpillantani önmagam eszmélete.²⁵ A megszólítás ugyan a Te-re irányul nyelvtanilag, s éppen ez az éntől való távolság lehet a segítségére a folyó történetében, hömpölygésében, a felszín tükröződésében önmagát felismerő énnak, aki azonban nemcsak a másik által és a másban, az elkülönböződésekben látja meg önmagát, távoliként, másikként, hanem e felismerés során azonosulás, eggyé formálódás, valamint interiorizáció is történik. Ám ez a folyamat sosem lehet teljes és lezárt, szükségszerűen megmarad az idegenség is, ezért is kell időről időre kimondani, megerősíteni a Te *Nílus* mivoltát. A *Nílushoz* és a megszólított Te-hez való beszéd az összeolvadás és szétválás oszcillálásában, árterében, egy kettős értelmi síkon valósul meg. Az azonosulásra, összefonódásra a vers zárlatának „megnyugtató”, elrendező szavai is utalnak, noha a versforma szétszálazódik, darabokra szakad, de erről még később.

A feltételes mellékmondattal (Ha) induló vers még óvatos, múlt idejű állításokkal él, a feltételek érvényessége, teljesütségének kérdése még feszülten indázik a főmondat felé, egy ébredés, úgy tűnik másnapos, pillanatait montírozza össze a folyó jellemzőivel („hatezer kilométer hosszú”, „takaró nélkül párologva”, „miféle pöttyös, csíkos, pikkelyes állatok ittak és csorgatták beléd a vérüket”). A „hullafáradt folyó” antropomorfizációja nemcsak a térbeli, látványbeli jegyek bemutatásában érvényesül, hanem e jelző a folyam létezésének időbeliségére, hosszú múltjára is utal, valamint a másnaposság állapotára is. A „Ha te is voltál már *Nílus*” kiindulásától a körülmények és feltételek egyezésének bizonyosságaként a beszélő főmondathoz és a költemény meghatározottabb állításáig érkezik, amit apró, de annál jelentősebb változtatással rögtön meg is ismétel: „bizony *Nílus* vagy Egyiptomban, és te vagy a *Nílus* Egyiptomban.” (kiemelés, V.B.) Míg az első állítás a feltételek teljesülésével jut el a felismerésig, általában bárki lehet *Nílus*, Te is; ám határozott névelős formában az identifikálás még konkrétabb, a Te *Nílus*nak neveztetik, a tulajdonnevek egyszeri, egyedi megnevezéseként.²⁶ Az azonosítás rendkívüli jelentőséggel bír, kitüntetetten saját. Ám a megnevezések sora itt még nem ér véget, mintha szükség lenne a megerősítésre, nyomatékosításra, miután a sivatag épp a folyam létezését vonja kétségbe: „szóval ha látod, hogy semmi kétség, / *Nílus*

25 Culler elméletére is támaszkodhatunk, aki az apoztrophét a „radikális interiorizáció és szolipszizmus aktusaként” tételezi. Jonathan Culler, *Apoztrophé*, ford. Széles Csongor, Helikon, 2000/3, 381.

26 Hasonló gondolatot vet fel Uri Dénes Mihály recenziója is: <http://www.avorospostakocsi.hu/2019/11/03/szoveghullam-kemeny-istvan-nilus-cimukoteterol/>

vagy már megint”, ám néhány sorral később nemcsak a Te mint Nílus egyediségére, hanem egyszerűségére, mulandóságára is figyelmeztet a megszólaló: „képzeld el azt, hogy / utoljára vagy Nílus Egyiptomban.” E megnevezések, rögzítések ismétlésének belső (költő általi) szükségszerűsége ugyanakkor a nyelv uralhatatlanságának jelzéseként is értelmezhető, a pontosítás, korrekció igénye a néven szólítás, kimondás nehézségeit is láthatóvá teszi. A definiálhatatlanság, körbeírhatatlanság nemcsak az azonosítások mint folyószakaszok elengedhetetlen kimondásában mutatkozik meg, hanem a gondolatritmus toluásaiban, a részletezések és variációs ismétlések sokaságában is: „szárít a nap és sajnálkozik, / szárít a szél és sajnálkozik, / szárít a datolya és sajnálkozik”. A pontos jellemzés lehetetlenségét jelzi az „így alakult folyó, ez van folyó, / jó ez így folyó, úgyse lesz jobb folyó” passzus, valamint a folyót meghatározni igyekvő kifejezések sorolása, a „pusztába kivonult remetefolyó / erős, szívós, aszketikus folyó, / megbízható, türelmes folyó”.

A vers végkifejletében a saját sors beteljesítésének megnyugtató szavaihoz érkezik a megszólaló, s köztük a magánéleti javakat is elismeri: „Jó szülő, / derék és dolgos nőket, férfiakat / neveltél fel és táplálsz most is”. A szerető családot, szerelmes társat is az élet értelme, eredményei közé soroló (kötet)-konklúzióval, befejezéssel már az *Élőbeszéd* óta találkozhatunk Kemény lírájában, a *Célszerű romokban*,²⁷ majd *A királynál*-kötet *John Anderson énekében* is. Legvégül az idő múlásával és a dolgok halandóságával szemben az örökkévalóság, halhatatlanság „ígéretéhez” fut ki a gondolatmenet, mielőtt végképp feloldódna a mindenség tengerében: „most már / Nílus is maradsz: / a sós vízíg kitaró / el nem párolgó / mindig újra váratlan / meglepetés egyszer meglepetés csoda.” Ez a zárlat, nem félve a nagy szavak használatától, emelkedettségével leginkább Kosztolányi *Halotti beszédének* fő gondolati magvát idézheti fel, az ember egyszerűségének, az emberi létezésnek a csodáját. S ez a csoda Kemény versében az időbeli hármasságban nyeri el önnön létezésének (létigéssel kifejezett) teljességét: Nílus voltál, Nílus vagy (négy kijelentésben) és Nílus maradsz. Mintha nagy romantikusainknak a lét kozmikusságára, az idő körforgására és örökkévalóságára való fogékonysága köszönné vissza, mint ahogy mondjuk Vörösmarty *Éj monológiájában* hallottuk.

Az ágaira szakadó folyó – nemcsak a Nílus, hanem a Duna is – lerakja szerves hordalékait a torkolatban, s nem zúdíttja minden javát a mindenség tengerébe, az eltűnés medrébe. A delta a végtelen tenger rovására növekedő folyótorkolat, az eltűnéből visszamaradó érték. Kemény István folyója termékeny talajt, területet hagy hátra „költészete deltájában”, amely maga is örök formálódásban van, és amely újabb nemzedékeket, újabb áradatokat termékenyít majd meg. Szétszalazódása, szerzteágazódása egyszerre tűnhet tragikus felszámolódásnak és termékeny örökségnek.

A megnevezés nehézségét, az önmaga mivoltával és szerepével kapcsolatos kételyeket, félelmeket a kiszáradás, kiapadás motívumai is jelzik, érzékeltetve az önmeghatározás végtelen és lezárhatatlan folyamatát és képtelenségét. A folyó több ezer éve (ki)száradó medrének tudatában, az áradások és apályok váltakozásaiban, árterének bizonytalanságában és lehetőségeiben él. A Nílus kiszolgáltatót a külvilág körülményeinek: az időjárás (szél, nap) viszonyoknak, a kiapadás, elsivatagosodás fenyegetésének, ám mégis a küzdelem és a

27 „valami csoda folytán mégis vannak / gyerekeim, múltam, sőt gerincem, / egyszóval ma mennyivel boldogabb vagyok, ”

dac kerekedik felül, túlél, amint olvasható a költemény második felében, „Nílus vagy már megint, / víz, ahol nincs helye víznek”; a sors vállalása a „pusztába kivonult remetefolyó, /erős szívós, aszketikus folyó” sorokban kap kifejezést. Az ártér, úgy tűnik, egyre zsugorodik, de még mindig létező lehetőség a szerves hordalékok lerakására, az élő anyag raktározására, hogy egy újabb áradással mindez újra élővé és termékennyé váljon. Az ártér mint pontosan meghatározhatatlan terület egyfelől az identitás megragadásának teljes sikerrel sohasem záruló kísérleteként is értelmezhető, másfelől a tűnő emberi élet legfeljebb az ártér közteslétében ragadható meg, és ilyen értelemben mindenki és „minden ártér”, ahogy a *Gergelyiugornya, képeslap* című versben is elhangzik. Az emberi lét tűnékenységet, átmenetiségét e mű Kürti László-mottója is megerősítheti: „ártérben élünk, különös kegyelemben.” Az ártér jelentéseit Klajkó Dániel írása²⁸ fejti ki részletesen, egyrészt visszautalva Kemény *Kedves ismeretlen* című regényének nyéki lapályára, amely kapcsán a geológiai terület és történelem összefüggéseinek kontextusában az árteret kulturális térként (is) értelmezi.²⁹ A Nílus és ártere, a folyó történelemben, emberi kultúrában betöltött konkrét és átvitt szerepe, jelentősége miatt szintén érthető ilyen módon. Továbbá a kötetben a két folyó által összefogott textuális tér szintén interpretálható ártérként. Ám akár az identitásra és artikulálhatóságára, akár a kulturális-történelmi területre, akár a textuális térre vonatkoztatjuk, az ártér heterogén, változó, rejtőzés és előbukkanás, apadás és áradás függvényében és dinamikájában létező terület.

Nincsenek tehát rögzített pontok, végső talapzatok, ahogy titkokat feltáró, örök életet adó gyógyfű sincs. Ám ahogy Gilgames hazatér, és megnyugszik mindabban, amit életről, halálról megtudott, úgy tér haza Kemény István is, vagyis lírai megszólalója, és (ön)biztatását, szavait átvehetjük, zenghetjük, mantrázhatjuk kórusban, hatvan szólamban: „nyugodj meg, Nílus, / megtetted a dolgodat, és örülj egy kicsit, / mert most már / Nílus is maradsz.” Az ártér persze továbbra is bizonytalan, gyanús terület. Bármilyen előfordulhat. Az óvatosság, a minden lehetséges és mindennek ellenkezője is viszonyulásmódja ott rejlik a költő alkatában. Önvizsgálat, önirónia, nosztalgia, töprengés, a vég(leg)esség elkerülésének módozatai egy csöndesülő, egyre rezignáltabb tónusban. Önmaga és a világ szétszerelése „egy nagy kupacnyi jóra, / egy nagy kupacnyi rosszra”, s miként a nagy folyam is szétágazik a deltatorokolatnál, minden nagy költészet hol félelmetes, hol pedig csoda.

28 Klajkó, Dániel, „Igazi nagy költő szeretnék lenni”, *Kemény István: Nílus, Tiszatáj*, 2019/1, 108–111.

29 Hasonló jelentésben Babits *A sziget nem elég magas* című versében is megtalálható: „Ártér a világ, ártér Magyarország / véres iszappal. A föld iszamós, s már érzem a dombot /ingani házám alatt. De ezen nem sírok. A múlt / perc a mienk.”

KEMÉNY ISTVÁN

Lovag Dulcinea

Versek egy kóbor lovagról

Kóborság

Kóbor fogadó
és kóbor szélmalom
Kóbor lovag az ágyban otthon
teácskát szűrcsöl
olvasgat gyáván
hipochonderen
Lány kóborol helyette
rozsdás vasruhában
Kóbor lány Dulcinea
Aldonza Lorenzo
elhagyta faluját.

(...)

Lovaggá ütése

Térdelj le Aldonza Lorenzo!
Nem térdelek
szabad ember nem térdel le
csak legfőbb ura előtt
de téged nem is látlok
üss lovaggá
valahogy máshogy!
Ahogy gondolod Aldonza Lorenzo
átnyúlok kardommal
az eseményhorizonton
így jó lesz?
Hát akkor letérdelek bárki vagy
és nézd el hetykeségem!
lovaggá üthet engem
aki át tudja dugni kardját
azon!

Szabadidő

Lovag Dulcineának
nincs szabadideje
van mindenki másnak
de nincs Lovag Dulcineának
neki küldetése van
az igazságért küzdeni
és meghalni érte akár
Mindenki más
kézimunkázik
népi táncol
véleményt befolyásol
Tudja mihez kezdjen
a szabadidejével
mindenki más.

Nem naiv

Lovag Dulcinea
nem naiv
csak szereti a hazugságot
mert tudja hogy
igazságot takar
És ő nem szereti az igazságot
hanem érte lobog.

Neveltetése

Lovag Dulcineát
tudatosan nevelték
úgy hogy
tizennyolc éves korában
dönthesse el
megtanul-e egyedül enni
olvasni
megtanul-e írni
választ-e magának nevet
Titokban mindent
megtanult
Lovag Rousseau
volt az apja
Lovag Freud
volt az anyja
mindkettő titokban
a másik szülő háta mögött
megtanította enni írni olvasni
nevet választani
a kicsi Aldonza Lorenzót
Lovag Dulcineát.

Ágy

Ágy vagyok mióta
belém költözött
teácskájával és könyveivel
az én szép szerelmem
az elmés és nemes
halálra sértett
bolondlovag
befeküdt
az én tizenkilenc éves
elmembe
mint az ágyba
hogy üljön egy betegágy lóra?
de azért lóra ül
ne félj szerelmem
lóra ül.

Lova

Lovag Dulcinea
megy úrhajóval
eteti az úrt
úrhajóval
egyél szépen úr
Girhes kis úrhajó
sovány falatka
az úrnek
De sokáig kitarat ha
lassan türelmesen
ízlelgeti és szopogatja
az úr az úrhajót.

Fegyverhordozója

Lovag Dulcinea
fegyverhordozója
egy derék kövér robot
nem érezteti soha
a köztük fennálló
szingularitást
elfogadja gazdájának
a hozzá képest kisállat
Lovag Dulcineát.

Menza

Lovag Dulcinea
ifjú tudósokkal áll
sorban a menzán
vitatkoznak
az idegen civilizációkról
hol késnek ha vannak
egyik azt mondja
nincsenek
mert ha lennének
itt lennének már
Vagy te volnál az éppen
rozsdás páncélú
Lovag Dulcinea?
Nem
én csak kíváncsi voltam
a tudománynak
erre a hírhedten
szomorú pillanatára
Most ejtek pár könnyet
és megebédelek
itt a menzán.

Kétségei

Lovag Dulcineának
vannak kétségei is
de sokáig gyűlölte őket
mert ő az igazságért lobog
De amióta már nem vad kamasz
hanem felnőtt és lehiggadt
érett és okos
azóta meghalna
a kétségeiért is.

Lovag Dulcinea és a valóság

Amikor a pokolból jöttem vissza
száz méterre a kaputól
táblát helyeztem el:

POKOL 100 m

VIGYÁZZ!

később új táblát:

POKOL 1000 m

VIGYÁZZ!

és még később is
jó pár ilyen táblát
ahogy hátráltam
a pokolba vezető úton
vissza vissza
egészen a valóság
széles és napsütötte
országútjáig.

Nagy sóhaj

Én azzal számoltam
amikor lovag lettem
és kóborolni kezdtem
hogy majd verni fognak
az átlagemberek
ahogy szívem lovagját
Don Quijotét
mindenütt
De az összes fogadó
magyar takarítója lengyel
szakácsa indiai igazgatója
másnapi fotózásra vagy öngyilkosságra
készülő topmodell vendége mind
ugyanazzal a megkönnyebbült
sóhajjal fogad
de akkorával
hogy majdnem visszafújnak
az országútra a recepciótól
hogy végre végre végre
visszatért az első kóbor lovag!
És a fogadók megnyitják előttem
a donkihótéknak fenntartott
lakosztályt
Pedig ha tudnák
hogyan engem még az én
szívem lovagjáénál
is százszor lángolóbb
és ezerszer örültebb
hit éget belül
Csak úgy ropog a fejemben
pattog és ropog!

Az ökoszisztéma helyreállítói

Ahogy a hegyekbe
lassan visszatelepülnek
a farkasok a medvék
és a folyókba a hódok
úgy érkeznek meg újra
az országutakra és a fogadókbá
a kóbor lovagok
Helyreállítják az ökoszisztémát
csak a selejtes egyedeket irtják
a túlszaporodott populációt
Farkas
medve
esetleg hód vagyok
jó lesz vigyáznom magammal
mosolyodik el Lovag Dulcinea
nehogy pont az embert irtsam ki
magamból a végén.

A pokolban

Igen ez a pokol
a vezérlőterem
halott fekete gépek
halott billentyűzetek előtt
valaki már járt itt
és jót akart
kikapcsolt mindent
és én
Lovag Dulcinea
ki legyőzni jöttem a poklot
így már csak
bekapcsolni tudnám
Ha csak a dicsőség lenne
a célom
bekapcsolnám.

Humora

Lovag Dulcinea
 azt mondják te gyűlölöd a humort
 megveted a cinizmust
 utálkozol a szofisztikált beszéden
 és tűzzel-vassal irtod az iróniát
 Nem tévedsz jóember
 de félig se értesz
 kamaszkoromban megszakadtak
 a röhögéstől ha én beszéltem
 koraérett cinikus lány voltam
 irónia bujkált minden szofisztikált
 mondatom mögött
 De amikor elmúltam tizenkilenc éves
 és még nem hibáztam
 nem vesztegethettem tovább
 az életem
 Azt nem tudom ki mondhatta neked
 hogy a humort is gyűlölöm
 de ha találkozol velem
 mondd meg neki
 hogy gondolkozzon mielőtt
 hülyeségeket beszél!

Megpróbálja még érthetőbben elmagyarázni
 lángolását és humorát

Lángolok szerelmemért
 a teácskát szürcsőlő
 hipochonder Don Quijotéért
 ne kérdezd miért
 Lángolok az igazságért
 mert belőle indul minden út
 És lángolok mert
 lángolni születtem
 De a humoroméért nem lángolok
 mert a humoréért nem lehet lángolni
 az olyan mint nullával osztani
 nem éri meg megpróbálni se
 Ha elveszteném a humoromat
 egyszerűen utánahalnék.

Fősereg

Én nem vagyok előfutár
hírvivő
hírhozó
semmi ilyesmi nem vagyok
utóvédje
menekültje
senkinek semminek nem vagyok
előleg
ráadás
sem vagyok
emlék
jövőkép
semmi ilyen
Lovag Dulcinea életéből
Lovag Dulcinea vagyok
egy tizenkilenc éves
fősereg.

Krónikása

Lovag Dulcinea életének
krónikása
én
horgász vagyok
soha nem horgásztam
hallgattam horgászokat
olvastam horgászoktól
gondolkodtam a horgászatról
vízparton szeretnék ülni
horgászbót nélkül
szák
és másféle hálók
kötelességek nélkül
szóval én
horgomra tűztem Lovag Dulcineát
mint Petri Györgyöt az Úr
bocsánat nem úgy
nincs horog
kényelmes heveder van
az én szerelmem
Lovag Dulcinea derekán
és át a vállán
szinte észre se veszi
és nem is harapnak rá
csak jönnek felé
megbűvölten
a halak
a Lovag Dulcineáról szóló versek
mint ez is:
elkapom kézzel
és már repül is a szákba.

NEMES Z. MÁRIÓ

A mandarin gondosan elzárt kertjében

„Rokokó művészettörténészek a barokk nevű kártyajátékot játsszák. Az idő telik, töltenek, dohányoznak. Nincs tét, sorra szórják el az értékesnél értékesebb lapokat. A külvilág többször gazdát cserél. A riasztócsengő csak egyszer szólal meg az éjszaka folyamán. Ekkor összenéznek, de legyintenek.”³⁰ Pedig hiba volt legyinteni. A játék folytatódik, és a tét kiemeli magát a semmiből, mint Münchhausen báró. A külvilág addig cserélt gazdát, amíg végleg gazdátlan nem lett. De ez már nem játék. Hanem maga a Komoly(hon). Ahol a játék játssza a játékos, BAROKK³¹ a rokokót. És az idő se telik. Az utóbbi tizenöt évben mindenhol rokokó művészettörténészeket kerestem, de most már csak a BAROKKNAK van története, abban pedig legfeljebb ROKOKÓ van. Miközben milyen jó lenne újra tét nélkül kártyázni. A külvilágot kótyavetyélni. Mert attól nem veszik el, ha valaki elnyeri, hiszen akkor még megmarad az iránta való vágyakozás, és a remény csalfa izgalma, hogy hajnalig visszanyerem. De a játék „ellen” nem lehet nyerni vagy veszíteni, hiszen minden szerepet a BAROKK játszik.

Valamikor felelőtlennek tartottam a rokokót, de ki mondta, hogy a felelőség vagy annak hiánya esztétikai kategóriák? Mióta azonban a rokokó kihalt, „*úgy látszik muszáj lesz érzelegnem, / mert nem fog érzelegni senki helyettem, / pedig jó sokat vártam, hogy más érzelegjen, / én meg majd nézem és hallgatom.*”³² A BAROKK az abszurditásig Komoly. A kétezer-tízes évek liberális büntudata, marxista depressziója és illiberális cinizmusa a Komoly(hon) tartóoszlopai, ahol csak egy zombifikált Petri „életképes”. Már megint és még mindig. Azt hiszem, sohasem fogjuk eltemetni: „Kigyúlnak egy halott fényei!”³³ Mintha Petri valami örök betegség és ellenszer lenne egyszerre. Ezt a Komolyt csak túlada-golni lehet. A túlada-golás pedig hungarofuturizmus (HUF) vagy nemzethalál. Mikor, melyik. És hogy viszonyul a HUF a rokokóhoz? Nem tudom, de úgy látszik nem fog érzelegni senki helyettem.

A kétezer-tízes évek liberális büntudatából, marxista depressziójából és illiberális cinizmusából a nyolcvanas évekbe vágyom. Pontosabban a kilencven-es évekbe, amikor a nyolcvanas évekről már csak olvasok, hogy egyik menekülést a másikra cseréljem. Ahogy a külvilág, úgy a menekülés is többször gazdát cserél. És amúgy is, mitől menekülés az idegenség vágya? Annyira átvette vágyaink termelését a BAROKK, hogy nem tudunk rajta kívül másra

30 Kemény István: *Éjszakai ügyelet*, in: Kemény István: *Állástalan táncosnő – Összegyűjtött versek 1980-2006*, Magvető, 2011, 164.

31 A BAROKK fogalmához lásd Nemes Z. Mária: *Barokk Femina* (Jelenkor, 2020, 16-17.) és vö. Kemény István: *Szerelmes vers és lantzene* (in: Kemény István i. m. 220-222.)

32 Kemény István: *Patai második éneke*, in: Kemény István: *Níflus*, Magvető, 2018, 17-19, 17.

33 Kemény István: *Késő*, in: Kemény István: *Állástalan táncosnő – Összegyűjtött versek 1980-2006*, 131.

vágyani, pedig ha csak egy „kívül”-t tudnánk gondolni, mindjárt újakezdődhetne a kártyaparti. A kívül meg bárhol és bármikor lehet, ha újra megtanulunk bánni a „bárhollal” és a „bármikorral”. Egy kis igazi old school dekadencia kéne ide. Szalambó meg a többiek. Hogy merjünk ne pró és kontra lenni, hanem egyszerűen csak keresztbe-kasul, amíg a NAGY STÍLUS³⁴ szanaszét nem reped. „Két évezred kissé szétnyílt, / egy régész ott ásott és eltűnt.”³⁵

„Keménynél a jelek uralhatatlanságából nem a rájuk való ráhagyatkozás következik, hanem egyfajta költői szélmalomharc, mely a tökéletes kommunikáció elérhetetlenségét beismeri ugyan, de a kommunikáció nélkülözhetetlenségének tapasztalata miatt a máshoz szóló beszéd ideáját nem semmisíti meg. Ezt a jelenséget a humanizmus fogalmával próbálom megvilágítani.”³⁶ – írja Fekete Richárd Kemény István „posztmodern humanizmusáról”. A posztmodern és a humanizmus fogalma nem tűnik feszültségmentesen összetársíthatónak, hiszen a humanizmus épp azon Nagy Narratívákhoz kapcsolódik, melyeket legitimitását a posztmodern megpróbálja kétségbe vonni, de úgy tűnik, Kemény ezredforduló utáni „érett” költészetének épp ez a diszparát jelleg az egyik titkos mozgatórugója. Ettől lesz Komoly. Ettől lesz felelősségteljes és „felnőtt”. Ettől lesz a pszeudoszemélyes mező³⁷ reprezentatív gravitációs pontja. A zombi-Petri egyetlen „élő” beszélgetőtársa. Hiszen (még)iscsak kommunikál(ni) (kell). Miért is?

Vagy inkább „ki” kommunikál itt „kivel”? És ezzel a kérdéssel már át is vettük a humanizmus logikáját, hiszen a megszólítandó Másik éthosza az antropomorf Énnel kapcsolatos nosztalgiaák táptalaja egyszersmind. Ezen ideológia szerint a vers csak úgy maradhat emberi, tehát etikailag-morálisan-politikailag felelős, ha a beszélő(k)nek *arca* (is) van, hiszen csak arcok tudnak egymásnak és egymásért felelni. Persze Kemény költészete folyamatosan reflektálja ennek az arcnak, énnak, személyességnek a közvetlen „elérhetetlenségét” (hiszen ettől „pszeudo”), ugyanakkor – ahogy azt Fekete írja – a vers nem adhatja fel a szélmalomharcot, újra és újra beszédnek kell önmagát tettetnie. Ez lenne ennek a költői humanizmusnak az esztétikai imperatívusza, mely tragikus tapasztalat és nyomasztó teher, de érezlegni kell, mert nem fog érezlegni senki helyette.

Nyilas Atilla „etikai fordulatnak” nevezte ezt a „megkomolyodást” Kemény lírájában, de én inkább antropológiai fordulatként jellemezném, mely összefüggésben van a magyar posztmodern költészet átfogó antropológizálásával, a pszeudoszemélyes mező megszületésével és a BAROKK győzelmével is.³⁸ Va-

34 „Két éve vettem észre először, hogy követ egy / STÍLUS. A struktúra elemei átkúsztak egyik házról / a másikra, majd láttam a szerkezeti elvet behatolni / Zoliba. Már akkor tudtam, hogy csak én szűrhetem / le a NAGY STÍLUS levét, amit majd együtt iszunk / meg.” (Nemes Z. Mária: *Barokk Femina*, 13.)

35 Kemény István: *A keresés*, in: *Állástalan táncosnő*, 146.

36 Fekete Richárd: *Tudom, hogy tévedek*, in: Balajthy Ágnes – Borsik Miklós (Szerk.): *Turista és zarándok – Esszék és tanulmányok Kemény Istvánról*, JAK-PRÆ.HU, 2016, 199-216, 209.

37 Vö.: Nemes Z. Mária: *Kacsacsőrű-emplős-várás Kenguru-szigeten – A kortárs fiatal költészet poszt-antropocentrikus viszonyai*, in: *Præ* 2017/1, 90-107.

38 A pszeudoszemélyes mező megalapozásában a korai Kemény „ornamentális személyességének” jelentős hatástörténeti szerepe volt. Ezt a szubjektumkonstrukciót a következőképp próbáltam korábban leírni: „Az ornamentális személyesség esetében a „megjeleníthetetlen” az identitás, vagyis az egységes Én-képzet. A szöveg nem valamilyen (ön)kifejezés eszközszerű médiumaként működik, hanem

lahol a képviseleti hagyomány profanizált, ironikus és „civil” formában való továbbélésének is tekinthető, hogy egy hiteles lírai „személyre” hárul a köz- és magánügyeinkben való *poétikai eljárás* feladata. De úgy látszik szükség van ilyen személyekre, karakterekre, és (beszéd)hangokra. Épp a BAROKK nem-humanitásával szemben. Pontosabban azzal a nyelvi-politikai-ideológiai intenzitással szemben, mely az emberi hang megszállására, a személyként-való-lét kisajátítására törekszik.³⁹ Ha már nem lehetünk jelen autentikus módon emberként, énként vagy polgárként, akkor legalább saját szerepjátékunk megalkotásához való jogot ne engedjük át. Lehet, hogy egy posztmodern humanista költészet – BAROKK körülmények között – ezért a jogért folytat szélmalom-harcot.

Én magam szkeptikus vagyok, nem Kemény költészetével vagy annak színvonalával, hanem a BAROKK elleni humanista küzdelemmel kapcsolatban. Vajon mekkora a hiteles személy „teherbírása”? Egy arcnak – legyen az maszkírozott vagy eleve maszkyszerű – mindig van valamiféle (szakító)szilárdsága. Valószínűleg ez a relatív szilárdság az, ami a személy vonzerejét adja, hiszen ez teremti meg a beszéd akusztikáját és teszi lehetővé, hogy a személy (minden önelbizonytalanítás ellenére) „irányadó” és „ellenálló” legyen egyszerre, hogy a Másiknak (mint ellenségnek vagy barátnek) nekifeszülve kijelölje a közös olvasás útját. Gond akkor van, ha a Másiknak nincsen arca. Mert elvesztette kártyán. Vagy már eleve nem is ugyanazt a játékot játszotta. Vagy ő maga a játék, amiben minket játszik. Mármost a BAROKKAL éppen az a probléma, hogy nem szilárd, ezért nem is lehet vele szemben szilárd ellenállást folytatni. Mert mint kés a vajban. Csakhogy itt a vaj nyer.

Akkor legyünk poszthumán vaj? Csak ha ízlik. Semmiképp nem erőltetném, hiszen az is Komolyhon terhei közé tartozik, hogy az irodalmi viszonyokat áthatja valamiféle kétségbeesett normativitás. Mintha a poétikai döntések (újra) morális értékválasztások lennének, ahol valakit megszegyeníthet versének alacsony Komolyság-teljesítménye. A Komoly „feladatként” kényszeríti önmagát a Komolyakra, mert Komolynak lenni: sors. Mintha itt már csak a BAROKK tudna szórakozni. Ami az irodalmi örömet rendkívül gyanússá teszi. Aki (szabadságot) élvez: menekül. Ne élvezetek! Számoljatok el a verssel. Hogy mi végre. És hogy ezt a véget elég Komolyan bevégzi-e.

A poszthumanizmusra futólag visszatérve. Legalább annyira homályos, hogy mi tekinthető most poszthumanista költészetnek, mint hogy milyen a

---

díszes varratok és csomózások mélység nélküli felszínként jelenik meg. (...) Ebben az öntörvényű kellemben az Én-vonatkozás csupán a felület játékhatása, vagyis a szubjektum nem a végtelen mustra alanya, hanem az ábrázolás immanenciájának egyik eleme.” (Nemes Z. Mária: *Megtört közvetlenség – A személyesség alakzatai* Peer Krisztián költészetében, 237-255, 239.) Az etikai-antropológiai fordulat térbeliesíti a „mélység nélküli felszín”, vagyis a beszélő egyre határozottabb humanizálását tapasztaljuk, noha az Én-képzet sose tud teljesen „záródni” és megjeleníthetővé válni.

39 Zoli számára a pubertás a krízis időszaka: érzi / hogy valami idegen dolog lépett a lényébe, valami, / ami akarata nélkül került bele gondolkozásába / és érzéseibe. Ez volt a BAROKK, mely egyidejűleg / szexualitásra és a FIDESZRE kényszerítette. / Elképzelte, hogy megfogja a másik FIDESZÉT, közben azonban nem a FIDESZÉT nézi, hanem / az arcát, a szemét, és úgy akarja a FIDESZÉT / leszakítani, elvenni és megtartani, hogy senki / ne vegye észre. Még saját maga sem. / Ha ezt mint lehetetlent eltörlő, / akkor jön létre az üvöltő vágy: / a vágy üvöltöni. (Nemes Z. Mária: *Barokk Femina*, 62.)

posztmodern humanista líra. Ugyanakkor, ha elfogadjuk Kemény költészetét az utóbbi példajaként, akkor lehet, hogy könnyebb lokalizálni az előbit is – valahol a pszeudoszemélyes mező határvidékén. Nem gondolom, hogy valamiféle dichotómiába kéne szervezni ezeket a kategóriákat, különösen nem értékelő jelleggel. Az túl Komoly lenne. Most inkább egy hungarofuturista „ugrásra” (nem menekülésre) vállalkoznék, noha persze a HUF-nak is sok köze van a poszthumanizmushoz. Ez az ugrás a Komoly „elé” próbálna visszaférközni, a rokokóba, persze csak amennyire azt a BAROKK engedi.

Kemény ezredforduló előtti írásait újraolvasva szinte megrázott az a felzabáló játékosság, ami ezekből a szövegekből árad. Nyilván korábban is meghatározó volt számomra ez a korszaka, de a „titok-kódok” (Lapis József) most olyan féregjáratként működtek, melyek kifelé vezettek Komolyhonból vagy legalábbis egyfajta huzatot hoztak létre, ezzel enyhítve a BAROKK légszomját. Még az is eszembe jutott, hogy „most” ilyet írni (vagy olvasni) forradalmi tett⁴⁰, abban az értelemben, hogy a Komolyság-teljesítménynek ez a teljes negligálása kikezdehetetlen, mert olyan idegenséget hoz létre a rendszerben, ami nem alkalmazkodik a BAROKK fizikájához, hiszen nincs benne semmi „szilárd”. Egészen megdöbbentő például a mai irodalmi akusztikában követni Az *ellenség művészetének* fasizmus-motívumát: „A Terrort követő nem egész másfél évszázados lappangási idő után Európában kifejlődött egy járvány, a fasizmus, és ezzel a halál monopolhelyzetbe került. Ami eddig volt (régén halott festők képei is), vastag, vörös mocsokrétet kapott, mely öt perc alatt megalvadt, és SS-színű (fekete) sivataggá vált. („Auschwitz után nincs többé költészet.”) Mi már ebben a sivatagban nőttünk fel, talpunk alatt a fasizmussal. Védettek vagyunk tőle, legyengített fasizmust: gyűlöletes közönyt juttatott szervezetünkbe, hogy segítségével emberek maradjunk örökre most már. Ezekről az érzésekről szólnak e könyv durvább fejezetei.”⁴¹ Zavarba ejtő az a könnyedség, ahogy az SS-színű sivatag képével esztétizálja a fasizmust, mely gesztus ironikus módon a frivolan „odavetett” Adorno-utalás cáfolata és bizonyítéka is egyben. (Az már külön ínyencség, ha Adorno fekete (mint az ábrázolhatatlanság festői eszköze) iránti megszállottságát is számításba vesszük.) De a lényeg, hogy a fasizmus a beszélő számára valami „meghaladott”, ugyanakkor „bensővé tett” mozzanat, távolság és közelség kibogozhatatlan szövevénye, melyet archeológiai és immunológiai fordulaton keresztül hangsúlyoz ki. Ez összefüggésben van a beszélő „állagával”, illetve a történelemhez való viszonyával. Itt nem egy többé-kevésbé határozott kontúrokkal bíró személy próbál állást foglalni a történelemmel szemben, hiszen a fekete sivatagban nem lehetséges a valamivel „szemben” elfoglalható,

40 „Hiszen a forradalom úgyis mint egy lavina bánik majd el a Felszínnel, melyet az „édes stílus” érintett varázsosán előzőleg. A lavina feltekeri a Felszín, és csodák csodája: a felszínésnek hitt stílusok hirtelen mélységet kapnak, sőt lavinaként teszik veszélyessé a még mindig kételkedő realisták sítúráit.” Kemény István: *A forradalommal egyenértékű „édes stílus”*, in: *Állástalan táncosnő*, 156.) Ezek alapján milyen viszonyban lehet az „édes stílus” a BAROKK NAGY STÍLUSSAL? A forradalmi lavina által feltekeri Felszín összekapcsolható a BAROKK burjánzó immanenciájával, mely az „édes stílus” és a NAGY STÍLUS közti veszélyes összefonódásokra utalhat, ugyanakkor a releváns kérdés számomra ezen a ponton (túl) az, hogy vajon vannak-e Titkai a BAROKKNAK, merthogy a rokokó úgy látszik életképtelen Titkok nélkül.

41 Kemény István: *Az ellenség művésze*, in: Kemény István: *Az ellenség művésze – Család, gyerekek, autó, Magvető, Budapest, 2011, 9-114.11.*

elkülönítettségében rögzített beszédpozíció.⁴² A fasizmus a talpunc alatt van, és védettek vagyunk tőle, de épp azért, mert lehetőséget ad arra, hogy színpadként használva fellépjünk rá, ezért nem vele szemben, hanem rajta és általa „játszódunk”. Így viszi színre a rokokó a fasizmust, intim közelségből és csöpp nosztalgiával, miközben nem szégyelli élvezni a feladat Komolyságát. Ez nem történelmen „kívüliséget” jelent, hanem épp ellenkezőleg, a történelemmel való elkeveredettséget („beoltottság”) állapotát. És itt megint el lehetne mantrázni a posztmodern kétszerkettőt, miszerint ez a történelem, nem a Történelem mint Nagy Narratíva, hanem kaotikus történelemdara, mely az Én-darával ízesülve hoz létre dekadens-anakronisztikus zamatokat.

Már régóta izgat, hogy Komolyhonban lehetséges-e dekadencia, illetve, hogy a Komolyság-teljesítmény milyen degradációja minősülhet dekadensnek? A rokokó, Komolyhon és a BAROKK viszonylatában hol a helye a dekadenciának? Valószínűleg nincs helye, hely-telen, épp ez vele a probléma, és ez az, ami szorosan összekapcsolja az anakronizmus fogalmával is, hiszen maga a dekadencia szó is tüntetően idegennek, kor- és időszerűtlennek tűnik fel irodalmi közbeszédünkben. Lukács a történelmi regényről írva a dekadenciát összefüggésbe hozza a történelem privatizálásával, vagyis azzal a szubjektivizáló, egzotizáló és jelentéstelenítő perspektívával, mely nem hajlandó a történelmet mint folyamatot a jelen konkrét előfeltételeként racionálisan rekonstruálni és megérteni. „Mit hámozhat ki mármost a művészet az így értelmezett múltból? A múlt roppant, színekben tobzódó káoszként áll előtte, s még zavarosabb, mint a jelen. Semmi nincsen a jelen objektíve lényegével valóban objektíven és szervesen összekapcsolva, de a szabadon csapongó képzelet éppen ezért ott és úgy kapcsolódhatik, ahol és ahogyan akar. És minthogy a történelmet gondolatilag megfosztották igazi belső nagyságától, az ellentmondásos fejlődés dialektikájától, a kor művésze számára tekintetbe vehető nagyság pusztán festői, dekoratív lehet.”⁴³ Most nincs se helyem, időm vagy kedvem ahhoz, hogy Lukács történelemfilozófiai koncepcióját és a posztmodern történelemkritika viszonyát rekonstruáljam, de annyi bizonyos, hogy a fasizmus „festői, dekoratív” karakterének Kemény-féle ironikus színre vitele Komolyan összezavarta volna az elkötelezett gondolkodót.⁴⁴ (Vagy épp nem: mert dekadens polgári sántánizmusnak és/vagy a cinikus reakció bizonyítékának minősítette volna.) Ugyanakkor a „szabadon csapongó képzeletet” ideologikus Komolyság és a restituált Történelem körülményei közt megnyilvánuló politikai-esztétikai felforgató erejét nem becsülném alá. „Mikor a telefon cseng, már úgyszólván vége az ebédnek / Az idős urak az ablakhoz lépnek, távcsövük a Parlamentre néz / Az ellenforradalom másfél percének legsikerültebb másodpercei ezek / Mi állunk mögöttük és gyönyörködve fényképezzük őket / Zita comtesse, Saint-Just márkí meg én.”⁴⁵

42 „Ha a ROVART kettévágjuk, harc kezdődik a fej és a fark-/rész között. Amaz harapva támad, ez viszont derekasan / védekezik, szurkálván a fejrészt. A küzdelem napokig is / eltart, amíg mindkét fél el nem pusztul vagy a többiek / el nem cipelik őket.” (Nemes Z. Mária: *Barokk Femina*, 45.)

43 Lukács György: *A történelmi regény*, Magvető Kiadó, 1977, 259.

44 „Úszta úszik a fekete tóban, anyjához /készül, Budafokra. Reggelente látom, / ahogy hosszú haját szárítja a panelház / parkolójában. Kezében szatyor, benne / egy harcsa, amit a fekete tóban fogott. A GONOSZ HALOTTAKNAK viszi.” (Nemes Z. Mária: *Barokk Femina*, 44.)

45 Kemény István: *Játék forradalommal és ellenforradalommal*, in: *Állástalan táncosnő*, 122.

Másfelől érdekes fogalom a privatizálás is, mely a *privát mitológia* alakzatában jelenik meg a Kemény-recepcióban, illetve öröklődik át a pszeudoszemélyes mezőhöz társítható, Kemény-líráján (is) iskolázódott szerzőkre. Költőként én is leküzdhetetlenül vonzódok az ilyen gesztusokhoz, ezért vagyok kissé melankolikus, hogy az irodalomkritika máig nem igazán tudott mit kezdeni ezzel a koncepcióval, ehelyett épp olyan gépiesen csócsálja, mint a személyesség, közvetlenség, alanyiség gumifogalmait. A *privát* és a *mitológia* külön-külön sem túl transzparens – pedig annyi *privát*, ahány *mitológia*, és annyi *mitológia*, ahány *privát*. Vagyis nagyon gondosnak kell(ene) lenni a szubjektumpoétikák differenciálásában. Ugyanakkor a *privát mitológia* legtöbbször – a fenti értelemben vett – „dekadens” Én-rezervátumként értelmeződik, melyben a szubjektum maszturbatív nyelvi gesztusokkal viszi színre magát a privatizált – ezáltal „mitologizált” – Történelem és Kultúra dekoratív díszletei között. Ebben az erősen Lukács-szagú leegyszerűsítésben megint ott munkál a nyelvi játékkal kapcsolatos puritán Komolyság-gyanú, miszerint aki (szabadságot) élvez: menekül.⁴⁶ (Persze, mi az, hogy „szabadság”?) A mandarin gondosan elzárt kertjében ne élvezzetek! Számoljatok el a verssel. Hogy mi végre. Stb. Ezen a ponton érdemes feltenni a kérdést, hogy a már sokat emlegetett humanista és Komoly személy mennyiben „privát”? A kommunikatív arc ára a köz és a *privát* közti ideológiailag fegyelmezett reprezentációs viszony, ugyanakkor „hatékonyágát” nem épp túlzott fegyelmezettsége (hogy túlságosan is tiszteli *privát*sága és községe határrendszerét) csökkenti? Nem ez az igazi rezervátum?

De az UFO-kat ki ne hagyjuk!

Sirokai Mátyás kutatásai alapján tudjuk, hogy a magyar költészet kifejezetten gazdag „űrversekben”, a bolygóközi spekulációkba bonyolódó „verstronauták” sora egyenesen Madách Imrével kezdődik.⁴⁷ Ebben a hungarofuturista kánonban Kemény Istvánnak is előkelő helye van, hiszen a rokkó történelemdarát nemcsak varázslók, régészek vagy Cir-Mi, a macska, hanem űrhajós istennők népesítik be.

*Lomha luxusűrhajókon jönnek el
Süt rájuk a Hold – és csodálat van az őslakók szemében
Eleinte csak játszadoznak, járnak a tájat
de már félnek egyes pátriárkák
A Föld városait megalapítják és elmerülnek
az őslakók között
Mesékbe kezdenek, aztán új mesékbe és racionális
történelmet írnak
Elfeledik, hogyan érkeztek valóban a Földre
Öreges prózában nevetik ki a költőt meg a régészt és
a földönkívüli létet
Ósi építményeikre leborulnak a vándorló percek
De egyszer felsírnak és újra rímbe*

46 Az a lény, amelyik mindenütt és minden / dologgal állandóan a koitálás és a koitáltság / állapotában van, az mindenütt és minden / dolog által meg is termékenyülhet. (Nemes Z. Mária: *Barokk Femina*, 79.)

47 Sirokai Mátyás: *Verstronauták – az első űnutazók költők voltak*, in: https://konyvesmagazin.hu/nagy/verstronautak_az_első_űnutazok_koltok_voltak.html

készítik a verset

*Még elmennek talán a bárba, hol kedvencük, A. énekel
és végül lomha luxusúrhajókon mennek el*⁴⁸

A „banális és szakrális ellen- és összjátékát”⁴⁹ lehetővé tevő paleoasztronautikai motívum a hetvenes-nyolcvanas években népszerűsége csúcsán járó Erich von Dänikenhez kapcsolható, noha egy azóta is újra meg újra erőre kapó alternatív történelem-konceptióról van szó, melynek gyökereit H. P. Lovecraft-hoz és L. Ron Hubbard-hoz is vissza lehet vezetni. A koncepció lényege, hogy az ősi emberi civilizációk technológiai-kulturális teljesítményei valójában földönkívüli lényekkel való kapcsolat eredményei. (Radikálisabb formában – Lovecraft egyes szövegeiben – maga az emberi faj vagy a földi élet is földönkívüli eredetű). Mindebből az következik, hogy az ember kitüntetett középponti helyzete megkérdőjeleződik, ezzel párhuzamosan a „hivatalos” – a tudományos szemlélet által megismerhetőnek tételezett – történelem racionális narratívája összeomlik. A paleoasztronautika a posztmodern paranoia jellegzetességeit mutatja annyiban, hogy a semmi-sem-az-aminek-látszik és a minden-összefügg-mindennel szennvedélyétől hajtva bontja fel fikció és nem-fikció határait, ugyanakkor nem képes elviselni a Nagy Narratíva hiányát, helyébe kétségbeesett igyekezettel próbál egy hiperreális Másikat barkácsolni. És épp ennek az alternatív történelemnek a barkácsolt („privatizált”) – jellege az, ami a rokokó szempontjából dekoratívnak minősül, hiszen itt nemcsak a fikció és nem-fikció keveredik össze, hanem a különböző idődimenziók, technológiai és kulturális korszakok, hogy egy olyan „plurális időszemlélet” alakuljon ki, ahol „a múlt megfejtésre váró jelei állandó összeköttetésben állnak a jövő jóslataival.”⁵⁰ Vagyis megint csak az anakronizmusnál lyukadunk ki, mely a hungarofuturista tér-idő taktikáknak is alapját képezi.⁵¹ Fontos azonban kiemelni, hogy a rokokó Kemény-versek esetében soha nem a barkácsoltság „végeredménye”, vagyis az újraalkotott pszeudonarratíva az érdekes, hanem annak a varratnak, sebnek vagy glitchnek a poétikussága, ahol az összeegyeztethetetlen úgy válik összeegyeztethetővé, hogy sohasem jön létre szintézis. Ez lenne a Titok nem-helye, mely szakadásmentes szakadás és érintésmentes érintés egyszerre. Ahol valami mindig (el)szívárog. Ám ez nem veszteség, hanem mozgás és/vagy intenzitás, mely még most is huzatossá tudja tenni Komolyhont.

48 Kemény István: *A jövődölések közül III.*, in: *Állástalan táncosnő*, 13.

49 Borsik Miklós – Németh Bálint: *A költészet jelleme*, in: *Turista és zarándok – Esszék és tanulmányok Kemény Istvánról*, 281–290, 287.

50 Borsik Miklós – Kerber Balázs – Závada Péter: *A vér sétái – Kemény István Reménye mint Ady-parafrazis*, in: *Turista és zarándok – Esszék és tanulmányok Kemény Istvánról*, 309–326, 326.

51 „A kísértetképzés anakroniája a jelenvalónak szétváltsága a jelenlétben, a jelen időnek a nem-egyidejűsége önmagával, vagyis a fantom ideje. A hungarofuturisták ebben a fantomidőben látogatják a magyarokat az űrből, ami a történelem szempontjából a vissza és az előre közti szakadás belakását és felügyeletét jelenti. Ez a megbontottság a szinguláris nemzeti történelem elbeszélhetőségét is gátolja, ugyanakkor a megzavarodás nem feltétlenül reaktív, ha a Történelem „igaz” mivoltát vagy „igazságosságát” egy kollektív trauma szabályozza. A megbontódás ebből a szempontból lehet a trauma szimptomája (a nemzet nem-egyidejűsége önmagával), de lehet a trauma felnyílása, eszkalálódása és túlsordulása, mely az újraidőzítés lehetőségét is magában rejt.” (Nemes Z. Mária: *Hungarofuturista kísértetképzés*, in: Nemes Z. Mária: *Ektoplazma*, Symposion, 2020, 78–87, 81.) Ez az anakronisztikus fantomidő is értelmezhető a paleoasztronautika felől, ugyanakkor itt az emberi civilizációt látogató Idegenek az egyszerre jövőbeli és ősmagyarok, vagyis a hungarofuturista posztmagyarok.

TOMAJI ATTILA

Ősz és szerelem

„A szerelem kivész, sok kisebb, finomabb
érzésnek adja át a helyét.

A szerelem kivész.”

(Kemény István: Vajon melyikük lehet az?)

Évszázadunk az amúgy is kihülőben lévő szerelem még langyos tetemét a hátsó polcra tette, a költők nem akarnak régi költők lenni, ezért örökkévalósága szerintük épp abban nyilvánul meg, hogy nem létezik, hasonlatosan sok egyéb évezredes kacathoz, mint a szabadság, de most nem sorolnám, tervezett hidegség árad a centrumból, fa s bokor lefelé csüggeszti levelét, ingerültebben zörög a haraszt, pedig a szél se fújja, vonuló vizeink tükre is csak homályosan mutatja az arcot, mit korábban csobogó nevetéssel, büszkén adott vissza, s bár az évszakhoz képest melegebb van, sál, sapka, kabát leng az arcát maszk mögé rejtő emberen, a bőr felszínén fáradt árnyékok futnak ide-oda, míg árkot nem vésnek a testbe, ott költik ki kölykeiket, akik vijjogva követelik étküket, az újabb árkokat s repedéseket, s beomlasztják a gyöngye hajszálereket is, de a szív, emlékszel, kis teste hangtalan vacog, mivel csak egy izomcsomó, hogyan is érthetné, mi történik, nem hiányzik neki a szerelem, löki a vért tovább gyanútlanul, mintha jobb dolga nem akadna, az arcpír is ő okozza, nem a másik vágyott hangja.

Szürkehályogos korszakunkban valami továbbállt a testből, tovatűnő kondenzcsík a jeltelen horizonton, maradt a flegma, szorongás, pánik, a lélekről szó se essék, hiszen csak röhögés a vége, inkább a hormonszintről, szétesése remegést, félelmet s ingerültséget vált ki, nem a lélekből, csak a testből, ahogy a forró könnyek is a *félig víznemű, gömbbe ágyazott porózus telepből* folynak, nincs lélek tükre, csak szemcsatorna, hiszen nem a lélek, hanem a szem nem érti, amit lát, ahogy a mosoly is pusztán egyszerű izommozgás, hogy is kerülhetne akár a csillagokból az arcra, amúgy kár szót vesztegetni a csillagokra, végre kihunyóban a legtöbb, már eddig is csak összezavarták a sorsunkra utaló nyilvánvaló összefüggéseket, mert magyarázható minden, csak ismerni kell a periódusos rendszert, a mértékegységeket és az éghajlat tőlünk független természetes változásait, csak föld van, por és sár,

amiből vétettünk, ideje is már visszatérnünk belé,
hogyan szorongjon többé az életen át öröknek
hirdetett test, ami halálos óráján még biztosabban
tudja, amit addig is, ezért, hogy a haldokló Voltaire
papot hívott, s tanítványai rémülten zártak ajtót,
ablakot, mert mi lesz, ha a legsötétebb órán fénybe
borulna az ágy.

A szerelem hiánya megöli a testet, mert erősebb az
életnél, ezért biztos, ami biztos, jobb lenne azt a régi
regét újraírni, s őt is odazárni, nem a hátsó polcra,
de atombiztos szelencébe, hátha elsorvad végképp,
ahogy a kicsi remény, s bámulni a mindig és sohase
látott őszi égboltot, azt az alig elbírható ragyogást,
ami nyáron sosincs, mert az is lehet, miért ne lehetne,
nincs aggódnivalónk, csak ősz van, halálos ősz,
semmi más.

FRÁTER ZOLTÁN

„Nagy versek”

Van úgy, hogy egy mondat beakad.

Rémlett, hogy közölte már az Új Írás és a Mozgó Világ. Tudtam, de eszembe sem jutott tekintettel lenni arra, hogy már kötete van. Pedig az 1980-as évek elején nem túl sok huszonhárom évesnek jelent meg verseskötete. Még akkor is, ha egyelőre amolyan füzetféle, rotaüzemben sokszorosított, tűzőgéppel összeerősített hatvannégy oldal, de micsoda versekkel! A kis kötet szinte azonnal hívekre talált, az induló költőnek számos követője akadt. És ennek a Kemény István nevű fiúnak a verseit olvasva mondtam azt – szólva egyszermind a szemináriumi szobában üldögélő többiekhez is –, már-már szinte bosszúsan, hogy „írjatok már nagy verseket”.

Mivel sohasem akartam tanár lenni, és pláne órákat tartani bármiféle formában, a bölcsészkar elvégzése után az egyetemen maradtam. Kétségtelenül fennállt a veszély, hogy előbb-utóbb részt kell vennem az oktatásban, de a kezdeti heti egy szeminárium (miközben a doktori dolgozathoz folytattam kutatásaimat) nem volt igazán megterhelő. Az egyetem ugyanis kutatókat is alkalmazott (akkor még) a tudományos utánpótlás reményében, fokozatosan emelve a megtartandó órák számát egyről háromra: a kötelező szemináriumhoz csakhamar jött egy szakszeminárium, pár év múlva pedig az évfolyamelőadás. A huszadik század magyar irodalmának, főleg első évtizedeinek búvárlására szegődtem, örömmel és mintegy életprogramként. Ettől eltérő téma meghirdetésére szabad mozgásteret a szakszeminárium keretei adtak. A korszak tanulmányozása során felgyújtotta képzeletemet Négyesy László Stílusgyakorlatok elnevezésű órája, ahol a Nyugat későbbi jeles szerzői – Babits, Kosztolányi, Juhász Gyula, Tóth Árpád és mások – felolvasták zsenyéiket és első komoly kísérleteiket. Mit tudhatott ez a Négyesy, töprengtem magamban, hogy valósággal tódultak hozzá a hallgatók? A kortársi emlékezésekből kiderült, hogy a nevezetes Stílusgyakorlatokon nem valamiféle norma szerint tanultak írni a pályakezdők (hol volt még akkor a kreatív írás!), az óra elsősorban fórum volt a jelentkező tehetségek számára. A fiatalok egymás műveit bírálták, Négyesy egy-egy rövid megjegyzéssel kísérte a felolvasásokat, voltaképpen inkább csak összefoglalva az elhangzottakat. Nyitottsága, amelynek következtében bárki szót kaphatott, lehetőséget kínált a bemutatkozásra a szépirodalommal próbálkozó bölcsészeknek. (A tanár úr későbbi kritikusi tevékenységét alapvetően a konzervatív ízlés határozta meg, nemegyszer fordult szembe egykori felfedezetteinek modern törekvéseivel.)

Ténykedésem harmadik tanévében eljött az idő, hogy egyik kurzusomnak a Stílusgyakorlatok címet adjam. Az egyetemen belüli irodalmi vállalkozások fellendülése egyébként is a levegőben volt: az akkoriban alakult-átalakult ELTE Közművelődési Titkársága Eötvös Könyvek sorozatcímmel könyvkiadásba kezdett, mint ahogy nem sokkal utána az üzemi újságként kéthetente megjelenő Egyetemi Lapok is örömmel fogadta alkotói oldalának újraélesztését szerény közreműködésemmel. Az Eötvös Könyvek csakhamar elapadó folyamában negyedik kiadványként megjelent 1984-ben Kemény István első füzeté is,

a *Csigalépcső az elfelejtett tanszékekhez*. (Szerzője 1985. május 17-én, vagyis a rá jellemző szerénységgel a félév végén dedikálta „szeretettel”).

Már nem tudom, hogy hümmögtem-e éppen, de eléggé valószínű, hogy kiadtam valamiféle artikulálatlan hangot, bármiféle megdöglés, többletjelentés szándéka nélkül. Akkoriban éppen „nagy” verseket olvastam, Nemes Nagy Ágnes *Ekhnáton*-ciklusát, Pilinszky *Apokrifét*. A nagy vers definícióját természetesen nem tudtam volna megfogalmazni, de nyilvánvaló volt, hogy nagy vers például Vörösmarty *Előszó*, Babits *Esti kérdés*, József Attila *Téli éjszaka*, Kosztolányi *Hajnali részegség* című verse. A gyakorlatlan oktató türelmetlenségével valami ilyesmit vártam, ezekhez fogható szerettem volna olvasni kéziratban a legfrissebb nemzedéktől. Hiszen éppen ezért szerettem ezeket az órákat, mert azt az illúziót nyújtották, hogy ha többel nem is, de legalább egy százalékban esetleg hozzájárulhatok néhány pályakezdés alakulásához.

Heti Stílusgyakorlatok órámon mindenki elmondhatta a véleményét a bemutatott alkotásokról. István keveset beszélt, de lényegre törően. Ha netán nem szólt, akkor is figyelt, ez látszott rajta. Sohasem merült sem mesterséges, sem önkéntelenül adódó „költői ábrándokba”, ennél mindig többre tartotta és érdekesebbnek vélte környezetét. Úgy nézte – és talán úgy nézi ma is – az élet minden pillanatát, mint aki először látja, s mindez ámulattal tölti el, egyfolytában csodálkozik. Roppant kíváncsisággal és roppant meglepődéssel, hogy mindez vele történik meg. Lényének sajátosságát egyik hajdani csoporttársa foglalta össze, amikor Istvánt száznolcvan centis csecsemőnek nevezte. A nem szünő ámulatban szemlélődő elsőkötetesből azóta híres, iskolateremtő költőegyénség lett. Visszatekintve most már nyilvánvaló, hogy eleve olyasmiben hitt, ami akkoriban, a neoavantgárd térhódítása idején elképzelhetetlennek tűnt, és magam is csak most, utólag ismerem fel: az irodalom komolyságát, az alkotás komolyan vételét vallotta már huszonevesen is. Azt a fajta közéleti, közösségi komolyságot, amellyel két évtized múlva majd az Ady-féle komp-ország esélyeit mérlegeli. Talán ezért is viselte rosszul, hogy azon a tavaszi órán a „nagy verset” hiányoltam tőle és másoktól is. Aki ilyen mértékű etikai igénnyel ír, okkal sértődhet meg, ha megfontolt szavakból, megszenvedett szakaszokból egységgé forrasztott, szigorúan elgondolt költeményét nem tekintik nagy versnek. (Persze a tanárnak, szerkesztőnek meg az a dolga, hogy követelje akár a lehetetlent is.) Kemény István azóta kivételes költői-írói művet alkotott, elismerések, könyvforgalmi adatok és olvasóinak szeretete igazolja, hogy méltán van kitüntetett helye az irodalmi életben. Meg is érthetnénk, ha a régi társakat meg sem ismerő, nagy mellényű méltósággá vált volna, de az a gyanúm, ő egyszerűen nem tud és nem is akar új modort felvenni. Szerénysége, segítőkészsége nem változott sem életkorával, sem könyvei számának gyarapodásával. Nem egy esetben hitelesítette névvel vállalt fülszöveg írásával számára személyesen ismeretlen, nekem kedves kezdők köteteit. Nem csak a rádióban adott hosszabb interjút, jött beszélgetni többekkel együtt Adyról, máskor egymaga válaszolt gyarló kérdéseimre a bölcsészkar hallgatói előtt.

Most, néhány évtized után, a kiteljesedett, beérett írói-költői pálya csúcán mégsem mondanám, hogy István, most már ne írj nagy verset, van már elég! Pedig jó néhány örök antológiadarabot össze lehet szedni az életműből. De ahogy az úgynevezett élet sem áll meg soha, a nagy versnek is természese-

te, hogy abból sohasem elég. Az egyik nem érvényteleníti a másikat, sokkal inkább erősítik egymást, a sorok, szavak jelentésének új és új vetületét világitva meg.

Kedves István, annyi nagy versed után most már csupán azt kérem tőled, írd még több nagy verset, annyit, amennyit csak lehet, továbbra is jól sáfárkodva a rád bízott tálentumokkal. És élj jó egészségben, ameddig csak lehet, olvasóid örömeire, helyettük is, helyettem is.

Fráter Zoltánnál 2020. október 15-én. Wirth Imre felvétele

Költészeti folyóirat
Első szám: 1995. október 10.
Megjelenik negyedévente

Alapító főszerkesztő: Turczi István

Szerkesztik:
Turczi István (vers, tanulmány)
Zsille Gábor (olvasószerkesztő)
Király Farkas (on-line)
Vass Tibor (képzőművészet)

Szerkesztőségi titkár: Pálos Anna
Lapterv: Takács József
Logo: Urbán Tibor
Tördelés: DT Pro Bt.

Szerkesztőség:
1147 Budapest, Gyarmat u. 106.
Tel./fax: 25-181-63
E-mail: tippcult@t-online.hu
Honlap: www.parnasszus.hu

Kiadja a TIPP-Cult Kft.
Felelős kiadó: Turczi István

Alapító mecénás: Ispánki László

ISSN 1219-3275

Lapunk megjelenését támogatta:

Nemzeti Kulturális Alap

BUDAPEST FŐVÁROS
XIV. KERÜLET
ZUGLÓ ÖNKORMÁNYZATA

Sokszorosítás: Promisszum Kft.

Előfizethető a Kiadónál (1147 Budapest, Gyarmat u. 106.)
Megvásárolható webshopunkban: www.parnasszus.hu